

מקומו של המרחב הווירטואלי בהבניה של חוויות חיים טרנסג'נדריות

אבי מרציאנו

עבודת גמר מחקרית (תיזה) המוגשת כמילוי חלק מהדרישות

לקבלת התואר "מוסמך האוניברסיטה"

אוניברסיטת חיפה

הפקולטה למדעי החברה

החוג לתקשורת

נובמבר, 2011

מקומו של המרחב הווירטואלי בהבניה של חוויות חיים טרנסג'נדריות

מאת : אבי מרציאנו

בהנחיית : ד"ר רבקה ריב"ק

עבודת גמר מחקרית (תיזה) המוגשת כמילוי חלק מהדרישות

לקבלת התואר "מוסמך האוניברסיטה"

אוניברסיטת חיפה

הפקולטה למדעי החברה

החוג לתקשורת

נובמבר, 2011

מאושר על-ידי: _____ תאריך: _____
(מנחת העבודה)

מאושר על-ידי: _____ תאריך: _____
(יו"ר הוועדה החוגית לתואר שני)

הכרת תודה

ברצוני להודות לד"ר רבקה ריב"ק, מנחת העבודה, על הליווי המעשיר, המאתגר והמסור. הכתיבה בהנחייתה חשפה בפניי את השילוב המפליא שבין שלווה נפש וחדות אינטלקטואלית.

תודתי נתונה גם לחברי הסגל האקדמי והמנהלי בחוג לתקשורת באוניברסיטת חיפה, על שסיפקו הרגשה תמידיה של בית, על הידע הרב ועל הידיעה שיש על מי לסמוך. תודה מיוחדת לד"ר מישל רוזנטל על האוזן הקשבת ועל ההכוונה.

לבסוף, אודה לחברי הסגל בבית הספר לתקשורת במכללה האקדמית ספיר, על שהציתו בי את חדות הלמידה. לד"ר עינת לחובר, על האמונה ביכולתי ועל התמיכה המתמשכת; לפרופסור נעמה שפי, על הייעוץ והעידוד.

V	תקציר
VII	רשימת גרפים
1	מבוא
4	1. הקיום הטרונסג'נדרני: גישות, אתגרים וקשיים
4	1.1 מונחים והגדרות
5	1.2 הגישה הרפואית מול הגישה האתנומטודולוגית, או: שליטה מול שחרור
8	1.3 טרונסג'נדריות ואתגרים מגדריים: תיאוריה קווירית ופמיניזם רדיקלי
8	1.3.1 תיאוריה קווירית ותרומתה לרעיון הטרונסג'נדרני
10	1.3.2 הקיום הטרונסג'נדרני בעיני הפמיניזם הרדיקלי
10	1.4 גיבוש הזהות הטרונסג'נדרית
11	1.5 מציאות החיים הטרונסג'נדרית: קשיים ומכשולים
15	2. האדם במרחב הווירטואלי: היבטים חברתיים ואישיים
15	2.1 המרחב הווירטואלי כמרחב חברתי
15	2.1.1 האינטרנט כסוכן של שינוי: אוטופיה ודיסטופיה
17	2.1.2 קהילות ווירטואליות כמסגרות חברתיות
18	2.2 זהות אישית במרחב הווירטואלי
19	2.3 טרונסג'נדרים במרחב הווירטואלי
22	3. שיטת המחקר
22	3.1 שאלות המחקר
23	3.2 ניתוח שיח
24	3.3 אתנוגרפיה ווירטואלית
25	3.4 שיטת הדגימה
26	3.5 סוגיות אתיות במחקר
28	4. התפלגות התכנים לפי קטגוריות נושאות
28	4.1 פורום טרונסג'נדרס וחברים: התפלגות ההודעות לפי קטגוריות נושאות
30	4.2 אתר GoTrans: התפלגות הכתבות לפי קטגוריות נושאות
33	5. מאפייני השיח הטרונסג'נדרני במרחב הווירטואלי
33	5.1 השליטה הרפואית בגוף הטרונסג'נדרני: השיח האתנומטודולוגי
39	5.2 התמיכה ברעיון הנזילות המגדרית: השיח המתנגד
43	5.3 נורמטיביות ולגיטימציה: השיח המנרמל

48	6. מקומו של המרחב הווירטואלי בתהליכים אישיים וקהילתיים
48	6.1. המעגל האישי
48	6.1.1. תפקידו של המרחב הווירטואלי בגיבוש הזהות הטראנסגינדרית
53	6.1.2. תפקידו של המרחב הווירטואלי בטיפוח תפיסת עולם קווירית
55	6.2. המעגל הקהילתי
56	6.2.1. המרחב הווירטואלי ככלי ליצירה ולתחזוק של קשרים חברתיים
57	6.2.2. המרחב הווירטואלי ככלי למאבק בטראנספוביה
59	6.2.3. המרחב הווירטואלי ככלי לפיתוח מודעות קהילתית
63	7. המרחב הווירטואלי כמרחב מקדים, משלים וחלופי
72	8. סיכום
77	רשימת המקורות
88	רשימת נספחים
89	נספח מספר 1: פורום טראנסגינדרס וחברים: פירוט הקטגוריות הנושאות ומרכיביהן
91	נספח מספר 2: אתר GoTrans: פירוט הקטגוריות הנושאות ומרכיביהן
92	נספח מספר 3: גיבוש הזהות הטראנסגינדרית: מודלים מרכזיים
93	נספח מספר 4: השיח הטראנסגינדרני במרחב הווירטואלי: שיחי המשנה ומרכיביהם

מקומו של המרחב הווירטואלי בהבניה של חוויות חיים טרנסג'נדריות

אבי מרציאנו

תקציר

עבודה זו מבקשת לבחון את מקומו של המרחב הווירטואלי בהבנייתן של חוויות חיים טרנסג'נדריות ולהגדיר, על-בסיס החוויות הללו, את יחסי הגומלין שבין העולם הווירטואלי לעולם הממשי. במרכז המחקר עומדות שתי זירות ווירטואליות מרכזיות עבור הקהילה הטרנסג'נדרית הישראלית: פורום *טרנסג'נדרס וחברים*, הפועל תחת פורטל האינטרנט *תפוז אנשים*, והאתר *GoTrans*, הפועל תחת האתר *GoGay*. המחקר מבוסס על שילוב בין שתי שיטות מחקר משלימות: אתנוגרפיה ווירטואלית בשתי הזירות הללו, וניתוח שיח של תכניהן.

החלק התיאורטי של המחקר, הכולל את שני הפרקים הראשונים, מספק סקירה מקיפה של שני נושאים מרכזיים: הקיום הטרנסג'נדר והמרחב הווירטואלי. נוסף על הצגה של מונחים, גישות ומגמות רווחות במחקר האקדמי, השילוב בין שני הפרקים הללו מבהיר, מחד גיסא, את מורכבותו של הקיום הטרנסג'נדר ואת אופיו הייחודי, ומאידך גיסא, את הפוטנציאל הטמון במרחב הווירטואלי לאפשר לאנשים טרנסג'נדרים לחוות את העולם הסובב אותם בדרכים חדשות.

ממצאי המחקר מצביעים על כך שההשתתפות במרחב הווירטואלי הטרנסג'נדר והשיח המיוצר באמצעותה מבנים חוויות טרנסג'נדריות שונות מאלו המתוארות בספרות המחקרית שמתייחסת לעידן הלא מקוון. ממצאים אלו מפורטים בפרקים מספר 5-7, אשר מדגישים היבטים שונים בשימוש של אנשים טרנסג'נדרים במרחב הווירטואלי.

הפרק החמישי מוקדש לאפיון השיח הטרנסג'נדר במרחב הווירטואלי ובמסגרתו נידונים שלושה מוטיבים מרכזיים: אתנומתודולוגיה, התנגדות ונירמול. ככלל, המוטיבים הללו מצביעים על כך שהחוויה הטרנסג'נדרית במרחב הווירטואלי מבוססת, בין היתר, על חתירה תחת מוסכמות מגדריות מסורתיות ועל הכרה בזכותם של אנשים טרנסג'נדרים לקבוע את גורלם בעצמם. חוויה זו מתבטאת בהתנגדות נחרצת לשליטתו של הממסד הרפואי בגוף הטרנסג'נדר ובתמיכה באידיאולוגיה קווירית המעודדת נזילות מגדרית. שתי אלו, חשוב לציין, אינן מאפיינות את החוויה הטרנסג'נדרית בעידן הלא מקוון, כפי שעולה מהספרות המחקרית.

הפרק השישי בוחן את תפקידו של המרחב הווירטואלי בהנעה ובעידוד של תהליכים מרכזיים בחייהם של אנשים טרנסג'נדרים, הן במישור האישי (כגון גיבוש הזהות הטרנסג'נדרית) והן במישור הקהילתי (כגון גיבוש הקהילה הטרנסג'נדרית הישראלית). ממצאי הפרק מצביעים על תפקידו המרכזי של המרחב הווירטואלי בתהליכים אלו והם עולים בקנה אחד עם ממצאי הפרק הקודם, ביחס לאופייה של החוויה הטרנסג'נדרית המקוונת: המרחב הווירטואלי מאפשר לטרנסג'נדרים לתת ביטוי לעצמי שנתפס בעיניהם כאמיתי ולהתגאות בו; לאמץ זהות קווירית המכחישה את חשיבותו של המגדר; לעמוד על זכויותיהם ולנהל מאבקים במסד הרפואי ובסיקור התקשורתי הטרנספובי; ולבטא רגשות של שותפות גורל שהופכת אותם לקהילה. כל אלו מבססים את הרעיון האתנומטודולוגי כמרכיב מרכזי בחוויה הטרנסג'נדרית המקוונת.

בפרק השביעי והאחרון נבחנים יחסי הגומלין שבין המרחב הווירטואלי למרחב הממשי, בניסיון להבין את הסיבות שהופכות את הראשון לכה משמעותי עבור אנשים טרנסג'נדרים. ממצאי הפרק מצביעים על שלושה תפקודים שונים של המרחב הווירטואלי: המרחב הווירטואלי עשוי לשמש אנשים טרנסג'נדרים כמרחב מקדים, כמרחב משלים וכמרחב חלופי. כל אחד משלושת התפקודים הללו מקיים יחסים שונים עם המרחב הממשי, הלא מקוון, וכתוצאה מכך – מציע לחבריו אפשרויות שונות. התפקוד השלישי – המרחב הווירטואלי כמרחב חלופי – בולט בחשיבותו עבור אנשים טרנסג'נדרים, שכן הוא מתפקד כעולם מקביל, נפרד ומנוגד לעולם הממשי; בכך הוא מאפשר לחבריו לחוות חוויה שונה מזו הזמינה להם "בחיים האמיתיים". חשיבותה של אפשרות זו טמונה בקשיים ובמכשולים הנלווים, פעמים רבות, לחייהם של אנשים טרנסג'נדרים.

ככלל, העבודה מפרטת את הדרכים שבאמצעותן ההשתתפות במרחב הווירטואלי מסייעת לאנשים טרנסג'נדרים ליצור חוויית חיים שונה מזו שרווחה בעידן הלא מקוון. שילוב הממצאים משלושת הפרקים הללו – המרכיבים את החלק האמפירי של העבודה – מבסס את הטענה שלפיה ניתן לראות במרחב הווירטואלי זירה הממלאת תפקיד מרכזי בהבנייתן של חוויות חיים טרנסג'נדריות. זירה זו מציעה לחבריה אפשרויות חדשות המסייעות להם להתמודד עם האתגרים הנלווים לקיום הטרנסג'נדר, ולקחת חלק בחוויה מקוונת המאופיינת באתנומטודולוגיה ובסוכנות.

30התפלגות הודעות הפורום לפי קטגוריות נושאיות (באחוזים)

32התפלגות כתבות האתר לפי קטגוריות נושאיות (באחוזים)

טכנולוגיות תקשורת ובמרכזן האינטרנט הפכו בשני העשורים האחרונים לחלק בלתי נפרד משגרת חיינו. השימוש האינטנסיבי באינטרנט בעולם המערבי עורר דיונים ציבוריים רבים, הן בישראל (להט, 05.08.2010; צוק, 04.01.2010) והן בעולם (Carr, 2008; Richtel, 06.06.10), ביחס להשפעותיה של הטכנולוגיה על החוויה האנושית. סוגיה זו נבחנת גם על-ידי אנשי אקדמיה (Holstein & Gubrium, 2000; Rheingold, 1993), שאף דנים בהשפעות הללו במונחים של "סדר חברתי חדש" (Turner, 2007). ככלל, ישנה תמימות דעים לגבי העובדה שהטכנולוגיה שינתה את שגרת חיינו ואת האופן שבו אנו חווים את העולם הסובב אותנו (Bijker & Law, 1992; Mackenzie & Wajcman, 1999).

מחקרים שבחנו את השפעות השימוש בטכנולוגיה הצביעו על ההשלכות הפוליטיות הנלוות לו, כמו גם על תרומתו האפשרית לקבוצות מיעוט. בהקשר הפוליטי, סוגיה מרכזית שזוכה לתשומת לב הולכת וגוברת במחקר האקדמי מתייחסת להשפעת הטכנולוגיה על יחסי כוח חברתיים. זו מתבטאת, בין היתר, בכוחה של הטכנולוגיה לעצב אידיאולוגיות ונורמות מגדריות בהתאם לתפיסות הגמוניות רווחות (Shapiro, 2010). מחקרים אחרים מדגישים את השפעותיה החיוביות של הטכנולוגיה, בין היתר ביחס לסוגיות של מגדר. לדוגמה, בעוד שהעיסוק האקדמי בטרנסג'נדריות בחמשת העשורים האחרונים לווה בניסיונות חוזרים ונשנים לעשות מדיקליזציה לביטויים של נונ-קונפורמיות מגדרית (Shapiro, 2004), האינטרנט אפשר לטרנסג'נדרים לחוות זהות אותנטית ללא תלות בגופם הפיזי, שנתפס בחברה כסטייה רפואית וכביטוי האמיתי של הזהות (Whittle, 1998). דוגמה זו מבהירה את הפוטנציאל הטמון באינטרנט לאפשר לקבוצות מיעוט, כגון חברי הקהילה הטרנסג'נדרית, לחוות את העולם הסובב אותן בדרכים חדשות.

שני אלו – המדיום האינטרנטי ואנשים טרנסג'נדרים – עומדים במרכז המחקר הנוכחי, שמבקש לבחון את מקומו של המרחב הווירטואלי בהבנייתן של חוויות חיים טרנסג'נדריות ולהגדיר, על-בסיס החוויות הללו, את יחסי הגומלין שבין העולם הווירטואלי לעולם הממשי. לשם כך אשלב בין שתי שיטות מחקר משלימות: אתנוגרפיה ווירטואלית, שאערוך בשתי זירות אינטרנטיות מרכזיות עבור הקהילה הטרנסג'נדרית הישראלית, וניתוח שיח של תכניהן. האתנוגרפיה הווירטואלית מבקשת להצביע על הדרכים – המובנות מאליהן לכאורה – שבהן מעניק האדם משמעות לחייו באמצעות השימוש במדיה (Hine, 2000). כחלק מהבחירה

בשיטה זו, המחקר הנוכחי מאמץ את תובנותיהם של ספיטולניק (Spitulnik, 1993) ושל ווילסון ופיטרסון (Wilson & Peterson, 2002). ספיטולניק הציעה מספר זוויות לבחינה אנתרופולוגית של המדיה, וביניהן כאלה המתייחסות למדיה כפרקטיקה תקשורתית, כפעולה חברתית וכמוצר תרבותי. כמוה, ווילסון ופיטרסון רואים בתקשורת המתווכת באמצעות מחשב (CMC), שעליה מבוסס המחקר הנוכחי, תופעה חברתית ורב-תרבותית. ככזאת, הם טוענים, יש לראותה כמוצר תרבותי שאינו פטור מהחוקים ומהנורמות של העולם החברתי-פוליטי שבו הוא פועל. יחסים אלו בין התכנים הווירטואליים שינותחו במהלך העבודה ובין ההקשר החברתי-פוליטי הכולל, יבואו לידי ביטוי לאורך העבודה כולה.

הבחירה בשיטת האתנוגרפיה הווירטואלית לוותה בדילמות אתיות ואידיאולוגיות לא פשוטות. לפי לה פסטינה (La Pastina, 2005), בשיטה זו אמור החוקר להשתלב בתרבות הנחקרת כדי שיוכל לרדת לעומקה, להבין את חוויותיה ולספר את סיפורה. עם זאת, העיסוק בתרבות זרה והניסיון להבינה כרוכים בתיאור מתמיד של אופייה ושל ייחודה, דבר המוביל לסימונם של בני התרבות הנחקרת כ"אחרים" ולהנצחת ההבדלים ביניהם ובין החוקר (Abu-Lughod, 2008). סוגיה זו הפכה לדילמה ממשית במחקר הנוכחי על הקהילה הטרנסג'נדרית, הסובלת ממילא מתיוג קיצוני אשר מסמן את חבריה כאחרים אקזוטיים. כפתרון חלקי לבעיה, העבודה הנוכחית מאמצת את תפיסתו של גירץ (1990), הרואה באתנוגרפיה שיטת מחקר המאפשרת לחוקר להדגיש את ייחודה של התרבות הנחקרת ובו-בזמן לחשוף את הנורמליות של חבריה.¹

העבודה כוללת שני חלקים – תיאורטי ואמפירי – ובתוכם שמונה פרקים. שני הפרקים הראשונים ירכיבו יחדיו את המסגרת התיאורטית. **בפרק הראשון** אתאר את הקיום הטרנסג'נדר, על מורכבותו ועל ייחודו. במסגרת זו אציג הגדרות וגישות מרכזיות ולצידן אפרט את תהליך גיבושה של הזהות הטרנסג'נדרית ואסקור את האתגרים המגדריים, הקשיים והמכשולים העומדים בפני אנשים טרנסג'נדרים. **בפרק הבא** אדון באופיו החברתי של המרחב

¹ בהקשר זה חשוב להבהיר: באופן בלתי נמנע, העבודה כוללת התייחסויות רבות למורכבותה של מציאות החיים הטרנסג'נדרית. פרק המשנה 1.5, לדוגמה, מוקדש לתיאור הקשיים והמכשולים הניצבים בפני אנשים טרנסג'נדרים. התייחסויות אלו הובאו על-מנת לשקף נאמנה את המגמות הרווחות במחקר ובמטרה להציג את היחס החברתי המפלה כלפי אנשים טרנסג'נדרים, בניגוד למורכבות המהותנית המיוחסת באופן דטרמיניסטי לקיום הטרנסג'נדר במחקרים רבים. כחוקר, אני מתנגד להקשרים הפסיכו-רפואיים שמסגרתם נידונה, פעמים רבות, הסוגיה הטרנסג'נדרית. ממצאי המחקר, שמדגישים את כוחם של אנשים טרנסג'נדרים לקבוע את גורלם בעצמם באמצעות המרחב הווירטואלי, עולים בקנה אחד עם התנגדות זו.

הווירטואלי ובמשמעויות שיש לו עבור אנשים טרנסג'נדרים. כחלק מדיון זה אתייחס למגמות מרכזיות במחקר האקדמי, ליחס שבין החוויה הווירטואלית ובין החוויה הממשית ולאופיין הייחודי של הקהילות הווירטואליות. בסוף הפרק אדון במקומו של המרחב הווירטואלי בתהליכים של ניהול הזהות האישית ואעמוד על הסיבות שהופכות אותו למרחב אטרקטיבי עבור אנשים טרנסג'נדרים. שני הפרקים העוקבים (3-4) ישמשו כמעין פרקים מקשרים. **בפרק השלישי** תוצג שיטת המחקר ואילו **הפרק הרביעי** יוקדש למיפוי טכני של התכנים שנותחו. פרקים אלו יניחו את היסודות המתודולוגיים והטכניים לקראת החלק האמפירי של העבודה.

בפרק החמישי אבחן את השיח הטרנסג'נדר – ובתוכו שלושה שיחי משנה – בניסיון ללמוד על חוויות החיים של דובריו ועל העולם שהם מבקשים להבנות באמצעותו. הניתוח שיוצג **בפרק השישי** נועד להבין את ההשתלבות הממשית של המרחב הווירטואלי בחייהם של אנשים טרנסג'נדרים ולהצביע על תרומתו הפוטנציאלית בהנעת תהליכים אישיים וקהילתיים שונים. **בפרק השביעי** אבחן לעומק את טיבו של המרחב הווירטואלי ואנסה להמשיג מחדש את יחסי הגומלין בינו לבין העולם הממשי, בהקשר הטרנסג'נדר; זאת תוך התבססות על החוויות ועל התהליכים שנידונו בשני הפרקים הקודמים. **הפרק השמיני** והאחרון יוקדש לסיכום העבודה ולדיון קצר במשמעות הממצאים.

האנתרופולוגיה של המדיה, טוען גינסבורג (Ginsburg, 2005), מבקשת להבין לעומק את המפגש היומיומי של האדם עם המדיה ואת הסיבות שבזכותן "פופולאריות, כוח ותשוקה מתלווים למדיה מסוימים" (ibid, p. 20). זוהי, במידה רבה, מטרתו של המחקר הנוכחי, בהקשר הטרנסג'נדר.

1. הקיום הטרג'נדר: גישות, אתגרים וקשיים

הקיום הטרג'נדר, שזכה להתייחסויות רבות במחקר האקדמי, הוא מורכב וייחודי. בפרק זה אבקש לתאר את מורכבותו ולעמוד על כמה ממאפייניו הרווחים. הפרק יכלול חמישה פרקי משנה: פרק המשנה הראשון יוקדש להגדרת מונחים מרכזיים. בפרק השני אציג שתי גישות מתחרות – זו הרפואית וזו האתנומטודולוגית. בעוד שהראשונה מעלה על נס את מקומו המרכזי של הממסד הרפואי בחוויה הטרג'נדרית ומדגישה היבטים פסיכו-רפואיים, הגישה השנייה חותרת תחתיה ומתמקדת בהיבטים חברתיים ותרבותיים של מגדר. בפרק המשנה השלישי אדון בתיאוריה הקווירית ובעמדת הפמיניזם הרדיקלי כלפי הקיום הטרג'נדר, ואתיחס לשני אתגרים מגדריים הנובעים מהן. לקראת סוף הפרק אעסוק בתהליך גיבושה של הזהות הטרג'נדרית, תוך התייחסות לשלושת המודלים המרכזיים המתארים אותו, ובפרק המשנה האחרון אסקור את הקשיים הניצבים בפני אנשים טרג'נדרים.

1.1. מונחים והגדרות

הניסיון לתאר את חוסר ההלימה שבין המין והמגדר, כפי שהוא בא לידי ביטוי בזהויות מגדריות שונות, הצמיח מונחים רבים. שלושת המונחים הרווחים ביותר בספרות המחקרית הם טרנסווסטיט, טרנסקסואל וטרנסג'נדר. המונח *טרנסווסטיט* נטבע לראשונה בשנת 1910 (Hirschfeld, 1991) והוא נועד לתאר אנשים הנוהגים להתלבש בבגדים שאינם הולמים, מבחינה חברתית, את מינם הביולוגי (תופעה המכונה גם *cross-dressing*). המונח *טרנסקסואל* נטבע בשנת 1923 (Ekins & King, 2001) אך זכה לשימוש נרחב מספר שנים לאחר מכן, עם התפתחות הניתוח לשינוי מין. בהקשר זה, המונח אפשר להבחין בין טרנסווסטיטים לבין אנשים ששינו את גופם באמצעות ניתוח (Ekins & King, 1998). בניגוד לשני המונחים הללו – שנטבעו בנסיבות פסיכו-רפואיות (Prosser, 1997) – המונח *טרנסג'נדר* מנותק בעיקרו מהקשרים פתולוגיים.

ניתן לסווג את השימושים המגוונים שנעשים במונח *טרנסג'נדר* לשלוש רמות: מכלילה, מבחינה ופוליטית-אידיאולוגית. ברמה המכלילה, זהו מונח מטריה הכולל קבוצות משנה מגוונות וביניהן זו הטרנסקסואלית וזו הטרנסווסטיטית (Hines, 2007), המהוות זהויות טרג'נדריות ספציפיות. ברמה המבחינה המונח מתאר אנשים החיים במגדר המנוגד למינם הביולוגי אך אינם מעוניינים בניתוח לשינוי גופם (Prince, 1976). במשמעותו זו מהווה המונח קטגוריית זהות

שלישית ומובחנת מזו הטרנסווסטיטית ומזו הטרנסקסואלית. ברמה הפוליטית-אידיאולוגית המונח מתאר אנשים המפריים נורמות מגדריות ומביאים לידי ביטוי נזילות מגדרית (Bornstein, 1994; Raymond, 1994). אם ברמה המבחינה משמעות התחילית *trans* היא מְעַבֵּר (cross) למגדר אחר, הרי שברמה הפוליטית-אידיאולוגית משמעותה היא מְעַבֵּר (beyond) למהות מגדרית כלשהי. במשמעותו זו משמש המונח אמצעי לפירוק (deconstruction) קווירי פוסט-מודרני המאתגר את הבינאריות המגדרית הנורמטיבית, בדומה למונחים רווחים אחרים ובניהם genderqueer, genderfuck, gender-bending, gender-blending ועוד. ככלל, בעבודה זו ייעשה שימוש במונח *טרנסג'נדר*, למעט מקרים שבהם יהיה צורך בהדגשת העובדה שהפרט שינה את מינו (טרנסקסואליות) או בהדגשת פרקטיקות של לבוש (טרנסווסטיזם).

1.2. הגישה הרפואית מול הגישה האתנומטודולוגית, או: שליטה מול שחרור

פרקטיקות טרנסג'נדריות התקיימו בתרבויות שונות לאורך ההיסטוריה האנושית כולה והן מתועדות בספרות המיתולוגית, בטקסטים היסטוריים מתקופות שונות ובאנתרופולוגיה התרבותית (Green, 1998). המחקר על-אודות התופעה, לעומת זאת, צמח במסגרת לימודי הרפואה לפני כמאה שנה (Ekins & King, 1998; Hines, 2007).

מדע הרפואה, כפי שמראים היסטוריונים של המיניות (פוקו, 1996; Weeks, 1977), מילא תפקיד משמעותי בתהליכי הבניית המיניות במאה התשע-עשרה, שבמסגרתם סווגו פרקטיקות מיניות כחריגות.² לפני הסיווג והמדיקליזציה של ה"סטיות" המיניות, הפרה של נורמות מגדריות תוארה במונחים של חוויה, הנאה והעדפה (Farrer, 1994); במסגרת מדע הרפואה, לעומת זאת, היא נידונה במונחים פסיכו-פתולוגיים. בכך שימש מדע הרפואה מנגנון בקרה על אותן "סטיות" תוך ניסיון לאבחן אותן, לטפל בהן ואף למנוע אותן (Ekins & King, 1998).

מקומו המרכזי של מדע הרפואה בתהליכים אלו, לצד הצלחת הניתוח הראשון לשינוי מין בשנת 1931 (Billings & Urban, 1996), בישרו על תחילת שליטתו – הפיזית והמטאפורית כאחת

² כדאי לציין שהמיניות הובנתה באופן תרבותי מאז ומעולם, אלא שהחל מהמאה ה-19, עם עליית קרנו של המחקר הרפואי המדעי, הפך מדע הרפואה לגורם מרכזי בתהליכי הבנייתה (Shapiro, 2010).

– של הממסד הרפואי בגוף הטרנסג'נדר. שליטה זו הושרשה כחצי מאה לאחר מכן עם התרחשותם של שני אירועים מכוננים: בשנת 1979 נוסדה בארצות הברית האגודה הבינלאומית לדיספוריה מגדרית³ על שם הארי בנג'מין⁴, שקבעה נהלי טיפול בטרנסקסואלים (Bullough & Bullough, 1998). נהלים אלו הפכו לתקן מקצועי רווח ומקובל בקרב מטפלים על-אף אופיים הפטרנליסטי והמגביל (Carroll, et al., 2002): כתנאי לביצוע ניתוח לשינוי המין מחויבים טרנסג'נדרים, גם כיום, להימצא תחת פיקוח פסיכיאטרי ולחיות כבני המגדר השני במשך שנה לפחות⁵ (Bullough & Bullough, 1998). ארגונים טרנסג'נדריים רבים רואים דרישה זו כשליטה כוחנית בגופם (Shapiro, 2010), בייחוד בהתחשב בתפיסה שתפורט בהמשך ולפיה המגדר מהווה רכיב פרפורמטיבי ונזיל. בשנת 1980 הכניסה האגודה הפסיכיאטרית האמריקאית את הטרנסקסואליות לספר האבחנות הפסיכיאטריות האמריקאי (DSM), והחליפה אותה ב"הפרעה בזהות המגדרית" מספר שנים לאחר מכן (Cole & Meyer, 1998). שני אירועים אלו ביססו את השליטה הרפואית בחוויה הטרנסג'נדרית ומיצבו את חשיבותו של הממסד הרפואי בעבורה. התפיסה הרפואית השלטת רואה בטרנסג'נדריות הפרעה נפשית ובממסד הרפואי מנגנון שסייע באבחונה (Ekins & King, 1998). ניתוח לשינוי המין נתפס מן הזווית הזאת כאמצעי המאפשר לחשוף את העצמי ה"אמיתי" של הפרט (Hines, 2007) ולקדם הרמוניה בין מינו הביולוגי, זהותו המגדרית ומצבו החברתי (Ekins & King, 1998). המבקרים, לעומת זאת, רואים בניתוח לשינוי המין המצאה פסיכו-רפואית אשר כופה גישה כירורגית על נושא מוסרי-פוליטי (Jeffreys, 1997; Raymond, 1994). ביקורות דומות, ראוי לציין, מועלות גם מתוך מקצוע הרפואה עצמו (Socarides, 1975; Szasz, 1980).

למרות הביקורות הרבות ועל-אף התפתחותן של פרספקטיבות נוספות בשנים האחרונות, הפרספקטיבה הרפואית נותרה העדשה המרכזית לבחינת הקיום הטרנסג'נדר. "פרספקטיבות

³ המונח *Gender Dysphoria* מתאר מצב שבו הפרט חווה הרגשה חזקה ומתמשכת של אי נוחות עם מינו הביולוגי, כמה לשנות את גופו, ושואף להיחשב על-ידי הסביבה כבן המין השני (American Psychiatric Association Task Force on DSM-IV., 2000).

⁴ הארי בנג'מין היה אנדוקרינולוג גרמני-אמריקאי שנחשב לדמות מפתח בייסוד גוף הידע הרפואי בתחום.

⁵ דרישה זו שרירה במרבית מדינות המערב. בישראל מדובר בשנתיים.

אחרות", טוענים אקינס וקינג, "חייבות להתכתב עימה, בין אם הן כוללות, מרחיבות או דוחות אותה" (Ekins & King, 1996, pp. 75-76).

אחת מהגישות המרכזיות המבקשות להציג חלופה למודל הרפואי המסורתי היא הגישה האתנומטודולוגית. זוהי גישה סוציולוגית המדגישה את כוחו של הפרט ואת השפעתו על עיצוב הסדר החברתי, תוך התמקדות בדרכים שבהן הוא מקנה משמעות לעולמו. גישה זו נבדלת מהסוציולוגיה המסורתית בכך שאינה רואה בדפוסים ובמבנים חברתיים נתונים מובנים מאליהם אלא בוחנת את אופני ייצורם, ומעלה על נס את חופש פעולתו (agency) של הפרט ואת השפעתו על תהליכים אלו (Garfinkel, 1967).

כזאת, האתנומטודולוגיה דוחה את מה שמכונה בפי אתנומטודולוגים "הגישה הטבעית" של המגדר. גישה זו מניחה את קיומם הבלעדי של שני מינים ביולוגיים (זכר ונקבה) ושל שני מגדרים טבעיים ומהותיים (גבר ואישה), כאשר ישנה ציפייה להלימה בין השניים, וביניהם לבין מושא תשוקתו של הפרט. וכך, הזכר הגברי מצופה להימשך מבחינה מינית לנקבה הנשית (Garfinkel, 1967; Kessler & McKenna, 1978). ציפיות חברתיות אלו, טוענים אקינס וקינג (Ekins & King, 1999), מובנות הן ברמה הקוגניטיבית (כאלו הם פני הדברים) והן ברמה הנורמטיבית (כך ראוי שיהיו).

הגישה האתנומטודולוגית הניעה שלושה תהליכים מרכזיים בהקשר הטרינסגנדרני. ראשית, היא אפשרה לערער על הבנות מרכזיות ביחס למין ולמגדר כפי שהשתרשו, בין היתר, במסגרת התפיסה הפסיכו-רפואית. האתנומטודולוגיות קסלר ומקנה (Kessler & McKenna, 1978), לדוגמה, חשפו את מנגנוני ההבניה של המגדר אך הגדילו וטענו שגם המין הביולוגי מובנה חברתית. לדידן, בעוד שאיברי הגוף הם נתון ביולוגי, הרי שהמשמעות החברתית המיוחסת להם – כמו גם תפיסתם כגבריים וכנשיים באופן מהותני – הן תוצאה של הבניה חברתית. שנית, גישה זו נתנה במה לפרשנות יומיומית של המגדר ולהבנות סובייקטיביות העולות מתוך החוויה האישית; בכך היא עודדה את צמיחתם של הלימודים הטרינסגנדריים שהחלו, ברובם, כאוטוביוגרפיות (לדוגמה: Stone, 1991; Bornstein, 1994; Feinberg, 1996). שני תהליכים אלו הובילו להתפתחות תיאורטית מרכזית: דחיית המודל הפסיכו-רפואי, אשר מתמקד בדיספוריה מגדרית, לטובת היבטים חברתיים ותרבותיים של טרינסגנדריות. במילים אחרות, בעוד שמטפלים המתבססים על המודל הרפואי נוטים לספק הסברים פסיכולוגיים או ביולוגיים לתופעות

הקשורות במין ובמגדר (Ekins, 1997), הרי שאתנומתודולוגים מעדיפים הסברים חברתיים ותרבותיים. הגישה האתנומתודולוגית, אם כך, הציעה תיאוריה חלופית לזו הרפואית ואף סיפקה מסגרת חשיבה כללית להתפתחותן של גישות נוספות שאתגרו את הגישה הרפואית.

1.3. טרנסג'נדריות ואתגרים מגדריים: תיאוריה קווירית ופמיניזם רדיקלי

המונח *מגדר* מתייחס למשמעויות החברתיות והתרבותיות הנובעות מהמין הביולוגי ולפרקטיקות הנלוות לו (Connell, 2002). הדיון במגדר בהקשר הטרנסג'נדר מועלה שתי סוגיות מרכזיות: הסוגיה הראשונה מתייחסת לטבעו האונטולוגי של המגדר ובמסגרתה מתנהל דיון בין אלו הרואים בו רכיב מהותני ואוטנטי ובין אלו הרואים בו רכיב פרפורמטיבי וניזיל. הסוגיה השנייה מתייחסת למתח הקיים בין אשרור הבינאריות המגדרית ובין הפרתה, כפי שהללו משתקפים בפרקטיקות טרנסג'נדריות. שתי הסוגיות הללו מתחדדות במסגרת הדיון בתיאוריה הקווירית ובעמדה הפמיניסטית הרדיקלית כלפי הקיום הטרנסג'נדר, בהתאמה.

1.3.1. תיאוריה קווירית ותרומתה לרעיון הטרנסג'נדר

טבעו האונטולוגי של המגדר נתון בויכוח: מול הסברים פסיכולוגיים הרואים במגדר רכיב מהותני, קבוע ויצבי ניצבים הסברים סוציולוגיים המצביעים על טבעו הניזיל והארעי (Hird, 2002). אחת התרומות החשובות בהקשר זה היא התפיסה הפרפורמטיבית שהוצעה על-ידי ג'ודית באטלר (Butler, 1990), ולפיה המגדר אינו גרעין פנימי ומהותני אלא תוצר של מחוות גופניות; אלו, לדידה, אינן משקפות את המגדר; הן עצמן המגדר. לטענתה, היחס בין המין והמגדר הוא הפוך מזה המקובל במרבית החברות: המגדר אינו המשמעות החברתית הנובעת מהמין הביולוגי אלא מנגנון של הבניה חברתית המבנה את המין כמרכיב טבעי ומהותני. תפיסה זו מצטרפת לתובנות נוספות בתיאוריה הקווירית, התומכות בפירוק של קטגוריות מגדריות תוך הדגשת אופיין הניזיל ועירעור על האותנטיות המיוחסת להן (Sedgwick, 1993; Seidman, 1993).

הצירוף *תיאוריה קווירית* הופיע לראשונה בשנת 1990 כחלק משמו של כנס אקדמי הומו-לסבי, בניסיון לאתגר את התובנות המקובלות בגוף הידע הזה. איתגור התובנות הללו, כמו גם חתירה תחת מושג הנורמליות בכלל, נחלו הצלחה והפכו במהלך השנים לנושאי הדגל של התיאוריה הקווירית (גרוס וזיו, 2003). המונח *queer* (מוזר, חריג) מהווה במקורו כינוי גנאי הומופובי אשר אומץ על-ידי הומואים, לסביות, ביסקסואלים וטרנסג'נדרים, בניסיון לחתור תחת

משמעותו המקורית, לנכסו כשם תואר חיובי ולערער על מוסכמות מיניות ומגדריות. אימוץ המונח והשימוש המתריס בו משקפים את עיקרי התפיסה הקווירית, אשר דוחה את טבעיותו של המשולש הטרו-נורמטיבי של מין, מגדר ומיניות, כך שתשוקתו המינית של הפרט אינה תלויה בזהותו המגדרית, וזו אינה נובעת בהכרח ממינו הביולוגי (Jagose, 1996).

אחת מתרומותיה המרכזיות של התיאוריה הקווירית להקשר הטרנסג'נדרני היא הצגתה של זהות קווירית ארעית, המשוחררת ממוסכמות חברתיות, מגבולות ומסיווגים (Sedgwick, 1993; Seidman, 1993); "זהות אנטי זהותית", במילותיהם של גרוס וזיו (2003, עמ' 23). התיאוריה הקווירית, אם כן, תומכת בפירוק פוסט-מודרני ופוסט-סטרוקטורלי של קטגוריות מגדריות. תפיסה זו באה לידי ביטוי בכתביו של סטון ובורנשטיין – שתי חוקרות טרנסג'נדריות הראויות בטרנסג'נדרים "פורעי מגדר" (gender outlaws)⁶ החומקים מדיכוטומיה מגדרית (Bornstein, 1994; Stone, 1991).

הרעיונות הקווירים נתקלו בביקורות רבות המדגישות את מורכבותה של חוויית החיים הטרנסג'נדרית, וביניהן שתיים מרכזיות. ברמה האונטולוגית, טוען סיידמן (Seidman, 1993), ההתכחשות הקווירית לעצם קיומן של זהויות מבטלת, באופן פרדוקסלי, את השוני שאותו היא שואפת לקדם. ביקורת נוספת מופנית כלפי הנזילות וחוסר היציבות, אשר שוללים, למעשה, את הפן החומרי של החיים הטרנסג'נדריים (MacDonald, 1998; Namaste, 2000).

ביקורות אלו, כחלק מהדיון התיאורטי הרחב על-אודות טבעו האונטולוגי של המגדר, מבהירות את האתגר המגדרי הניצב בפני טרנסג'נדרים רבים: מול התמיכה הרעיונית בעקרונות קוויריים המעודדים נזילות מגדרית ניצבת, לעתים, הרגשה פנימית חזקה המאששת את קיומו של גרעין מגדרי מהותני. אתגר מגדרי נוסף נובע מהתפיסה הפמיניסטית הרדיקלית.

⁶ תרגום הצירוף *gender outlaws* לווה בלבטים רבים, שכן התקשיתי למצוא מונח מקביל בעברית שיעביר את מלוא משמעותו. המונח "פורעי מגדר" (על משקל "פורעי חוק") מדגיש אמנם את פעולת ההפרה של החוק, אך הוא מתעלם ממשמעות חשובה אחרת: אלו הנמצאים מחוץ לחוק (out [of] law) גם אינם זוכים להגנתו. בהקשר הנוכחי, מדובר באנשים שמפירים מוסכמות מגדריות טרו-נורמטיביות, אך גם לא נהנים מהפריבילגיות המוענקות לאלו הממלאים אחר "חוקי המגדר" הנורמטיביים.

1.3.2. הקיום הטראנסג'נדרני בעיני הפמיניזם הרדיקלי

אחת מהדילמות המרכזיות בחוויית החיים הטראנסג'נדרית מתייחסת למשמעותו הפוליטית של ה"מעבר" (passing) – ניסיונם של טראנסג'נדרים להיטמע בהצלחה כבני המגדר השני. הצלחתם "לעבור" מאפשרת להם לבטא את זהותם המגדרית ומונעת מהם קשיים חברתיים (Gagne, et al., 1997); ואולם, היא נתונה לביקורות קשות מצד תיאורטיקניות פמיניסטיות רדיקליות.

מקומן המרכזי של תיאוריות פמיניסטיות בהבנת הקיום הטראנסג'נדרני נובע הן מהיותן הראשונות שחקרו אותו מנקודת מבט חברתית-תרבותית והן משום שבזכותן הועבר הדגש מתפיסת הזהות כאותנטית לתפיסתה כביטוי פרפורמטיבי (Hird, 2002). למרות שהפמיניזם סיפק נקודות מבט רבות ומגוונות (בהתאם לזרמי השונים) לבחינת הטראנסג'נדריות, ניתן לומר שהזרם הרדיקלי זכה לתשומת הלב הרחבה ביותר, בעיקר בשל טיעונו הנוקבים וההדים שהתעוררו בעקבותיהם.

ככלל, הפמיניזם הרדיקלי הציג נקודת מבט עוינת כלפי טראנסקסואלים, שנתפסו כאנשים המשבשים את העקרונות הפמיניסטיים הדוגלים בשחרור מכבלים מגדריים. בספרה החלוצי *The transsexual empire* טענה ריימונד (Raymond, 1994) שטראנסקסואליות מהוות חלק ממנגנון הדיכוי הפטריארכאלי, בשירות הממסד הרפואי שמאפשר ומעודד את קיומן. ג'פריס (Jeffreys, 1997) העלתה טיעונים דומים והציגה את הטראנסקסואליות כסוכנות שמחזקות מודלים סטריאוטיפיים ומזינות דימויים הטרו-נורמטיביים אידיאליים של גבריות ונשיות. שתי החוקרות הללו, כמו פמיניסטיות רדיקליות אחרות, ראו בטראנסקסואליות נשים "מוגזמות" המקדמות אידיאל נשי וכנוע, ובטראנסקסואלים נקבות בוגדות השואפות לזכות בפריבילגיות גבריות.

טענות אלו, בדומה לרעיונות הקוויריים, מציבות אתגר מגדרי נוסף בפני אנשים טראנסג'נדרים: מול ההבנה העקרונית שיש לבטל את הבינאריות המגדרית – הנתפסת כמקור הבסיסי לבעיותיהם – ניצב הצורך היום-יומי ב"מעבר" מוצלח. במילים אחרות, מדובר בהתנגשות בין צורך מעשי (מעבר מוצלח) לבין תפיסה מגדרית הנחשבת לראויה מבחינה פוליטית.

1.4. גיבוש הזהות הטראנסג'נדרית

בשנות השבעים והשמונים של המאה הקודמת הוצעו מודלים רבים, שלביים ברובם, שתיארו את תהליך גיבושה של הזהות המינית בקרב הומואים ולסביות (ראו: Cass, 1979; Coleman, 1982;

(Troiden, 1979). מודלים מקבילים לתיאור תהליך גיבושה של הזהות הטרנסג'נדרית כמעט לא קיימים (Devor, 1994; Eliason & Schope, 2007). מחסור זה נובע משתי סיבות: ראשית, למרות ההבחנה התיאורטית בין הנטייה המינית והזהות המגדרית, ההבדלים ביניהן אינם לגמרי ברורים (Bilodeau, 2005), כך שלא ניתן להשליך מתחום אחד למשנהו. שנית, החוויה הטרנסג'נדרית מציבה אתגר ייחודי בפני מודלים שלביים, שכן היא סובבת סביב זהויות המתקיימות מחוץ להבניות מסורתיות של מין ושל מגדר (Bilodeau & Renn, 2005), ולכן היא מקשה על תהליך המשגתן.

אליסון וצ'ופ (Eliason & Schope, 2007) סקרו 18 תיאוריות ומודלים המתארים את תהליך גיבושן של זהויות הומואיות, לסביות, ביסקסואליות וטרנסג'נדריות; רק שניים מהם התייחסו לטרנסג'נדרים וגם הם, חשוב לציין, אינם מבוססים על מחקר אמפירי. עובדה זו מחזקת את טענתו של מאלון (Mallon, בתוך: Bilodeau & Renn, 2005), שלפיה עדיין לא קיימים מודלים ראויים לתיאור התפתחותה של הזהות הטרנסג'נדרית.

למרות זאת, ניתן למנות שלושה מודלים מרכזיים שעשויים לסייע בהבנת תהליכי ההתפתחות של הזהות הטרנסג'נדרית. המודל הראשון והמפורט ביותר כולל 14 שלבים המתארים את הדרכים הרווחות שבאמצעותן אנשים מכירים בזהותם הטרנסג'נדרית (Devor, 2004). המודל השני מציע ארבעה תהליכים המספקים לפרט הטרנסג'נדר אישור חברתי לזהותו, תוך הדגשת יחסיו עם סביבתו החברתית (Nuttbrock, et al., 2002). המודל השלישי מתאר ארבעה שלבים בחייהם של טרנסג'נדרים, החל מזיהוי של זיכרונות מוקדמים, המשך בהגדרה עצמית ובחשיפת הזהות וכלה בהשגת זהות יציבה (Gagne, et al., 1997). שלושת המודלים יפורטו וייושמו בחלק האמפירי של העבודה, שבו אבקש להראות כיצד המרחב הווירטואלי מסייע לאנשים טרנסג'נדרים לגבש את זהותם המגדרית הטרנסג'נדרית.

1.5. מציאות החיים הטרנסג'נדרית: קשיים ומכשולים

טרנסג'נדרים רבים חווים מציאות חיים קשה ומורכבת שבאה לידי ביטוי בכמה היבטים: החל בקושי בסיסי הנובע מחריגותם החברתית, המשך בקשיים פרקטיים יומיומיים וכלה בטיפול לקוי מצד אלו האמונים על בריאותם הפיזית והנפשית.

במרבית החברות, הבינאריות המגדרית מהווה מרכיב מרכזי שבאמצעותו אנו מגדירים את עצמנו ואת תרבותנו (Hubbard, 1998) וקיימת ציפייה להלימה בין מינו הביולוגי של הפרט, מגדרו ומושא תשוקתו (Butler, 1990). בשל העובדה שהמגדר מהווה מרכיב חברתי, על הפרט לגלם את התפקיד המגדרי בהתאם למוסכמות חברתיות כדי שיוכר כשחקן חברתי לגיטימי (West & Fenstermaker, 1995). ציפייה חברתית זו, המופרת על-ידי טרנסג'נדרים רבים, היא המקור הבסיסי ביותר למציאות חייהם המורכבת.

איתגור המערכת הבינארית באמצעות פרקטיקות טרנסג'נדריות כרוך בתיוג, בנידוי ובלעג, בייחוד כאשר החזות המגדרית אינה "משכנעת" את הסובבים; כלומר, כאשר היא אינה עולה בקנה אחד עם המין הביולוגי, במונחים מגדריים הטרנו-נורמטיביים (Gagne, et al., 1997). מחקרים מצביעים על כך שכשישים אחוז מהטרנסג'נדרים האמריקאיים חוו סוג מסוים של אלימות או הטרדה (Lombardi, et al., 2002) ושרבים מהם סובלים מאפליה חמורה בהעסקה ובדיוור (Clements-Nolle, et al., 2001). נתונים אלו בעייתיים אף יותר בהתחשב בעובדה שגם לאחר הפגיעה בהם, טרנסג'נדרים אינם זוכים לסיוע רפואי ומשפטי ראוי (Witten & Eyler, 1999). מציאות זו מובילה לשימוש מוגבר בסמים ובאלכוהול (Lombardi, 2001).

בעיות אלו מלוות בהשלכות בריאותיות והן מגדילות את הסיכון להידבק בנגיף ה-HIV (Nemoto, et al., 2005); אלא שטרנסג'נדרים רבים סובלים ממחסור במידע הקשור לסיכונים הידבקות (Bockting, et al., 1998), נתון המגובה בשיעורים גבוהים של טרנסג'נדרים נשאים (Sykes, 1999). למרות זאת, טרנסג'נדרים מופלים לרעה גם בתוך תוכניות טיפול ייעודיות לנשאי הנגיף (Bockting, et al., 1998a).

מחקר שבחן מעל 500 טרנסג'נדרים וטרנסג'נדריות הראה שכשישים אחוז מהם חוו דיכאון ושמעל שלושים אחוז ניסו להתאבד (Clements-Nolle, et al., 2001). ועדיין, בעיה מרכזית בטיפול בטרנסג'נדרים היא חוסר רגישות מצד מספקי הטיפול, שמקורו בהכשרה לא הולמת (Nemoto, et al., 2005), בתפיסות הניזונות ממחקר לא אובייקטיבי (Fox, 2000) ובאי הכרת התרבות הטרנסג'נדרית (Lombardi, 2001). במקרים רבים המטפלים מחזיקים בדעות שליליות כלפי טרנסג'נדרים ואף מביעים חוסר רצון לטפל בהם (Ibid). מצב בעייתי זה קיבל הכרה

רשמית בכינוס השנתי של האגודה האמריקאית לבריאות הציבור (APHA) בשנת 1999, שבמהלכו הודגש הצורך לספק לטרנסג'נדרים טיפול רגיש ומתחשב.⁷ חשוב לציין שהיחס הטיפולי לטרנסג'נדרים נותר בעייתי גם כיום. הדוח הלאומי האמריקאי לבחינת אפליה של טרנסג'נדרים בתחום הטיפול הרפואי לשנת 2010 מצביע על נתונים מדאיגים: קרוב לחמישית מהנחקרים נתקלו בסירוב לקבל טיפול רפואי בגלל מצבם המגדרי, 20% מהם הוטרדו בסביבה רפואית ו-50% דיווחו על כך שנאלצו ללמד את המטפלים כיצד לטפל בטרנסג'נדרים (Grant, et al., 2010).

רובין (Rubin, 2007) מיקמה את היחס החברתי כלפי טרנסג'נדרים במסגרת סוציולוגית רחבה יותר, בהציגה מעין סולם היררכי שעליו ממוקמות פרקטיקות מיניות שונות. בקצהו החיובי של הסולם נמצאים זוגות הטרוסקסואלים נשואים ופוריים, ואילו בקצהו האחר נמצאים טרנסג'נדרים, סאדו-מזוכיסטים, זונות ועוד. לטענתה, בעוד שהראשונים "מתוגמלים בבריאות נפשית, במכובדות, בחוקיות, בניעות חברתית ופיזית, בתמיכה מוסדית וברווחים חומריים", הרי שהאחרונים "נתונים לחולי נפשי, לשם רע, לניעות מוגבלת, לאבדן של תמיכה מוסדית ולסנקציות כלכליות" (Ibid, p. 151). למעשה, רובין מתארת את הדרכים שבהן פרקטיקות מיניות מתורגמות לזכויות חברתיות, פוליטיות וחוקיות, ובכך היא מספקת הסבר ביחס למקורם התרבותי של הקשיים הניצבים בפני טרנסג'נדרים.

לסיכום, הפרק הנוכחי ביקש לתאר את מורכבותו של הקיום הטרנסג'נדר וספק סקירה תמציתית של מאפייניו הרווחים. כחלק מסקירה זו הוצגו שתי גישות מרכזיות במחקר האקדמי על-אודותיו. מול הגישה הרפואית – שנחשבת לחלוצית ולדומיננטית ביותר – ניצבת הגישה האתנומטודולוגית, שחתרה תחת עיקרי התפיסה הפסיכו-רפואית והדגישה את חופש פעולתו של הפרט הטרנסג'נדר ואת זכותו על גופו. מורכבותו של הקיום הטרנסג'נדר מתבטאת בתחומים נוספים: ראשית, טרנסג'נדרים נאלצים להתמודד עם אתגריים מגדריים מורכבים המערבים סוגיות פוליטיות של מהותנות, נזילות מגדרית, בינאריות מגדרית ו"מעבר". שנית, תהליך גיבושה של הזהות הטרנסג'נדרית הוא מורכב וייחודי, עובדה שמתבטאת, בין היתר, בדלות במחקר אקדמי בתחום. לבסוף, החריגות המגדרית שמאפיינת טרנסג'נדרים מלווה בקשיים רבים ובמרכזם אפליה חברתית ומוסדית בתחומים שונים.

⁷ הצהרה מספר 9933 מפורטת באתר האגודה, בכתובת:

<http://www.apha.org/advocacy/policy/policysearch/default.htm?id=204>

מורכבותו זו של הקיום הטרגינדר – ובתוכה סוגיות של שליטה רפואית, של זהות אישית מורכבת ושל אפליה חברתית – רווחת בחוויית חייהם של טרגינדרים רבים. הסוגיות שהוזכרו לעיל מלוות את הקיום הטרגינדר לפחות מאז המאה ה-19 (Shapiro, 2010), כך שניתן לראותן כמרכיבים שיוצרים יחדיו מעין "חווייה טרגינדרית מסורתית". בפרק הבא אדון באופיו החברתי של המרחב הווירטואלי ובמשמעויות שיש לו עבור אנשים טרגינדרים. באמצעות דיון זה אבקש להניח את היסודות לקראת החלק האמפירי של העבודה ולשאול האם ניתן לדבר על "חווייה חדשה" או על "חווייה מקוונת", המשנות – ולו במעט – את החווייה המסורתית שתוארה בפרק הנוכחי.⁸

⁸ בעניין זה חשוב להבהיר שהנחת היסוד במחקר הנוכחי היא שהעולם הווירטואלי, למרות האפשרויות החדשות שהוא מציע לחבריו, אינו מנותק מהעולם הממשי. אי לכך, אין בכוונתי להצביע על יחסים של ניגוד בין החווייה המסורתית לזו החדשה, המקוונת. תחת זאת, אנסה להצביע על אותן אפשרויות חדשות ועל הדרכים שבהן הן מאפשרות לאנשים טרגינדרים לחוות מציאות מעט אחרת ולהתגבר על כמה מהמגבלות שאפיינו את החווייה המסורתית.

2. האדם במרחב הווירטואלי: היבטים חברתיים ואישיים

שכנולוגיות חדשות, ובמרכזן האינטרנט, ממלאות תפקיד מרכזי בחיי האדם בעולם המודרני. למעשה, האינטרנט שינה את שגרת חייו של האדם ואף את האופן שבו הוא חווה את העולם הסובב אותו (MacKenzie & Wajcman, 1999). בפרק הנוכחי אבקש לבחון את אופיו החברתי של המרחב הווירטואלי ולעמוד על המשמעויות שיש לאופיו זה עבור אנשים טרנסגינדרים. הפרק מורכב משלושה פרקי משנה. בפרק המשנה הראשון אדון במרחב הווירטואלי כמרחב חברתי; כחלק מדיון זה אסקור מגמות מרכזיות במחקר האקדמי, ואעמוד על היחס שבין החוויה הווירטואלית לחוויה הממשית ועל אופיין הייחודי של הקהילות הווירטואליות. בפרק המשנה השני אתיחס לסוגיית ניהול הזהות האישית ואבחן את מקומו של המרחב הווירטואלי בתהליך זה. לבסוף אעמוד על הסיבות שהופכות את המרחב הווירטואלי לאטרקטיבי עבור קבוצות שוליים בכלל ועבור אנשים טרנסגינדרים בפרט.

2.1. המרחב הווירטואלי כמרחב חברתי

האינטרנט מוגדר כרשת גלובאלית המבוססת על אוסף נרחב של מחשבים מרושתים (Kardas & Milford, 1996) ואילו ה-cyberspace הוא העולם הווירטואלי שנוצר ושמתוחזק באמצעותם. המונח *cyberspace* נטבע לראשונה בתחילת שנות השמונים בספר מדע בדיוני (גיבסון, 1994) והוא מוגדר כיום כמרחב חברתי המתקיים על ציר גלובאלי של זמן ומרחב, וכולל תקשורת שהיא מתווכת באופן טכנולוגי (Fuchs, 2008). לתקשורת המתווכת באמצעות מחשב (CMC) יש שתי משמעויות חברתיות חשובות: (1) היא עשויה לכלול תקשורת בין אחד לאחד (O2O), אחד לרבים (O2M) או רבים לרבים (M2M); (2) היא כוללת היבטים ייחודיים של זמן ומרחב: היא יכולה להיות סינכרונית או א-סינכרונית ותלותה במרחבי הפיזי קטנה (Fuchs, 2008). מאפיינים אלו מקנים לתקשורת המתווכת ולמרחב שבמסגרתו היא מתקיימת את אופיים הווירטואלי והמורכב.

2.1.1. האינטרנט כסוכן של שינוי? אוטופיה ודיסטופיה

המונח *מציאות ווירטואלית* (virtual reality) (Rheingold, 1991) מביא לידי ביטוי מתח מרכזי המתייחס למהותה האונטולוגית של החוויה הווירטואלית ובייחוד להבדל בינה ובין החוויה הממשית. טרקל (Turkle, 1995) הדגישה את ייחודיותה של החוויה הווירטואלית והציעה לראות

בעולם הווירטואלי ובעולם הממשי שני מרחבים מקבילים ומשלימים המספקים חוויות שונות שאינן מתחרות זו בזו. קסטלס (Castells, 2000), לעומתה, דיבר על ווירטואליות מציאותית (real virtuality) בניסיון להדגיש את ה"אמיתיות" או את ה"מציאותיות" המאפיינות את החוויה הווירטואלית ואת היותה חלק בלתי נפרד מהעולם הממשי שבו היא מתקיימת. לדידו, הווירטואליות היא "אמיתית משום שהיא המציאות הבסיסית ביותר שלנו, הבסיס החומרי שעליו אנו מתקיימים [...] מתקשרים עם אחרים, מעצבים את דעתנו [...]". הווירטואליות הזאת היא המציאות שלנו" (Castells, 2001, p. 203). במילים אחרות, הפער בין שני העולמות, לטענתו, אינו גדול כפי שחוקרים שיערו בעבר.

תפיסות אלו משקפות מגמה של שינוי במחקר האקדמי, ובייחוד בהמשגה, בכל הנוגע למידת המהפכנות המיוחסת למדיום האינטרנטי. בעוד שבשנות השמונים והתשעים האינטרנט נתפס כמדיום מהפכני שעשוי לחולל שינויים מהותיים בסדר החברתי והפוליטי, הרי שבשנים האחרונות ניתן לזהות מגמה של התמתנות (Wilson & Peterson, 2002).

מחקרים מוקדמים שהיו שותפים לחזון המהפכני תיארו את האינטרנט כמדיום שעשוי לקדם דמוקרטיזציה (Rheingold, 1993), להגדיר מחדש את מושג הזהות (Turkle, 1995) ואף לשנות את תפיסת המציאות של המשתמשים (Poster, 1990). תיאורים אלה עלו בקנה אחד עם טענות אחרות, שלפיהן האינטרנט מספק מקום מפלט מקהילות מסורתיות ממשיות (Wilson, 1997) ואף תחליף להן (Lajoie, 1996; Nguyen & Alexander, 1996). ככזה, האינטרנט נתפס כמדיום שבכוחו "לשאוב" לתוכו את המשתמש ולגרום לו לוותר בהדרגה על קהילתו הממשית (Lockard, 1997), מגמה שכונתה ווירטואליזציה של חיי היום יום (Doheny-Farina, 1996). ככלל, תיאורים אלה הדגישו את כוחו של האינטרנט והיוו בסיס לחזונות אוטופיים שחגגו את המהפכה הצפויה (Wilson & Peterson, 2002).

מן העבר השני נערכו מחקרים שהביעו הסתייגות מאותם חזונות אוטופיים והצביעו על כוחם של משתנים דמוגרפיים בהגבלת גישה שוויונית (Escobar, et al., 1994; Kottak, 1996) ועל השפעתם האפשרית של יחסי כוח חברתיים על אינטראקציות מקוונות (Dietrich, 1997; Wellman & Gulia, 1999). ככלל, מחקרים אלה קידמו תפיסה שלפיה פרקטיקות מקוונות אינן מנותקות מהעולם הממשי שבמסגרתו הן מתקיימות (Nip, 2004; Wilson & Peterson, 2002).

התפיסות המתונות ביחס לאופיו המהפכני של האינטרנט וההבנה שהעולם הווירטואלי מעוגן במציאות ממשית שיקפו מגמה של הסתגלות למדיום החדש, מגמה שכונתה *נרמליזציה של הסייבר-ספייס* (Margolis & Resnick, 2000).

ניתן לומר שהמרחב הווירטואלי והאפשרויות הטכנולוגיות שהוא מציע למשתמשים אמנם שינו היבטים מסורתיים של זמן ומרחב, אולם המציאות הווירטואלית המתקיימת במסגרתו אינה מנוגדת למציאות הממשית אלא מהווה הרחבה מתווכת שלה (Fuchs, 2008). הבנה זו, המכירה בחשיבותו של המרחב הווירטואלי וביכולתו לאתגר מושגים מסורתיים, אך בו-בזמן מבקשת לבחון אותו בתוך הקשרים חברתיים ותרבותיים ממשיים, באה לידי ביטוי בדיון סביב אחת התופעות המרכזיות שצמחו בו – הקהילות הווירטואליות.

2.1.2. קהילות ווירטואליות כמסגרות חברתיות

קהילות ווירטואליות הן התקבצויות חברתיות שנוצרות ברשת האינטרנט כאשר די אנשים מקיימים יחסים חברתיים ורגשיים במשך תקופה ממושכת (Rheingold, 1993). העניין הרב בקהילות הווירטואליות, לפי פוקס (Fuchs, 2008), הוא תוצאה של התפוררות הקהילות המסורתיות. חוקרים רבים הצביעו על תהליך התפוררותן בחברה המודרנית כתוצאה מהעיוור, התיעוש והגלובליזציה, שהובילו לניכור הולך וגובר שניצב מול הסולידריות הקהילתית (Amit, 2002; Keller, 2003). למעשה, רעיון זה צמח כבר במחצית הראשונה של המאה התשעה עשרה והוצג בכתביהם של מרקס (לפבר, 2005), של דורקהיים (אדגר וסדגוויק, 2005) ושל ובר (1984/1904). הקהילות הווירטואליות, לפי הסבר זה, מפצות במידה מסוימת על הניכור שנגרם כתוצאה מהתפוררות הקהילות המסורתיות. התפוררות זו משקפת מגמה מתמשכת של אינדיווידואליזציה חברתית המתקיימת ביתר שאת במרחב הווירטואלי, בו היא מכונה *אינדיווידואליות מרושתת* (Wellman, 2001). עם זאת, אינדיווידואליות זו מערבת אינטראקציה חברתית אינטנסיבית כך שמדובר במצב חברתי חדש וייחודי (van Dijk, 2006) אשר ממצב את המרחב הווירטואלי כמרחב חברתי.

גרניט ונתן (2000) מונים חמישה סוגים של קהילות ווירטואליות. שתיים מהן, שרלוונטיות לעבודה הנוכחית, מביאות לידי ביטוי את אופייה החברתי של האינדיווידואליות המרושתת: קהילה לעזרה עצמית, וקהילה חברתית. מטרתה של הראשונה היא שיפור מצבם של

חבריה, בהתבסס על המכנה המשותף המאגד אותם ועל יחסי הגומלין שנוצרים הודות לו. כשקהילה זו מתקיימת באינטרנט, יש לה שלושה יתרונות מרכזיים: נגישות בזמן, נגישות במקום ואנונימיות. מטרתה של הקהילה השנייה היא יצירת קשרים חברתיים, והיתרון של תצורתה הווירטואלית טמון בכוננותה לקבל לשורותיה אנשים הסובלים מנחיתות חברתית ולסייע להם ביצירת קשרים חברתיים מתוך עמדה של שוויון.

2.2. זהות אישית במרחב הווירטואלי

המונח *cyberfeminism*, שנטבע בתחילת שנות התשעים (Rosser, 2005), מתייחס למגוון של גישות אקדמיות ואמנותיות לניתוח היחסים שבין טכנולוגיות חדשות ומגדר (van Zoonen, 2002). למרות הדגש הפמיניסטי הברור על השתלבותן של נשים בסביבות ווירטואליות (Lagesen, 2008), המונח מבטא, בין היתר, פוליטיקה טרנסג'נדרית שלפיה טכנולוגיות חדשות מאפשרות לפרט להתנתק מהגבלות גופניות מגדריות ולהבנות זהות מגדרית חדשה ואף זהות בלתי ממוגדרת (van Zoonen, 2002).

הקשר שבין טכנולוגיות חדשות וזהות אישית נידון בהרחבה בספרה של טרקל (Turkle, 1995). לטענתה, האינטרנט – שמציע למשתמשים זירות מגוונות ואנונימיות לקיום אינטראקציה חברתית – מהווה סוג של מעבדה חברתית המאפשרת לפרט לבחון גרסאות שונות של העצמי. בזירות אלו הוא יכול לעטות על עצמו אישיות (personalities) שונות על-מנת לבטא היבטים שונים של העצמי, ללא חשש מהסנקציות הרווחות בעולם הלא ווירטואלי.

הרעיון שלפיו בכל אדם קיים יותר מעצמי אחד הוצע, מזוויות שונות, כבר באמצע המאה הקודמת. גם גופמן (Goffman, 1959) וגם יונג (Jung, 1953) הבחינו, כל אחד מן הזוויות שלו, בין העצמי הפנימי ובין העצמי הציבורי. אינטראקציות חברתיות, טען גופמן, צריכות להיבחן במונחים של "קדמת הבמה" ושל "אחורי הקלעים". בעוד שבקדמת הבמה אנו מקיימים אינטראקציה חברתית ומציגים את זהותנו הפומבית, הרי שהחלק האחורי הוא המרחב הבטוח שבו אנו מבצעים חזרות וניסיונות חדשים לפני ההצגה האמיתית. המשמעות המרכזית של תפיסה זו היא התובנה שכל זהות היא סוג של פרפורמנס (ביצוע, הצגה) – תובנה שהורחבה מאוחר יותר על-ידי ג'ודית באטלר להקשר המגדרי בכלל והטרנסג'נדרי בפרט (Butler, 1990). השילוב בין תפיסתה של טרקל (Turkle, 1995) את האינטרנט כמעבדה חברתית ובין הרעיונות שהוצעו על-ידי

גופמן ויונג מדגיש, אם כן, את הפוטנציאל של האינטרנט לתת ביטוי לעצמי הפנימי והלא ממומש של האדם.

2.3. טרנסג'נדרים במרחב הווירטואלי

מאפייניו הייחודיים של המרחב הווירטואלי, טוענות הגלנד ונלסון (Hegland & Nelson, 2002), הופכים אותו למרחב אטרקטיבי עבור קבוצות שוליים, שכן הוא מספק לחבריהן סביבה בטוחה ואנונימית המאפשרת להם לבטא את ייחודיותם, לפגוש אנשים דומים ולקבל תמיכה. ואכן, מחקרים רבים מצביעים על תרומתו של האינטרנט לקבוצות מיעוט שונות וביניהן חולי סרטן (Radin, 2006), מעוטי יכולת (Mehra, et al., 2004), כבדי שמיעה (Barak & Sadovsky, 2008) ועוד. מחקרים אחרים מצביעים על מקומו המרכזי בחייהם של מיעוטים מיניים בפרט (Marciano, 2011; Nir, 1998).

בין המחקרים הרבים שבחנו את תרומתו של המרחב הווירטואלי לקבוצות אלו, מעט הוקדשו לטרנסג'נדרים. בחינת המחקרים הללו מאפשרת להצביע על שלוש תרומות עיקריות. ראשית, ברמה האישית-חומרית, האינטרנט מהווה מקור חשוב למידע, לתמיכה ולייעוץ; הוא משמש כאמצעי תקשורת המאפשר למשתמשים לקיים אינטראקציות חברתיות, לקחת חלק בקהילה המקומית והגלובלית ולהחליף חוויות עם חבריהן – פעולות המפחיתות את הרגשת הבדידות (Hegland & Nelson, 2002). כך לדוגמה, לפני עידן האינטרנט טרנסג'נדרים נסמכו על הממסד הרפואי – שעודד טרנסקסואלים להתכחש לעברם, להתנתק מהקהילה ולהיטמע בחברה ההטרו-נורמטיבית כהטרוסקסואלים. האינטרנט, לעומת זאת, סייע בהעצמתם כסובייקטים עצמאיים וביקורתיים, הודות לאפשרות להיחשף לאנשים דומים ולמידע מגוון (Shapiro, 2004). שנית, ברמה הקהילתית, האינטרנט מקל על התארגנות פוליטית שמובילה לאקטיביזם חברתי. שפירו (ibid) תיארה את התהליך שעברה הקהילה הטרנסג'נדרית בארצות הברית הודות לשימוש באינטרנט, באמצעות שלוש נקודות ציון תקופתיות: תחילה היתה זו קהילה שיוחס לה אופי פתולוגי ושהעמידה במרכז סדר יומה את התמיכה החברתית, בשלב השני מירב הפעילות הקהילתית הוקדש לחינוך ואילו השלב השלישי אופיין באקטיביזם פוליטי. ככלל, האינטרנט הפחית אתגרים ארגוניים ומנהליים שעמדו בפני ארגונים טרנסג'נדריים ובכך אפשר להם לפעול ולהגדיל את האפקטיביות שלהם.

שלישית, האינטרנט ממלא מקום מרכזי ומהותי בכל הקשור לביטוי הזהות הטרנסג'נדרית. על בסיס התובנות שנידונו בפרק המשנה הקודם ביחס לזהות אישית, ובהתחשב בנסיבות חברתיות והתרבותיות המאפיינות את מציאות החיים הטרנסג'נדרית, האינטרנט מצטייר כמדיום אידיאלי לביטוי ולתחזוק הזהות הטרנסג'נדרית: על-פי וויטל (Whittle, 1998), לטרנסג'נדרים יש מעט מאוד הזדמנויות לחשוף את זהותם האוטנטית בעולם הלא ווירטואלי, כך שגם בו הם נאלצים לנהל זהות "ווירטואלית" הכרוכה בהעמדת פנים מתמשכת. מסיבה זו, ההתנהלות בעולם הווירטואלי אינה חדשה עבורם. למעשה, ניתן לראותם כמומחים בסביבה הווירטואלית על אף שמומחיותם הושגה בעולם הממשי. באופן אירוני, דווקא במרחב הווירטואלי האנונימי – שבו אחרים נדרשים ללמוד כיצד לנהל את זהותם – הזהות הטרנסג'נדרית, החבויה בדרך כלל, יכולה לשגשג ולקבל ביטוי. במילים אחרות, אצל טרנסג'נדרים העצמי המשמעותי (ולדעת רבים – האוטנטי) נחוה דווקא באמצעות העצמי הווירטואלי. ואכן, במחקרן על טרנסווסטיטים הראו הגלנד ונלסון (Hegland & Nelson, 2002) שהאינטרנט סיפק להם הרגשה של אמיתיות ביחס לחוויה הטרנסווסטיטית, שנתפסת – לפחות על-פי נורמות חברתיות רווחות – כחוויה המבוססת על הונאה ועל הסתרה. הרגשה זו סיפקה לטרנסווסטיטים תחושה של מסוגלות ביחס ליכולתם לטפח זהות מגדרית רצויה.

בהתאם לאמור לעיל, חוקרים אחדים מעלים על נס את תפקידו המרכזי של האינטרנט בשינוי הגדרות מסורתיות וטוענים שמדובר במדיום שסייע בהפרת הדיכוטומיה המגדרית ואף בהבניית קטגוריית הזהות הטרנסג'נדרית עצמה (Braidotti, 2003; van Zoonen, 2002; Whittle, 1998). וויטל (ibid, p. 396) אף טוען שהמרחב הווירטואלי "הניע וקידם את הפרויקט המפרק [של הזהות]". ככזה, הוא רואה בו "מקום שבו הקהילה הטרנסג'נדרית שגשגה בזמן שהעולם הממשי היה לא פעם מקום קר ולא מזמין" (ibid, p.343).

לסיכום, סקירת הספרות המחקרית העוסקת במרחב הווירטואלי ובמשמעויותיו מצביעה על תפיסות תיאורטיות שונות, הן ברמת המאקרו (לדוגמה: חזונות מהפכניים מול חזונות מתונים ביחס להשפעתו של המדיום האינטרנטי) והן ברמת המיקרו (לדוגמה: הדיון בהבדלים בין החוויה הווירטואלית לחוויה הממשית). כך או כך, ישנה תמימות דעים ביחס ליחודיות המאפיינת את המרחב הווירטואלי. זו מתבטאת, בין היתר, בקיומן של קהילות ווירטואליות, המאפשרות לפרט לחוות מציאות ייחודית של "אינדיווידואליות חברתית" ובו-בזמן להיות חלק ממסגרת שייכות

חברתית. גם סוגיית הזהות האישית ממצבת את המרחב הווירטואלי כמרחב ייחודי ומורכב, שכן במסגרתו יכול הפרט לבחון גרסאות שונות של העצמי ביתר קלות ואף לתת ביטוי לעצמי הפנימי הלא ממומש שלו. אלו הן כמה מהסיבות שהופכות את המרחב הווירטואלי למרחב נוח ואטרקטיבי עבור אנשים טרנסגינדרים. מעבר לסוגיות מהותיות של תחזוק זהות אישית, המרחב הווירטואלי מהווה מקור חשוב למידע, לתמיכה ולייעוץ עבור אנשים טרנסגינדרים, והוא משמש ככלי המעודד אקטיביזם חברתי ומקל על התארגנויות פוליטיות.

בפרק הקודם הצבעתי על מורכבותו של הקיום הטרנסגינדרי ועל סוגיות שונות שיחדיו יוצרות מעין "חוויה מסורתית". בפרק הנוכחי דנתי באופיו החברתי של המרחב הווירטואלי ובאפשרויות החדשות שהוא מציע לחבריו. השילוב בין שני הפרקים הללו מעלה את השאלות – מהו מקומו של המרחב הווירטואלי בחייהם של אנשים טרנסגינדרים? מהו תפקידו בהבנייה של חוויות חיים טרנסגינדריות וכיצד הוא מסייע למשתתפים בו להעניק משמעות לחייהם כטרנסגינדרים? על כך אבקש לענות בחלק האמפירי של העבודה.

בעבודה זו אבחן את מקומו של המרחב הווירטואלי בהבנייתן של חוויות חיים טרנסג'נדריות ואעמוד על הדרכים שבאמצעותן הוא מסייע לפעילים בו להעניק משמעות לחייהם כטרנסג'נדרים. נוסף על כך, אבחן את יחסי הגומלין בין העולם הווירטואלי לעולם הממשי ואת המשמעויות שיש ליחסים אלו עבור אנשים טרנסג'נדרים. לשם כך אנתח את השיח המופיע בשני מרחבונים⁹ וווירטואליים מרכזיים עבור הקהילה הטרנסג'נדרית הישראלית: פורום *טרנסג'נדרס וחברים* השייך לפורטל האינטרנט *תמוז אנשים*, ואתר הקהילה הטרנסג'נדרית *GoTrans*, המהווה חלק מהאתר *GoGay*.

3.1. שאלות המחקר

לשם בחינת מקומו של המרחב הווירטואלי בהבנייתן של חוויות חיים טרנסג'נדריות ועמידה על יחסי הגומלין בין העולם הווירטואלי לעולם הממשי, אשאל שלוש שאלות מרכזיות:

שאלת מחקר ראשונה: מהם מאפייני השיח הטרנסג'נדרים במרחב הווירטואלי ומהן סוגיות הליבה המרכיבות אותו? כחלק משאלה זו אשאל שתי שאלות משנה:

1. (א). מהם יחסי הגומלין בין השיח הרפואי לשיח האתנומטודולוגי, כפי שהללו משתקפים בשיח המקוון, ומהו מקומם בחוויית החיים הטרנסג'נדרית המקוונת?

1. (ב). על בסיס שני האתגרים המגדריים שתוארו בפרק הראשון אבקש לשאול: • כיצד השיח המקוון מביא לידי ביטוי את המתח שבין תפיסת המגדר כרכיב נזיל וארעי הניתן לביצוע (performable) ובין תפיסתו כרכיב מהותני ויציב? • כיצד השיח המקוון מבנה את הבינאריות המגדרית: כנורמה שראוי לשמר או דווקא להפר?

שאלת מחקר שנייה: מהו מקומו של המרחב הווירטואלי בהבניית היבטים שונים בחוויית החיים הטרנסג'נדרית? במסגרת שאלה זו אעמוד על שני מעגלי השפעה, אישי וקהילתי, ואשאל:

2. (א). מהו מקומו של המרחב הווירטואלי בתהליך גיבושה של הזהות הטרנסג'נדרית ומהי תרומתו לטיפוח תפיסת עולם קווירית, שנידונה בשאלה 1(ב)?

⁹ הצירוף *מרחבונים ווירטואליים* (virtual sphericules) ישמש בעבודה זו לתיאור זירות משנה הפועלות במסגרת המרחב הווירטואלי. כל אחת משתי הזירות שייבחנו בעבודה תיחשב למרחבון וווירטואלי ספציפי. המונח *מרחבונים* שאול מטוד גיטלין, שפיתח את רעיון הספרה הציבורית ההברמאסית כדי להצביע על מרחבים ציבוריים מגזריים המרכיבים יחדיו את המרחב הציבורי (Gitlin, 1998).

2. (ב). מהו מקומו של המרחב הווירטואלי בתהליך גיבושה של הקהילה הטרנסגינדרית בישראל ובפיתוח תודעתה הקהילתית?

שאלת מחקר שלישית: מהם יחסי הגומלין בין העולם הווירטואלי לעולם הממשי בהקשר הנוכחי? חוקרים רבים הדגישו את הצורך בבחינת הקשר שבין אינטראקציות ווירטואליות ואינטראקציות ממשיות (Marshall, 2001; Slevin, 2000). כחלק מבחינת הקשר הזה אבקש לבחון, בין היתר, את היחס בין זהויות ווירטואליות לזהויות ממשיות בכל הקשור לסוגיות של אותנטיות מול זיוף. נוסף על כך, אבקש לבדוק האם השיח המקוון מבנה את העולם הווירטואלי כמרחב המציע לחבריו אפשרויות חדשות המשנות את מהות הקיום הטרנסגינדר, כפי שהוא תואר בפרק הראשון.

לשם בחינת הסוגיות הללו אשלב בין שתי שיטות מחקר משלימות: ניתוח שיח ואתנוגרפיה ווירטואלית. השיטה הראשונה, ניתוח שיח, מתייחסת לרמה התוכנית; זוהי מתודולוגיה מחקרית הכוללת גישות שונות לבחינת רכיבי טקסט ולהעלאת טיעונים מלומדים לגביהם (Tracy, 1995). ככלל, מדובר בגישה פרשנית למידע טקסטואלי, המתמקדת בהבנת המשמעות של חיי היום-יום (Hegland & Nelson, 2002). השיטה השנייה, האתנוגרפיה הווירטואלית, מתייחסת לאופן ביצוע המחקר: בדומה לאתנוגרפיה המסורתית, היא מדגישה את מעורבותו של החוקר בסביבה הנחקרת ואת הדילמות העולות מתוך יחסיו עם הנחקרים; בשונה ממנה, היא רלוונטית למחקרים הנערכים במסגרת המרחב הווירטואלי (Hine, 2008).

3.2. ניתוח שיח

ניתוח שיח הוא שיטת מחקר איכותנית ופרשנית הכוללת ניתוח של טקסטים כתובים ובחינת הדרכים שבאמצעותן רעיונות מיוצרים ומתוחזקים; זאת לשם הבנת תופעות חברתיות (Hardy, et al., 2004). ניתוח השיח שאערוך במחקר הנוכחי ישלב בין השיטה שהוצעה על-ידי פוטר ו-וותרל (Potter & Wetherell, 1987) ובין תובנות של חוקרי שיח אחרים.

ניתוח השיח של פוטר ו-וותרל מתמקד בדרכים שבהן הטקסט הכתוב מאורגן ובאופנים שבהם הוא מתפקד. החוקרים מונים שלושה מרכיבים מרכזיים בשיח: פונקציה, הבניה ווריאציה. ככלל, משמעות המרכיבים הללו היא שכאשר הדובר מנסח את הטקסט הוא בוחר,

באופן בלתי נמנע, באפשרות אחת מתוך כמה, בהתאם למטרותיו (המודעות או הלא מודעות) וכדי להבנות עולם חברתי מסוים (ibid).

למרות ההנחה הרווחת בניתוחי שיח, שלפיה הטקסט הכתוב – כתוצר חברתי-תרבותי – אוצר בתוכו משמעויות סמויות (van Dijk, 1990), השיח לפי פוטר ו-וותרל נתפס כמדיום בפני עצמו ולא כערוץ המוביל את החוקר לאמת נסתרת או לעולמם הפנימי, לערכיהם ולהנחותיהם של הדוברים. במילים אחרות, מטרת הניתוח היא עמידה על הדרכים שבהן הטקסט מתאר, מסביר ומצדיק מעשים ורעיונות (Potter & Wetherell, 1987). מבחינה זו, החוקר אינו מסתפק בהבנת משמעותה של המציאות עבור הדוברים, אלא מתמקד בדרכים שבהן היא מיוצרת (Hardy, et al., 2004).

השיח בשיטה זו נבחן כמערכת פתוחה; כלומר, העניין אינו בהיבטים לשוניים אלא בהשתלבותו של השיח בחיים החברתיים (Potter & Wetherell, 1987). מסיבה זו יש לבחון אותו בהקשרים חברתיים והיסטוריים רלוונטיים (Hardy, et al., 2004). אחת המשמעויות החשובות של תובנה זו היא שכחלק מהמודעות להשפעתה המבנה של השפה (Parker & Burman, 1993), ואף להיותה מדיום כוחני המעצב תפיסות נורמטיביות (באטלר, 2007; פוקו, 2005), ניתוח השיח מניח שהשפה מגלמת יחסי כוח חברתיים כך שהשימוש בשיח בהכרח משעתק, מאתגר או משבש אותם. מבחינה זו, ניתוח השיח הוא תיאוריה העוסקת בפוליטיקה של כוח (Hopf, 2004).

3.3. אתנוגרפיה ווירטואלית

מחקר אתנוגרפי של האינטרנט כולל גישות רבות ומגוונות שכונו, במסגרת המחקר האקדמי, בשמות שונים: אתנוגרפיה דיגיטלית, אתנוגרפיה מקשרת, אתנוגרפיה מרושתת, סייבר-אתנוגרפיה ועוד (Dominguez, et al., 2007). ריבוי הגישות, טוענת היין, נובע מתוך הכרה בעושר של האינטראקציות החברתיות המתאפשרות במרחב הווירטואלי, ומתוך רצון לתעד אותן ולבחון את משמעותן (Hine, 2008). בהקשר זה מוסיפים דומינגו ועמיתיו שהמרחב הווירטואלי ראוי למחקר אתנוגרפי בגלל היותו זירה פתוחה שבה פרקטיקות, משמעויות וזהויות מתמוזגות (Dominguez, et al., 2007).

כמתודולוגיה מחקרית, האתנוגרפיה הוירטואלית אינה שונה במהותה מהאתנוגרפיה המסורתית, והיא מציבה בפני האתנוגרף שאלות מגוונות: כיצד מבינים הגולשים את תפקידו של האינטרנט כמדיום תקשורתי ומהי חשיבותו עבורם? כיצד הוא משפיע על היחסים החברתיים בין הגולשים? מהי משמעות הגלישה באינטרנט ביחס לשאלות של אותנטיות וכיצד זהויות אישיות מוצגות ונחוו בעולם הוירטואלי? מה בין ה"וירטואלי" ל"ממשי" והיכן עובר הגבול בין שני העולמות הללו? (Hine, 2000).

הלכה למעשה, האתנוגרפיה הוירטואלית דורשת מהחוקר "לחיות" בסביבה הוירטואלית הנחקרת. לפי דרוטנר (Drotner, בתוך: La Pastina, 2005), חזקה של אתנוגרפיית המדיה טמון בהיותה שיטה פתוחה המאפשרת לאתנוגרף לעדכן את תפיסותיו בהתאם למידע חדש שאליו הוא נחשף במהלך המחקר. המחקר הנוכחי הדגיש את היתרון הזה, שכן במהלכו התוודעתי לנקודות מבט חדשות ומגוונות והשתתפתי באירועים שונים (כגון יום הזיכרון השנתי לקורבנות טרנסגינדרים) שחשפו בפני בהדרגה את מורכבותה של התרבות הטרנסגינדרית.

3.4. שיטת הדגימה

המרחבון הראשון שנבחן הוא פורום טרנסגינדרס וחברים¹⁰ הפועל במסגרת פורטל האינטרנט תפוז אנשים. הפורום החל את פעילותו בשנת 2002 ומטרתו היא "לספק תמיכה, אוזן קשבת וסביבה חברותית לקהילה הטרנסגינדרית בישראל" (מתוך דף "אודות הפורום והנהלתו").

בתחילת חודש אוקטובר בשנת 2011 כלל ארכיון הפורום כ-300 עמודים ובהם כ-4500 הודעות (15 הודעות בעמוד). תהליך דגימת ההודעות נעשה בשני שלבים: ראשית, דגימה שיטתית של ההודעות ושנית, סיווג לקטגוריות ובחירת "הודעות מייצגות". בשלב הראשון נדגמו 900 הודעות: מכל עמוד נדגמו שלוש הודעות במרווחים שווים.¹¹ ראוי לציין שהבחירה במספר מצומצם של הודעות מטילה באופן טבעי מגבלות מסוימות על פרשנותן. בשלב השני סיווגתי את ההודעות הללו ל-11 קטגוריות נושאיות (שיפורטו בהמשך), שכן נושאי ההודעות חזרו על עצמם. הישנותם של נושאי הדיון – ובהתאם לכך, היכולת למפותם לקטגוריות – איפשרו לי לעמוד על הלך הרוח השורר בפורום ולברור מתוכו את ההודעות שבכוחן לשקף באופן מיטבי את אופיו. הודעות אלו יופיעו כדוגמאות בחלק האמפירי של העבודה. במהלך המחקר נמנעתי מכל התערבות

¹⁰ כתובת הפורום: <http://www.tapuz.co.il/Forums2008/ForumPage.aspx?ForumId=496>

¹¹ ההודעות שנדגמו הן הודעות ראשיות, שבמקרים מסוימים הפכו לשרשרים. במקרים רבים קראתי את השרשר כולו (כלומר, את ההודעות שנכתבו כתגובה להודעה הראשית) והתייחסתי להודעותיו.

בדינמיקה הפנימית של הפורום, בניסיון לבחון את התנהלותו היומיומית, שאינה מושפעת מהתערבות חיצונית ומלאכותית. ההודעות המוצגות בפרקים הבאים הובאו כלשונו, למעט תיקוני כתיב שנדרשו לשם הבנתן.

המרחבון השני הוא אתר הקהילה הטרנסג'נדרית *GoTrans*¹², הפועל במסגרת האתר *GoGay*. האתר, שעלה לרשת האינטרנט בחודש 2008, מוגדר בדף הראשי כ"אמצעי תקשורת המרכז מידע איכותי ומקצועי בתחומי המדע, הרפואה והחברה הרלוונטיים לטרנסג'נדרים", כאשר מטרתו היא "להיות במה לשיח של אנשים טרנסג'נדרים ואנשי מקצוע רלוונטיים". האתר כולל חמישה מדורים ובניהם מדור של כתבות כלליות, שמתוכו נדגמו הטקסטים עבור המחקר הנוכחי. בתחילת חודש אוקטובר 2011 כלל המדור 346 כתבות, שמתוכן נדגמו 100 כתבות במרווחים שווים (כל כתבה שלישית מתוך כתבות 1-300). תכני הכתבות סווגו ל-8 קטגוריות נושאיות (שיפורטו בהמשך) ולאחר מכן נותחו על-פי השיטה שתוארה לעיל.

3.5. סוגיות אתיות במחקר

המרחב הווירטואלי מהווה מאגר חסר תקדים של תכנים והוא מאופיין במה שכונה על-ידי מיטרה וכהן אינטרטקסטואליות גלויה: הוא מורכב מקבוצות של אתרי אינטרנט מבוזרים, המקושרים ביניהם (hyperlinks) ומאפשרים גישה חופשית (Mitra & Cohen, 1999). העובדה שהמרחב הווירטואלי הוא נגיש מבחינה טכנולוגית העניקה לו מעמד של מרחב ציבורי. עם זאת, ראוי לאתגר את מעמדו זה ולשאול האם נגישות טכנית שקולה לציבוריות (Bakardjieva & Feenberg, 2000); כך או כך, מעמדו כמרחב ציבורי מתערער בזכות התפתחויות טכנולוגיות המאפשרות להגביל את הגישה לאזורים שונים בו (Ess, 2007).

חוקרי אינטרנט רבים מתייחסים לסוגיית האתיקה במחקרי אינטרנט כאל דרישה גמישה ואדפטיבית, הן בגלל אופיו הגמיש של המרחב הווירטואלי והשינויים התכופים שפוקדים אותו, והן בגלל ההתבססות על תכנים חופשיים. עם זאת, סוגיות של פרטיות, סודיות והסכמה מדעת נותרו רלוונטיות ומחייבות התייחסות מפורשת מצד החוקר (Bakardjieva & Feenberg, 2000);

¹² כתובת האתר: <http://www.gotrans.co.il/>

(Sharf, 1999). השאלה המרכזית היא כיצד ניתן לאזן בין צורכי המחקר לבין פרטיותם של הנחקרים (Waskul, 1996), ובמקרה של המחקר הנוכחי – של כותבי התכנים.

במחקר הנוכחי אתמודד עם הסוגיות הללו באמצעות גישתה של הרינג (Herring, 1996), שלפיה יש להכיר באופיים הציבורי דה-פקטו של מרבית אתרי ה-CMC ולהכריז עליהם כעל אזורים ציבוריים. עם זאת, על החוקר למלא אחר כללי אתיקה ו"לכבד את פרטיותם של הנחקרים תוך שמירה על החופש האקדמי להעלות ביקורת" (ibid, p. 154).

לתפיסתה, חוקרי אינטרנט רשאים, מבחינה אתית, לתעד אינטראקציות ציבוריות (כלומר, כאלה שהגישה אליהן לא הוגבלה) ולצטט אותן למטרות שאינן זדוניות. אינטראקציות פרטיות, לעומת זאת, לא יצוטטו ללא אישור מפורש של אלו הלוקחים בהן חלק. הרינג אמנם מציינת שהחוקר אמור להימנע מחשיפה של נושאים רגישים, אך היא מדגישה את אחריותם של הגולשים להגביל את הגישה לתכנים שנחשבים בעיניהם כפרטיים ושאינם חפצים בפרסומם.

במחקר הנוכחי נבחנו, כמפורט לעיל, שני מרחבונים ווירטואליים: האתר *GoTrans* שמכיל כתבות, ופורום *טרנסגינדרס וחברים* שמכיל הודעות. שני המרחבונים הללו מאפשרים גישה חופשית לתכנים ונחשבים, לפי גישתה של הרינג, לאזורים ציבוריים. השימוש בכתבות אינו כרוך בדילמות אתיות, שכן מדובר בטקסטים עיתונאיים שכל התייחסות אליהם לוויה במתן קרדיט על-פי כללי רישום המקורות. ההודעות שנכתבו בפורומים צוטטו כמות שהן, אך ללא ציון שם הכותב/ת או תאריך הפרסום.¹³

¹³ הצעת המחקר המקורית כללה ניתוח של מרחבון נוסף: רשימת דיורר פנימית של קהילת הטרנסגינדרים הישראלית. תכני דואר פנימיים נחשבים לתכנים פרטיים שפרסומם מחייב אישור מחברי הקבוצה, גם על-פי חוקרי אתיקה שניתן לסווגם כמקלים. מכיוון שאישור כזה לא הושג, המחקר הנוכחי יכול ללמוד שני מרחבונים ווירטואליים בלבד.

4. התפלגות התכנים לפי קטגוריות נושאות

הפרק הנוכחי יוקדש למיפוי תכניהם של שני המרחבונים הווירטואליים שינתחו בעבודה: פורום טרנסג'נדרס וחברים והאתר GoTrans. תכנים אלו מוינו לקטגוריות נושאות ולקטגוריות משנה שעשויות להבהיר את הסוגיות הרווחות בכל אחד מהמרחבונים ואת הלך הרוח השורר בהם.

4.1. פורום טרנסג'נדרס וחברים: התפלגות ההודעות לפי קטגוריות נושאות

ניתן לסווג את ההודעות המופיעות בפורום טרנסג'נדרס וחברים ל-11 קטגוריות נושאות, שכל אחת מהן כוללת כמה קטגוריות משנה. מיפוי ההודעות, סיווגן לקטגוריות נושאות והצגתן על-פי שכחותן (ראו תרשים מספר 1 בעמוד 30) מבהירים את הלך הרוח השורר בפורום ואת השימוש שעושים בו חבריו. כמה מהקטגוריות הללו ראויות לתשומת לב מיוחדת.

ניתן לראות שהפורום הווירטואלי מהווה, בראש ובראשונה, זירה להשגת מידע בנושאים שונים. מרבית ההודעות בקטגוריה השכיחה ביותר כוללות שאלות העוסקות בתהליך השינוי הפיזי, במקומות ובמועדי המפגש של קבוצות טרנסג'נדריות, בחוק ומשפט, בטרנסג'נדריות בצה"ל ועוד.

הקטגוריה השניה בשכיחותה (כ-14% מסך ההודעות) כוללת הודעות המביאות לידי ביטוי רגשות שליליים שבאמצעותם מבקשים חברי הפורום תמיכה. בקטגוריה זו קיימות שלוש קטגוריות משנה. מרבית ההודעות כוללות ביטויים של בלבול בהגדרה העצמית ובזהויות המינית והמגדרית. קטגוריית משנה נוספת כוללת הודעות שבהן מעלים הכותבים קשיי התמודדות עם מצבם המגדרי ומבטאים את ייאושם מהקושי לממש את זהותם המגדרית. קטגוריית המשנה השלישית סובבת סביב קשיי הקבלה במשפחה ובחברה.

הקטגוריה השלישית מדגישה את הפן החברתי המאפיין את הפורום ואת תחושת השייכות שמאגדת את חבריו. קטגוריה זו כוללת הודעות שבאמצעותן מתחזק הקשר בין חברי הפורום וביניהם לבין הקהילה הטרנסג'נדרית הכללית. הודעות אלו כוללות הזמנות למפגשי פורום, הזמנות למפגשי קהילה כלליים והזמנות לכנסים (אקדמיים בעיקר) בנושאים שונים. חשוב להדגיש שההודעות בקטגוריה זו עוסקות במפגשים מחוץ לפורום; כלומר, הן מעידות על קשרים חברתיים החוצים את גבולותיה של הזירה הווירטואלית. עם זאת, זירה זו נותרה הבסיס המרכזי לקיומם של קשרים אלו.

הקטגוריה החמישית, שההודעות הנכללות בה מהוות קרוב לעשרה אחוזים מסך ההודעות בפורום, משקפת את הניסיון המתמיד של חבריו להדגיש את הלגיטימציה של הקיום

הטרנסג'נדרים ולחזק את האוטנטיות שלו. דוגמה לכך הן הודעות המכילות ראיות לאינטרסקסואליות בטבע והודעות שבהן מודגש הדמיון בין נשים טרנסקסואליות ובין נקבות ביולוגיות (היכולת לחוות אורגזמה, היכולת לייצר חלב אם ולהניק, ראיות לזוגיות מוצלחת עם זכרים הטרנסקסואלים ועוד).

קטגוריה נוספת, המהווה כחמישה אחוזים מסך ההודעות בפורום, כוללת הודעות בנושא אקטיביזם קהילתי. כאן מדובר על קריאות להיאבק בטרנספוביה במדיה, הפגנות ומחאות קהילתיות ונראות קהילתית.

קטגוריה נוספת וזוהה בשכיחותה כוללת הודעות שבהן משתפים חברי הפורום בחוויות חיוביות תוך הבעת צורך (מרומז, לרוב) בחיזוק חיובי. דוגמה לכך הן הודעות שבהן מספרת הכותבת על כך שהלכה לשוק לראשונה בבגדי אישה וזכתה ליחס מחמיא מצד המוכר, שלא הבחין במינה הביולוגי, או הודעות העוסקות ביחס תומך מצד המשפחה לאחר היציאה מהארון.

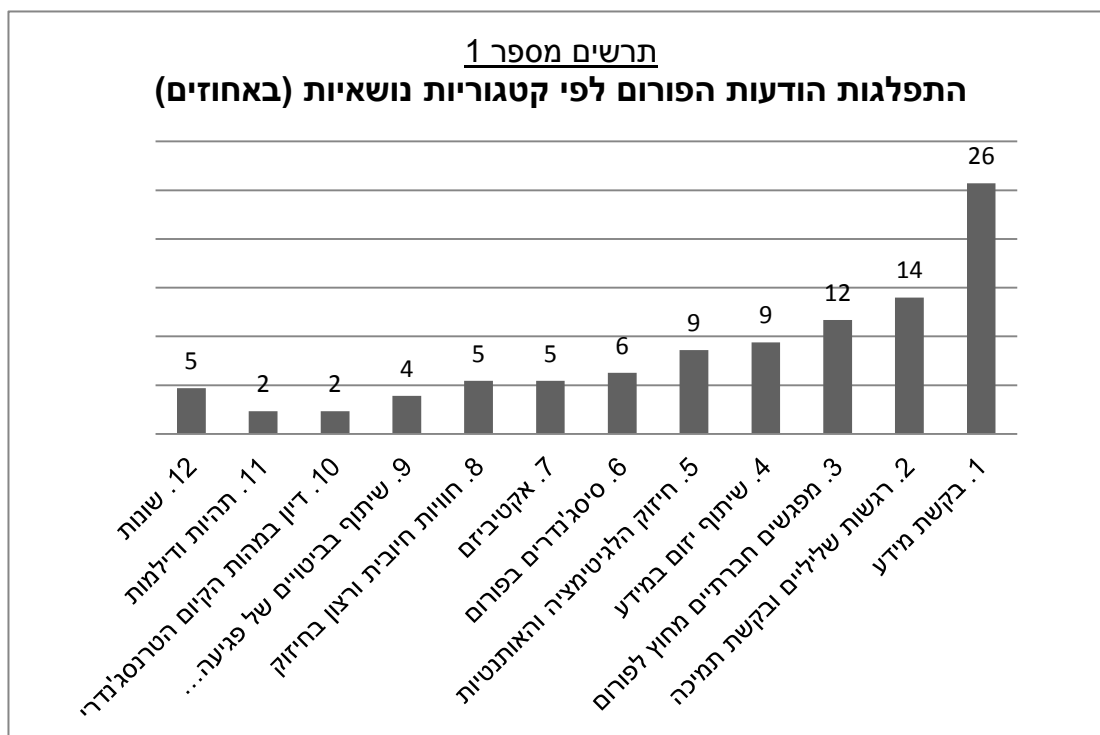
קטגוריה נוספת, שהודעותיה מהוות 4% מסך ההודעות בפורום, עוסקת בביטויים של פגיעה בקהילה. דוגמאות להודעות מסוג זה הן הודעות שבהן נידונה האפליה כנגד חברי הקהילה, הדחייה שממנה סובלת הקהילה הטרנסג'נדרית מצד הקהילה ההומו-לסבית ואף הודעות נאצה של סיסג'נדרים (אנשים שאינם טרנסג'נדרים) בפורום. חשוב לציין שהודעות מהסוג האחרון הן נפוצות למדי. הסיבה שקטגוריה זו מהווה 4% בלבד מסך ההודעות בפורום היא שמנהלי הפורום נוהגים לרכז יחדיו את הודעות הנאצה לשרשור בודד, כך שהן נספרו כהודעה אחת.

מבט כולל על 11 הקטגוריות המפורטות בתרשים מאפשר להצביע על שלוש "קטגוריות על" שניתן לאפיין באמצעותן את הפורום. נתח גדול מאוד מפעילות הפורום, כ-35%, מוקדש לעיסוק "טכני" במידע.¹⁴ עובדה זו מבססת את הפורום כזירה מרכזית להשגת מידע על-אודות הקיום הטרנסג'נדרים. שליש מהודעות הפורום¹⁵ מאופיינות בהיבטים חברתיים חיוביים: מפגשים חברתיים, דיונים בלגיטימציה ובאותנטיות, אקטיביזם קהילתי וחוויות מגדריות חיוביות. קרוב לעשרים אחוז מההודעות¹⁶ מאופיינות בהיבטים שליליים ובכלל זאת שיתוף ברגשות שליליים וביטויים של פגיעה בקהילה.

¹⁴ קטגוריות מספר 1 ו-4.

¹⁵ קטגוריות מספר 3, 5, 7 ו-8.

¹⁶ קטגוריות מספר 2 ו-9.

4.2 אתר GoTrans : התפלגות הכתבות לפי קטגוריות נושאיות

ניתן לחלק את הכתבות המופיעות באתר GoTrans לשמונה קטגוריות נושאיות, שכל אחת מהן כוללת כמה קטגוריות משנה. מיפוי הכתבות, חלוקתן לקטגוריות נושאיות, והצגתן על-פי שכיחותן (ראו תרשים מספר 2 בעמוד הבא) באתר מבהירים את הלך הרוח השורר בו ואת הנושאים המרכזיים עבור קוראיו.

מרבית הכתבות, כ-28%, עוסקות באקטיביזם טרנסג'נדר. ניתן לחלק את הכתבות הללו לשלוש קטגוריות משנה. חלק גדול מהכתבות מוקדש לגיוס ישיר ותכליתי של חברי הקהילה למטרות מגוונות, כגון הפגנה מול בית ידיעות אחרונות, השתתפות בפרויקט כינוכי והזמנה למסיבת התרמה שמטרתה מימון ניתוח לחבר קהילה. קטגוריית משנה נוספת היא נראות קהילתית ובמסגרתה מופיעות כתבות המדווחות, לדוגמה, על הבולטות של הגוש הטרג'נדר במצעד הגאווה. רבע מהכתבות בקטגוריה זו מוקדשות לנושא שנתפס חשוב מאוד באתר: מאבק קהילתי בטרנספוביה בתקשורת ההמונים. כחלק מהמאבק מופיעות באתר כתבות המסקרות ביטויים טרנספוביים במדיה, מופנית כלפי הקוראים דרישה מפורשת לפעול בעניין, בליווי כתובות דואר אלקטרוני רלוונטיות, ואף מתפרסמות כתבות המשך העוקבות אחר הנעשה.

קטגוריה רווחת נוספת (כחמישית מהכתבות) כוללת כתבות המתייחסות למורכבותה של חווית החיים הטרנסג'נדרית. בקטגוריה זו בולטים ארבעה נושאים מרכזיים: עולות הממסד הרפואי ויחסו הבעייתי לטרנסג'נדרים, פשעי שנאה הנעשים כלפיהם, ביטויים של אפליה חוקית וחברתית, ואתגרים מגדריים העומדים בפני חברי הקהילה. כתבות אלו עוסקות, בין היתר, בבעיות הממשיות שבהן נתקלים טרנסג'נדרים בבואם לקבל טיפול רפואי, בתקיפות של טרנסג'נדרים בארץ ובעולם ובחוויותיו של טרנסווסטיט נשוי (במסגרת טור שבועי).

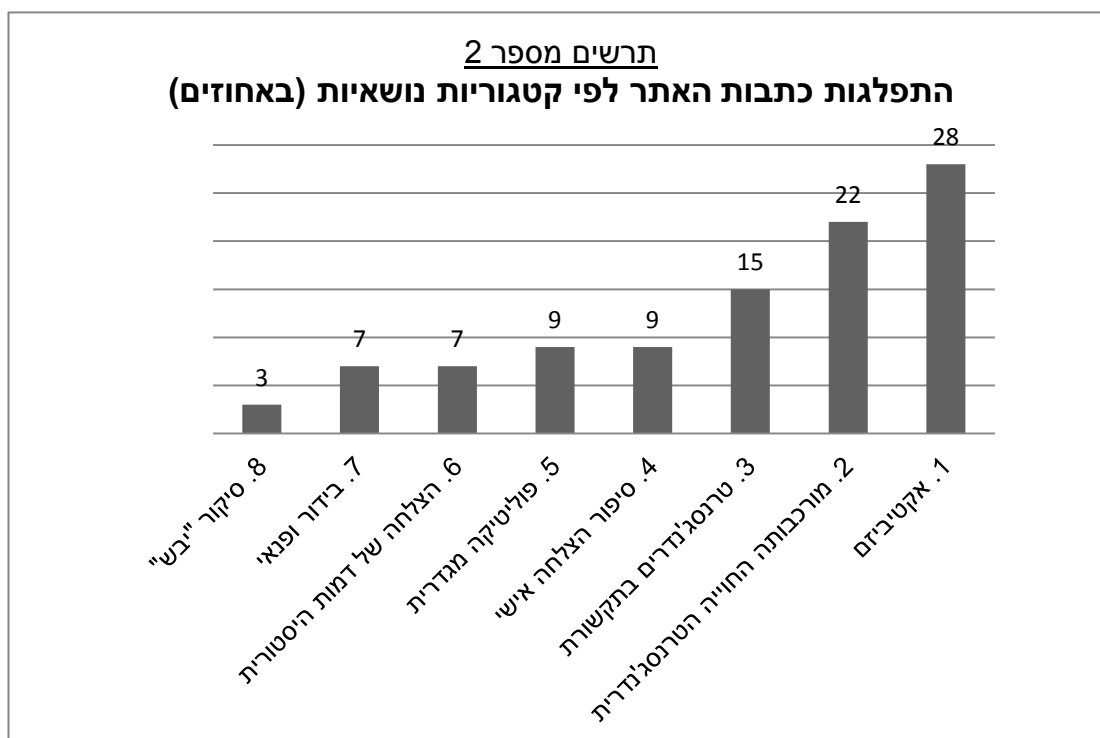
קטגוריה שלישית כוללת כתבות העוסקות במפגש שבין טרנסג'נדרים והמדיה. שלושת הנושאים הרווחים בקטגוריה זו כוללים התייחסות לייצוגים חיוביים ושלייליים של טרנסג'נדרים באמצעי התקשורת השונים; ביקורות על סדרות, סרטים וספרים הכוללים דמויות טרנסג'נדריות; ולבסוף, התייחסות לאינטרנט כזירה המאפשרת ביטוי לקיום הטרנסג'נדרים. כחלק מהנושא השלישי, ראוי לציין, ישנה התייחסות לאתר *GoTrans* כ"התגשמות החלום הקהילתי".

קטגוריה רביעית (ומעניינת) כוללת כתבות המציגות סיפור הצלחה טרנסג'נדרים אישי (9% מכלל הכתבות). בקטגוריה זו בולטים ארבעה מרכיבים: המרכיב העיקרי מתייחס למעבר ממצב של אומללות למצב של אושר; מרכיב בולט נוסף כולל את זיכרונות הילדות של האישיית המסוקרת; מרכיב שלישי הוא "מוטיב החלום שהתגשם" ובו ישנה התייחסות לשינוי המין כאל התגשמות השאיפה המרכזית בחייה של האישיית; מרכיב רביעי – הקיים במידה זו או אחרת בכל הכתבות בקטגוריה זו – הוא תקווה לעתיד, שנובעת מהצלחתה של הדמות.

הקטגוריה החמישית (ששכיחותה אף היא 9%) כוללת כתבות העוסקות בפוליטיקה ובאידיאולוגיה מגדריות. כתבות אלו עוסקות הן בפוליטיקה במובנה הצר (כגון הבעת עמדות שמאל) והן בפוליטיקה במובנה הרחב יותר, כדוגמת הצורך לשלב בין המאבק הטרנסג'נדרים לזה הפמיניסטי או החובה המוסרית לפרק את ההגמוניה הממסדית.

הקטגוריה השישית (7% מהכתבות) מעמידה במרכזה דמויות היסטוריות המביאות לידי ביטוי "הצלחה מגדרית". בכל כתבה השייכת לקטגוריה זו נסקרת דמות היסטורית שהצלחה בחיים הודות למעבר (passing) מגדרי מוצלח ומשכנע. זהותן האמיתית של מרבית הדמויות, כפי שהיא מוצגת בכתבות, מוטלת בספק: לא תמיד ברור האם מדובר בדמויות טרנסג'נדריות או באנשים שהתחפשו לבני המגדר האחר כצעד תכליתי שמטרתו השגת מטרות מסוימות (כגון נקבות המבקשות להשיג פריבילגיות גבריות).

שתי הקטגוריות הבאות כוללות כתבות העוסקות בבידור ובפנאי (7% מהכתבות) וכתבות המספקות דיווח "יבש" לקוראי האתר (3%). הכתבות ששייכות לקטגוריה הראשונה עוסקות, לדוגמה, בתערוכה הבוחנת זהויות מגדריות, בצילומי וידאו-קליפ של זמרת טרנסגינדרית ובקיומה של "מסיבה מגדרית". דוגמה לכתבה השייכת לקטגוריה השנייה היא דיווח על ההיריון הראשון בהיסטוריה של גבר טרנסגינדר.

בפרקים הבאים אבחן את מאפייני השיח הטרנסגינדר במרחב הווירטואלי, את מקומו של המרחב הווירטואלי בתהליכים אישיים וקהילתיים שונים ולבסוף את יחסי הגומלין בין העולם הווירטואלי לעולם הממשי.

בפרק הנוכחי אפיינ את השיח הטרנסגינדרי במרחב הווירטואלי, בניסיון ללמוד על טיבה של החוויה הטרנסגינדרית בעידן המקוון ועל ההבדלים בינה לבין מה שכונה בפרק הראשון "החוויה המסורתית". ניתוח ההודעות והכתבות מאפשר להצביע על שלושה סוגים של שיח משנה, המרכיבים יחדיו את השיח הטרנסגינדרי הווירטואלי: שיח אתנומתודולוגי, שיח מתנגד ושיח מנרמל. שלושת סוגי השיח הללו עשויים ללמד, לטענתי, על אופייה של החוויה הטרנסגינדרית בעידן המקוון.

השיח הראשון, **האתנומתודולוגי**, מבקש לחתור תחת שליטתו של הממסד הרפואי ולהתנגד לסמכותו המוסרית. חשיבותו של שיח זה טמונה ביכולתו להציע חלופות ממשיות לטיפול הרפואי המסורתי המוצע לאנשים טרנסגינדרים. השיח השני, **המתנגד**, מערער על הבינאריות המגדרית ומבקש לקדם ראיית עולם קווירית התומכת בנזילות מגדרית. השיח השלישי, **המנרמל**, מבקש לשוות לקיום הטרנסגינדרי אופי נורמטיבי; שיח זה מנוגד, לכאורה, לאופי המרדני והחתרני של שני השיחים הקודמים.

5.1. השליטה הרפואית בגוף הטרנסגינדרי: השיח האתנומתודולוגי

כפי שפורט בחלק התיאורטי, שליטתו של הממסד הרפואי בגוף הטרנסגינדרי – שנתפסת כאמצעי לדיכוי ולמשטור – מהווה סוגיה מרכזית בחייהם של טרנסגינדרים רבים. הניסיון לבטל שליטה זו, או לפחות להתנגד לה במידת האפשר, הוא הביטוי המעשי של הגישה האתנומתודולוגית. מרכזיותו של הפן הרפואי משתקפת היטב בהודעות הכתובות בפורום: עיון בקטגוריות הנושאות (ראו נספח מספר 1) מלמד שיותר מרבע מההודעות כוללות בקשת מידע, כאשר מרביתן מתייחסות לבקשת מידע על-אודות שינויים פיזיים, החל מהניתוח עצמו וכלה בנטילת הורמונים. גם התפלגות הכתבות באתר *GoTrans* (ראו נספח מספר 2) מצביעה על מצב דומה: הנושא הרווח ביותר בקטגוריה השנייה ("מורכבותה של החוויה הטרנסגינדרית") הוא "עולות הממסד הרפואי". נתונים אלה מאששים את קביעתם של אקינגס וקינג, שלפיה הסוגיה הרפואית נותרה מרכיב מרכזי בחוויית חייהם של טרנסגינדרים רבים (Ekins & King, 1996). ואולם, התכנים שנתחו מצביעים על מגמה מפורשת של התנגדות לממסד הרפואי ולסמכותו המוסרית. מגמה זו מבוססת על ארבעה מרכיבים מרכזיים: (1) הבעת התנגדות עקרונית לשליטתו של הממסד הרפואי בגוף הטרנסגינדרי, תוך הדגשת אופייה הפוליטי של שליטה זו; (2) הבעת

התנגדות המבוססת על חוויה אישית, ובמרכזה – יחסם השלילי של נציגי הממסד הרפואי; (3) ניסיון תמידי "להפיץ את הבשורה", דהיינו – לשכנע את משתתפי הפורום בדבר ההשלכות הבעייתיות של השליטה הרפואית; (4) הטלת ספק בטיפול ובהמלצות הרפואית והצעת חלופות ממשיות. המרכיב הראשון – התנגדות עקרונית לשליטתו של הממסד הרפואי בגוף הטרנסג'נדר – מתבטא בהודעה הבאה:

(1) דרישה ללא תקדים: [...] פרוטוקולים רפואיים לטיפול באנשים טרנסקסואלים מחייבים אותם להתגרש כתנאי לקבלת אישור לניתוח לשינוי מין. [...] אין תקדים למקרה שבו הממסד הרפואי מתערב, ועוד בבוטות כזאת, בחייו הפרטיים של אדם, ומתנה קבלת טיפול רפואי בהרס המסגרת המשפחתית. אין לה גם כל הצדקה רפואית (בכלל אין כל הצדקה לפיקוח הרפואי על אנשים טרנסקסואלים [...]). הדרישה היא פוליטית בלבד [...]. החיוב להתגרש אפשרי רק אם שוללים מהאדם הטרנסקסואלי את דמותו האנושית, כאשר הופכים אותו לסוטה [...]. שהממסד הרפואי יכול לעשות בו כרצונו. [...] והעובדה [...] רק מראה עד כמה אנשים טרנסקסואלים נתונים לדיכוי ולקיפוח.¹⁷

בהודעה זו נדון מקרה פרטי (התניית הטיפול הרפואי בגירויים), שבאמצעותו מצביעה הכותבת על הבעיה הכללית ומביעה התנגדות מפורשת לשליטתו של הממסד הרפואי בטרנסג'נדרים. הכותבת מצביעה על כך שהשליטה הרפואית אינה חלה על הגוף בלבד, אלא מופנית כלפי היבטים החורגים מהתחום הגופני-פיזי, תוך הדגשת אופייה הפוליטי של השליטה. במלים אחרות, ההודעה חושפת את ההשלכות החברתיות של הגישה הרפואית כלפי הסוגיה הטרנסג'נדרית. הודעות אחרות, דומות בתוכן, מביעות התנגדות המבוססת על חוויה אישית. בתגובה להודעה שבה ביקש טרנסג'נדר FtM¹⁸ מידע על הבדיקה הגניקולוגית שעליו לעבור כתנאי לקבלת אישור לניתוח, נכתבו ההודעות הבאות:

¹⁷ כללי ציטוט ההודעות בעבודה: מספר רציף (בסוגריים); מיד לאחריו כותרת ההודעה כפי שכתבה בידי הגולשים (אלא אם לא נכתבה); נקודתיים ולאחריהן תוכן ההודעה. ההדגשות, כמו גם המלל בסוגריים מרובעים, הם שלי. שלוש נקודות בתוך סוגריים מרובעים [...] מעידות על השמטת מלל.

¹⁸ FtM (Female to Male) הוא כינוי לטרנסג'נדר שנולד כנקבה. MtF (Male to Female) הוא כינוי לטרנסג'נדרית שנולדה כזכר.

(2) הניסיון שלי עם תל השומר : לגבי הגניקולוג [...] אני לא רוצה להפחיד אותך [...]. אבל להפתעתי הוא היה רופא ממש לא סימפטי. הייתי חושב שרופא שנמצא בוועדה לשינוי מין יהיה קצת יותר רגיש לגבי כל הנושא הזה [...]. **רוב הזמן הרגשתי כאילו אני איזה ניסוי מרהיב** שעניין אותם לנתח ולחקור [...]. גם הצורה שבה הם רואים את "המטופל הטרנסקסואל" היא **מאוד מיושנת** [...]. אבל [...] הייתי מוכן לשחק את המשחק שלהם כדי לקבל גישה להורמונים [...]. אם יש לך את היכולת [...] לעשות את הטיפול ההורמונלי אצל אנדוקרינולוג פרטי [...], הייתי ממליץ על זה יותר מכל דבר.

(3) דווקא בעד בדיקה גניקולוגית: [...] ויעזרו לי האלים שאני כותב בעד הממסד הרפואי, אבל. עם כל האי-נעימות והדיכוי הכרוכים בממסד הרפואי [...] הבדיקה דווקא לא מכוונת *כנגד* טרנסים. ברור שבאופן שבו היא מבוצעת [...] היא משמשת כעוד אמצעי משטור.

הודעה מספר 2 מבטאת את היחס הרווח של טרנסג'נדרים רבים כלפי הממסד הרפואי: לצד המודעות לחסרונות הקיימים ב"טיפול ממסדי" ועל אף ההתנגדות העקרונית לסמכותו ולשיטות הטיפול הנהוגות בו, ישנה הכרה בתלות הבלתי נמנעת בו: כותב ההודעה מבהיר שהוא רק "משחק את המשחק" ושמדובר בבחירת אין-ברירה. באופן אירוני, דווקא אופן הניסוח של הודעה מספר 3, שבה מביע הכותב תמיכה בבדיקה המבוצעת מטעם הממסד הרפואי, ולמעשה – בחיוב המטופלים לעבור אותה, מבהיר עד כמה מושרשת בפורום התפיסה שלפיה הממסד הרפואי מהווה גורם דכאני.

כמדיום תקשורתי, הפורום הווירטואלי מאופיין בהטרוגניות רבה: הוא מקבץ יחדיו אנשים מכל קצוות הקשת הדמוגרפית (Marciano, 2011). לעובדה זו חשיבות רבה שכן ניתוח הודעות הפורום מראה שגולשים "תמימים" המבקשים לדלות מידע "פשוט", ושאינם בקיאים בעולם הטרנסג'נדר, נחשפים לראשונה באמצעות הפורום ליחסים המורכבים שבין הממסד הרפואי ובין הקיום הטרנסג'נדר. דוגמה לכך היא הודעה שנכתבה על-ידי כותב שאינו בקיא, ככל הנראה, בנושא הטרנסג'נדר, ובה הוא שאל מהו הכינוי המתאים לאדם ששינה את מינו. באחת התגובות הוצע בפשטות המונח "טרנסקסואל", ובתגובה לכך נכתבה ההודעה הבאה:

(4) לא "טרנסקסואל/ית" אלא "אדם טרנסקסואל": מומלץ להשתמש במילה "טרנסקסואל" כשם תואר ולא כשם עצם [...]. הסימן הבולט ביותר של כל חשיבה גזענית ודכאנית הוא התייחסות לבני אדם על-פי תכונה אחת ההופכת למהותם היחידה [...]. זה חשוב גם, כי תולדות המחקר בנושא טרנסקסואליות מלאות בניסיונות להכליל הכללות גורפות על אנשים טרנסקסואלים, **הכללות שבהן ניסו רופאים, פסיכולוגים ופסיכיאטרים להכניס אותנו למולדים קליניים קשיחים על מנת לשלוט בחיינו.**

הודעה מספר 4 מדגימה מאפיין מרכזי בפורום: בהודעות רבות נושא הדיון המקורי מוסט ומוחלף בדיון בשליטה הרפואית, למרות שהקשר בין שני הנושאים רופף למדי. שכיחותם הגבוהה של מקרים כאלו מלמדת על ניסיון לקיים דיון תמידי ביחסו הבעייתי של הממסד הרפואי, במטרה להשריש את הגישה העוינת כלפיו. בהתחשב בכך שבקרב החברים הוותיקים והקבועים בפורום שוררת תמימות דעים ביחס לבעייתיות הטמונה בגישה הרפואית, מאפיין זה נדמה לעתים למעין "הפצת בשורה". בעוד שהודעות הפורום "מפיצות את הבשורה" באמצעות דיונים המאופיינים בטון אישי ולא רשמי, הרי שהכתבות באתר שוטחות בפני הקוראים טענות דומות המוצגות כמְשֵׁנָה סדורה ומנוסחת היטב. דוגמה לכך היא הכתבה הבאה, הכוללת חוות דעת משפטית שנכתבה על-ידי מומחים מאוניברסיטת תל אביב ונשלחה לוועדה שמטרתה לבחון את הנוהל המסורתי לביצוע ניתוחים לשינוי מין.¹⁹

(א) **זכויות אדם טרנסג'נדר / עו"ד ד"ר יובל לבנת / 12.02.09²⁰** : [...] מדובר בנוהל ארכאי, אשר פוגע בזכויות האדם של אנשים טרנסג'נדרים. [...] נראה כי הרוח המנשבת מן הוועדה הזו הינה רוח שמרנית [...]. יש מקום להכיר בזכותו של אדם לקבל החלטה בעניין זה בעצמו, ואין מקום להכפיף את הרצון שלו לביקורת ממסדית או ל"אישור" מצד גורם זה או אחר. [...] הגיע הזמן שהמדינה תפסיק

¹⁹ ניתוחים לשינוי מין מבוצעים בישראל בבית החולים תל השומר בלבד. אדם המבקש לעבור ניתוח לשינוי מין מחויב לקבל את אישור הוועדה לשינוי המין, הפועלת בהתאם לנוהל שנקבע על-ידי משרד הבריאות בשנת 1986. בעקבות פנייה של עמותת "רופאים לזכויות אדם" הוחלט במשרד הבריאות על הקמת ועדה שתבחן נוהל זה. חוות הדעה המשפטית שנידונה לעיל ביקשה, למעשה, להשפיע על החלטותיה של הוועדה.

²⁰ כללי ציטוט הכתבות בעבודה: אות רציפה (בסוגריים); כותרת הכתבה; כותב הכתבה; תאריך פרסומה באתר; נקודתיים ולאחריהן תוכן ההודעה. ההדגשות, כמו גם המלל בסוגריים מרובעים, הם שלי. שלוש נקודות בתוך סוגריים מרובעים [...] מעידות על השמטת מלל.

לבחון דרכים למשטור חייהם של האנשים הטרוסגינדרים בישראל ותתחיל לכבד את זכויותיהם [...].

בכתבה זו, בדומה לכתבות רבות אחרות, מועלות הטענות הרווחות כנגד הממסד הרפואי ובמרכזן כפיית הטיפול הרפואי המסורתי על טרוסגינדרים. בניגוד להודעות הכתובות בפורום, הכתבות המופיעות באתר נכתבות, פעמים רבות, על-ידי נושאי תארים, דבר המשווה לתכניהן אופי רשמי ועובדתי.

המפגש שתואר לעיל בין גולשים מנוסים לגולשים "תמימים" מתבטא גם בהודעה הבאה, שנכתבה על-ידי נער, ובתגובה אליה:

(5) כמה אירוני, הולכים לדפוק לי ת'גוף: הדיאטנית שלי [...] אמרה שאולי יש לי חוסר בהורמונים זכריים [...]. קיצר, הלכנו לבדיקת דם והפלא ופלא! יש לי חריגה בטסטוסטרון [...]. זה אומר שאני אאלץ לקחת הורמונים [...] **לא רוצה!!! זה כאילו יהפכו אותי לגבר!** ואני לא ממש יכול להתנגד לזה, אין לי תירוצים. [...] רק רציתי לשתף אתכם **בבדיחה המרושעת הזאת של הגוף שלי יימח שמו, שמתנקם בי.**

בתגובה להודעה שלעיל נכתבה ההודעה הבאה, על-ידי נורה גרינברג²¹:

(6) פרטים חסרים: לא ברור [...] מה הסיבה שהוחלט לתת לך טסטוסטרון דווקא. [...] אשר לטיפול בטסטוסטרון במתבגרים עם בעיות גדילה, **טיפול זה שנוי במחלוקת אצל אנדוקרינולוגים** [...]. מכל מקום, אם אתה מרגיש שקיימת אצלך מצוקה מגדרית, ואינך מעוניין בחיזוק תהליך ההתפתחות המינית אצלך [...] אשמח לסייע ולתמוך בך, כולל הפנייה **למומחה בעל ידע בסוגיות מגדר** [...] **כדי שיעבוד עם הרופאים המטפלים בך וינחה אותם** [...].

הודעה מספר 5 מבהירה את מה שכונה על-ידי קסלר ומקנה (Kessler & McKenna, 1978)

"הגישה הטבעית" של המגדר. למעשה, לנער שכתב אותה הוצע טיפול רפואי שמטרתו חיזוק

²¹ נורה גרינברג היא פעילה טרוסקסואלית בולטת בישראל. בין יתר תפקידיה הרשמיים היא כיהנה כיושבת ראש אגודת הלהט"ב (לסביות, הומואים, טרוסגינדרים וביסקסואלים) הישראלית וכחברת בארגון חוש"ן (חינוך ושינוי). ביוזמתה הוקמה קבוצת התמיכה הראשונה לטרוסגינדרים בארץ. היא מוכרת, בין היתר, בזכות הידע הרב שלה בנושאים טרוסגינדריים ובזכות הופעותיה הרבות בתקשורת.

היבטים זכריים-גבריים, שנתפסים כמקשה אחת. הצורך ואף החובה לחזקם הוצגו בפניו כמובנים מאליהם, תוך התעלמות מאפשרות קיומה של נטייה טרנסג'נדרית. התגובה להודעתו של הנער (הודעה מספר 6) מבטאת מגמה אתנומתודולוגית חשובה: ראשית, הכותבת, שאינה רופאה, מערערת על נחיצותו של הטיפול הרפואי המוצע, באמצעות הידע הקיים ברשותה. שנית, היא מציעה לערב מומחה בסוגיות מגדר ולהכניסו כגורם רלוונטי ואף מרכזי למעגל הטיפול. שתי אלו – הטלת ספק בטיפול המוצע והצעת חלופה אחרת, לצד הדרישה לפתוח את שעריו הנעולים של מעגל הטיפול, שנתפס כנחלתם הבלעדית של נציגי הממסד הרפואי המסורתי – מהוות ביטויים מעשיים של התפיסה האתנומתודולוגית התיאורטית. החדירה לשעריו הנעולים של הממסד הרפואי "נחגגת" בכתבות, שבהן היא מוצגת כהישג משמעותי עבור המאבק הטרנסג'נדר. הכתבה הבאה, לדוגמה, מסקרת כנס רפואי שהוקדש לנושא הטרנסקסואליות, תוך מתן דגש על השתתפותה של קבוצה טרנסג'נדרית:

(ב) "חשוב שהקול הטרנסג'נדר נשמע" / יניב הלפרין / 28.01.08: כנס מיוחד על טרנסקסואליות [...] הפך עד מהרה למפגן הבעת דעה [...] על המערכת הרפואית [...] נכחה בו גם קבוצה מאורגנת [...] שאמרה את דברה בקול רם [...] [...] "חשיבות השמעת הקול הטרנסג'נדר היתה בכך שעד עכשיו רופאים סברו שהם יכולים לדבר על טרנסקסואלים בלי לשתף אותנו, והפעם הוזמנו [...] לדבר ולהציג עמדה שונה מזו הרפואית".

ביטויים אלו של התפיסה האתנומתודולוגית רווחים מאוד במרחב הווירטואלי ומאפיינים את הלך הרוח השורר בו. הלך הרוח הזה משתקף בהודעה כללית למדי שנכתבה באחד מחגי הפסח ומבהירה אותו היטב:

(7) חג שמח: ויוציא האדם את עצמו²² אל החופש ביד חזקה ובזרוע נטויה ובמורא גדול ובאותות ובמופתים...אני מאחלת לכולנו להגיע למקום שלנו לקחת אחריות, להאמין ולהיות אמיצים.

באחת ההודעות שבה שאלה הגולשת מה צריך לעשות כדי לברר פרטים על התחלת טיפול עבור MtF, ובתגובה הומלץ לה לחפש מידע בפורום, הוסיף גולש אחר ברוח הודעה מספר 7:

²² ההדגשה במקור.

(8) עדיף לגשת לרופא כשיש לך כבר ידע מוקדם: בסופו של דבר רופא מתפקד כיועץ, והרבה רופאים לא יודעים הרבה על הנושא – וזה באחריות שלך בעצם לעשות החלטות מושכלות עבור עצמך. רופאים לא יודעים הכל, רצוי להיעזר בהם, אבל לא לתת להם לקבוע לך את החיים.

לסיכום, ניתוח ההודעות העוסקות במקומו של הממסד הרפואי בחייהם של אנשים טרנסגינדרים מעלה תמונת מצב חד-משמעית בנוגע ליחסם של חברי הפורום כלפיו: לצד ההבנה שתלותם בממסד הרפואי עודנה קיימת, הם מערערים על תוקפו המוסרי ורואים בו גורם דכאני וממשטר. התנגדות זו מבוססת על ארבעה מרכיבים, שהוצגו קודם לכן. בעוד ששלושת המרכיבים הראשונים (התנגדות עקרונית, התנגדות המבוססת על חוויה אישית והפצת הבשורה) מצביעים על חתירה אידיאולוגית-תיאורטית תחת סמכותו של הממסד הרפואי, הרי שהמרכיב הרביעי מערב צעדים ממשיים. במסגרת מרכיב זה מציעים חברי הפורום חלופות לטיפול הרפואי המסורתי. חלופות אלו, שמספקות לטרנסגינדרים פתרונות מעשיים העומדים בסתירה להמלצותיהם של נציגי הממסד הרפואי, מממשים את הליבה הרעיונית של הגישה האתנומתודולוגית.

5.2. התמיכה ברעיון הנזילות המגדרית: השיח המתנגד

בחלק התיאורטי של העבודה הוצג אחד מהאתגרים המגדריים העומדים בפני טרנסגינדרים: מול הצורך התמידי "לעבור" בהצלחה כבני המגדר השני ולהיטמע בחברה ההטרוסקסואלית, ניצבת ההתנגדות הרעיונית לבינאריות המגדרית, שמהווה גורם מרכזי המזין את היחס הטרנספובי בחברה ומקשה על מציאות חייהם של טרנסגינדרים רבים. בחלק זה של העבודה אציג ביטויים המבהירים את מרכזיותו ואת חשיבותו של ה"מעבר" עבור חברי הקהילה, ומנגד – את השיח המתנגד, המבקש לקדם נזילות מגדרית. שיח זה – שרווח מאוד במרחב הווירטואלי – מאפיין, לטענתי, את חוויית החיים הטרנסגינדרית כיום.

הרצון "לעבור" בהצלחה כבני המגדר השני נובע בעיקר משיקולים מעשיים, ובמרכזם הצורך של הפרט לבטא את זהותו המגדרית והניסיון להימנע מסנקציות חברתיות כגון תיוג ולעג (Gagne, et al., 1997). ההודעה הבאה מדגימה זאת היטב:

(9) אני רוצה להיות אישה ביולוגית: אני לא רוצה להיות חלק מהקהילה הטרנסית, אני רוצה להיות אישה רגילה, בדיוק כמו אישה ביולוגית. [...] תמיד אאלץ ללכת עם הדגל שאני אישה טרנסקסואלית [...] אני מאוד חוששת שכאשר אהיה אישה,

אני אראה כמו משהו ביניים, משהו בין גבר לאישה, ואז גברים יעדיפו אישה רגילה... והומואים יעדיפו גבר [...] **ואולי פשוט האמת היא מרה ואישה טרנסקסואלית בחיים לא תהיה אישה ביולוגית** [...].

ההודעה שלעיל מדגימה את אחת ההשלכות הנלוות ל"מעבר" לא מוצלח: הותרת הפרט במצב מגדרי לימינלי המציב בפניו קשיים. לצד ההשלכות המיידיות והיום-יומיות הנלוות למצב זה, הרצון "לעבור" מעלה גם סוגיות עקרוניות רחבות יותר, כגון הקשר בין פרקטיקת ה"מעבר" ובין מאבקים פוליטיים.

הפוליטיקה הלהט"בית, שמעמידה במרכזה את המאבק לשוויון זכויות, מבוססת על שני מרכיבים מרכזיים: התאגדות וניראות קהילתיות. מסיבה זו הפך מצעד הגאווה – שמבוסס במידה רבה, על שני המרכיבים הללו – לאירוע הנושא את דגל המאבק (Walters, 2003). בניגוד להומואים וללסביות, שהתאגדות וניראות מהוות עבורם מטרות לא מסויגות, אצל חלק מהטרנסגינדרים, כפי שעולה מתכני הפורום, הן עלולות להיות בעייתיות.

באחד השרשורים הועלתה השאלה האם טרנסגינדריות מהווה בסיס מספק לקיומה של קהילה. התגובות לשאלה זו הצביעו על כך שלפחות עבור חלק מחברי הפורום, הצירוף "קהילה טרנסגינדרית" טומן בחובו מעין סתירה פנימית:

(10) בחברה בינארית כמו שלנו, בה המושגים "גבר" ו"אישה" הם נוקשים, ויש רק שתי אופציות מותרות, הרי שעצם ההכרזה על עצמך כעל "אישה טרנסקסואלית" מסווגת אותך מיידית כ"לא אישה", או "לא לגמרי אישה", או "אישה שהיתה פעם גבר", בעוד שאני מאמינה ש**רוב הטרנסיות** [...] **היו מעדיפות שיראו אותן פשוט כ"אישה"** [...] **אני לא בטוחה שטרנסיות רוצות ניראות** [...] רובן היו מעדיפות להיטמע בחברה הכללית [...] זאת אומרת שעצם המילה "קהילה" [היא] בעייתית בהקשר הטרנסי [...].

ההודעה שלעיל, כמו קודמתה, מאששת את חשיבותו של ה"מעבר" עבור חברי הקהילה הטרנסגינדרית, אך היא מוסיפה נדבך חשוב: הצורך "לעבור" לא רק מתנגש עם רעיונות תיאורטיים (כגון פירוק הדיכוטומיה המגדרית); הוא אף כרוך בהסתרת הזהות הטרנסגינדרית. במילים אחרות, הניסיון "לעבור" עלול למנוע הזדהות קהילתית, להחליש את עצמתה של הקהילה הטרנסגינדרית ובכך לפגום במאבקה הציבורי.

מול השיח שהוצג לעיל – המעלה על נס את חשיבותו של "המעבר" כתנאי לרווחה אישית – מתפתח במרחב הווירטואלי שיח מתנגד, המערער על ההנחות המסורתיות ומקדם תפיסה קווירית התומכת בנזילות מגדרית. נראה שכמה ממאפייני המרחב הווירטואלי, שיפורטו מיד, העצימו את השיח המתנגד והעניקו לו מעמד מרכזי בשיח הטרנסגינדר המקוון. התפתחותו ומרכזיותו של השיח המתנגד מתאפשרות בזכות העובדה שהמרחב הווירטואלי הוא, במידה רבה, מרחב חברתי. אופיו זו מאפשר לאנשים שונים, זרים לרוב, לקיים דיונים מעמיקים בסוגיות מגוונות, הודות לשלושה מאפיינים של המרחב: (1) אינדיווידואליות מרושתת המערבת אינטראקציה חברתית אינטנסיבית (van Dijk, 2006; Wellman, 2001); (2) מאפייניה הייחודיים של התקשורת המתווכת באמצעות מחשב (CMC), המאפשרת שיח בין רבים לרבים (Fuchs, 2008) ו-(3) היחסים הרגשיים ארוכי הטווח המתקיימים בין חברי הקהילה הווירטואלית (Rheingold, 1993).

השיח המתנגד, כפי שעולה מהתכנים שנותחו, מבוסס על שלושה מרכיבים: המעטה בחשיבותו של המגדר והצגתו כעניין לא מהותי ואף לא רלוונטי, התייחסות לנזילות מגדרית כמאפיין טבעי-ביולוגי, וניסיון תמידי להשריש את התפיסות הללו בקרב חברי הפורום ובקרב "מבקרים חיצוניים". ההודעה הבאה, שנכתבה כתגובה לידיעה על התאבדותה של אישה טרנסקסואלית, מדגימה את המרכיב הראשון – התייחסות למהות המגדרית בביטול:

(11) העניין הוא להבין שניתוח לשינוי מין זאת לא החלטה עם משמעות כה גדולה, שזה לא עניין של חיים ומוות [...] שגינדר לא צריך [...] להרוג אנשים [...]. כדי שנוכל לקבל את הגוף הטרנסגינדר על כל גווניו, צריכה להתפתח אצלנו גישה של אי-ציות כלפי נורמות מגדריות [...]. **אני לא אומרת שמגדר בכללותו הוא לא סיפור, אלא [...] שהוא רק סיפור, נרטיב, גם אם סיפורים כאלה [...] מעצבים את מי שאנחנו.**

מרכיב זה, המבקש לבטל את חשיבותו של המגדר כעניין מהותי בחיינו, מופיע רבות בתכני הפורום. בהודעה אחרת, לדוגמה, מביעה הכותבת התלהבות מאחת המתמודדות בתכנית ריאליטי משום ש"היא ממש לא משדרת אף אחד מהמגדרים המוכרים נורמטיבית [...] כאילו הקונספט של מגדר עבר לידה והיא לא מצאה בו עניין".

המרכיב השני שעליו מבוסס השיח המתנגד הוא הצגת הנזילות המגדרית כמאפיין טבעי-ביולוגי. במסגרת מרכיב זה מציגים חברי הפורום מקרים של נזילות מגדרית בבעלי חיים,

בתינוקות ועוד. המסר המשתמע מהודעות אלו הוא שביטויים טבעיים-ביולוגיים (כלומר, כאלו שאינם מושפעים מהיחס החברתי למגדר) של נזילות מגדרית מהווים ראיה להיותה תופעה לגיטימית. דוגמה לכך היא הודעה שבה סיפר אב, שמרבה לכתוב בפורום, על בנו, המכונה אושר:

(12) אושר השבוע ישב על כיסא אצל רופא השיניים, בא איזה ישיש נחמד ומיד התחיל:
"איזו ילדה אמיצה [...], כל הכבוד לך, את כל כך אמיצה". אושר חייך [...]. ורק
הנהן, רופאת השיניים (להפתעתי הרבה) לא תיקנה את הישיש [...]. וכשזה הלך היא
שאלה את אושר "רצית לתקן אותו?", וזה ענה: "לא, לא אכפת לי שחושבים
שאני ילדה". בסוף הטיפול הרופאה ערכה תצוגה של מברשות שיניים עם נסיכות,
בנות ים [...]. ופאואר ריינג'ר. ומה הוא בחר? פאואר ריינג'ר. לך תבנה מדינה ©.

בתגובה להודעה זו טען אחד המשתתפים ש"כשיש חופש מגדרי, גם הדיכוטומיה המגדרית מתפרקת, כי גם שני מגדרים הם כפיה ובאופן טבעי, אדם לא יכול לשמור על רציפות מלאה [...]. המרכיב השלישי כולל ניסיונות "לחנך" את הקוראים, תוך קידום התפיסה התומכת בנזילות מגדרית, והוא מערב יחסי כוחות השוררים בין חברי הפורום הותיקים לבין שאר הפעילים. ניסיונות אלו נעשים בשני מישורים. ראשית, ישנם "קוראים חיצוניים" רבים שאינם בטוחים בזהותם המגדרית, ומבקשים לקבל ייעוץ בפורום. במקרים רבים ניתנת תשובה ברוח "אם נוח לך לעבוד מחוץ להגדרות הקלאסיות, אין בעיני סיבה שתיקחי לך הגדרה" או "הבחירה בתבנית היא פשוט כפיה של חברה מבוססת מגדר". שנית, לעתים אחד מחברי הפורום הותיקים "מזכיר" לשאר הפעילים את התפיסה ה"נכונה", כאשר אלו "סוטים" ממנה. דוגמה לכך היא ההודעה הבאה:

(13) לאחרונה [...] יש איזשהם כללים ל"כיצד אהיה טרנסגינדר מוצלח" [...]. יש לי
ציפייה כלשהי מטרנסגינדרס או מאנשים שיש להם איזשהו קשר לגינדר-פאק-
בלנד-קוויר שיתנו מרחב נשימה [...] **תוך הכרה תמידית בנזילות הג'נדר, הגבולות והאפשרויות.** שוב יש תוויות, קופסאות, הגדרות. הכל כל כך ברור וידוע. זה
מאכזב.

השיח המתנגד, המבוסס על שלושת המרכיבים שהוזכרו, משתקף בשתי הכתבות הבאות. שתיהן כוללות שפה מעורבת ולא עקבית מבחינה מגדרית ובשתיהן בולט הסיורב לבחור זהות מגדרית

ברורה. בכתבה הראשונה, שכותרתה "אי ציות מגדרי הוא כלי לשינוי", צוטטו נאומים שהוקראו בטקס יום הזיכרון לטרנסג'נדרים. אחת הנואמות, זכר ביולוגי שמוזהה את עצמה כגינדרקוויר (gender-queer), מנתה 12 דברים שהיא אוהבת בזהותה. בין יתר הדברים היא הזכירה את אוסף הלקים שלה; את השילוב של חצאית מיני, עניבה וזקן; את ה"סירוב לבחור צדדים" ומופעי דראג. התנגדות זו לבינאריות המגדרית משתקפת גם בכתבה הבאה:

(ג) **10 דברים שלא ידענו על לי סבר / GoTrans / 12.11.09: [...]** יש ימים שאני פמית,

יש ימים שאני בוצ'²³, יש ימים שאני חסר מגדר, יש ימים שאני מבולבל, ויש ימים שאני קצת, אבל רק קצת, טרנס. זה לא הביינדר, הפאקר²⁴, מכנסי הבגיי והחולצה המשובצת, זה משהו בפנים שמתיישר להרגשה של גבר. הרגשה טובה.

לסיכום, פרקטיקת ה"מעבר" – שעשויה להקל על שגרת חייהם של טרנסג'נדרים אך מלווה בהשלכות שנויות במחלוקת (כגון חיזוק הבינאריות המגדרית והחלשת עצמתה של הקהילה) – מפנה את מקומה, לפחות במסגרת השיח המקוון, לרעיונות חתרניים המבקשים לקדם נזילות מגדרית. בהקשר זה ניתן לומר שחויית החיים הטרנסג'נדרית במרחב הווירטואלי מאופיינת בשיח מתנגד, אשר ממעיט בחשיבותו של המעבר – מרכיב חשוב בחווייה הטרנסג'נדרית המסורתית (Gagne, et al., 1997).

5.3. נורמטיביות ולגיטימציה: השיח המנרמל

כאמור בפרק המשנה הקודם, החווייה הטרנסג'נדרית במרחב הווירטואלי מאופיינת בשיח מתנגד, אשר חותר תחת פרקטיקת ה"מעבר" ומבקש לקדם נזילות מגדרית. עם זאת, הופעה חיצונית המאופיינת בנזילות מגדרית מבליטה את חריגותו של הפרט ואף מסמנת אותו כמשתתף לא לגיטימי בזירה החברתית (Hubbard, 1998; West & Fenstermaker, 1995). בשל כך, השיח הטרנסג'נדרני במרחב הווירטואלי כולל מגמה מנוגדת לכאורה: ניסיון לשוות לקיום הטרנסג'נדרני אופי נורמטיבי. ניסיון זה מתעלם, במכוון, מהמורכבות המאפיינת את חויית החיים הטרנסג'נדרית. מדובר בשיח מנרמל אשר בא לידי ביטוי בשלושה תחומים: ראשית, ביחס

²³ "פמית" ו"בוצ'" הם כינויים המתארים סוגים שונים של התנהגות מגדרית ומיוחסים, לרוב, לנשים לסביות. הכינוי

פמית (fem) מתאר אישה בעלת התנהגות נשית ואילו הכינוי בוצ' (butch) מתאר אישה בעלת התנהגות גברית.

²⁴ ביינדר (binder) ופאקר (packer) הם אביזרים המיועדים לטרנסג'נדרים FtM. מטרתו של הראשון היא לקשור את החזה הנשי על-מנת להסוותו ואילו מטרתו של השני היא לדמות פין.

למעמדו הבריאותי-נפשי של האדם הטרנסג'נדר; שנית, ביחס לחוויה הטרנסג'נדרית היום-יומית; שלישית, ביחס להשלכות ה"טכניות" של הניתוח לשינוי המין.

הניסיון לשוות לקיום הטרנסג'נדר אופי נורמטיבי בא לידי ביטוי, בראש ובראשונה, בהבהרות חוזרות ונשנות שטרנסג'נדרים הינם אנשים בריאים. הבהרות אלו חותרות, באופן מפורש או מרומז, תחת הכללת הטרנסג'נדריות בספר האבחנות הפסיכיאטריות האמריקאי (DSM) והן מתכתבות עם עיקרי התפיסה האתנומטודולוגית שהוזכרה קודם לכן. תפיסה זו, כזכור, מערערת על שליטתו של הממסד הרפואי בגוף הטרנסג'נדר.

לדוגמה, באחת ההודעות כתבה טרנסג'נדרית MtF שהיא מטופלת אצל אנדוקרינולוג ושאלה האם הזקפה, שנעלמה בעקבות נטילת ההורמונים, צפויה להופיע שוב. בתגובה לכך נכתבה ההודעה הבאה:

(14) עדיף גניקולוג: אנדוקרינולוג מטפל באנשים עם מחלות ולדידו את "חולה" [...] זו גישה כללית של אנדוקרינולוגים בכל העולם, שעדיין רואים בטרנסקסואליות "מחלה" [...]. גניקולוג מטפל בנשים בריאות עם בעיות קלות [...]. את אישה בריאה עם חוסר בהורמונים נשיים ועוד "קצת אי התאמות". זה כל הסיפור [...].

על רקע מרכזיותה של הגישה הרפואית ביחס לנושא הטרנסג'נדר (Ekins & King, 1996), ניתן להבין את מקומן המרכזי ואת מספרן הרב של הודעות מסוג זה – המבקשות להדגיש את בריאותם הפיזית והנפשית של אנשים טרנסג'נדרים. עם זאת, ההתייחסות למצבם הגופני המורכב של טרנסג'נדרים כאל "קצת אי התאמות" – על אף ההשלכות המשמעותיות שנלוות לו פעמים רבות (Middleton, 1997) – עשויה להצביע על ניסיון לפשט את מורכבותו.

התחום השני שבמסגרתו מנסים הכותבים לשוות לקיום הטרנסג'נדר אופי נורמטיבי מתייחס לחוויה הטרנסג'נדרית היום-יומית, ובעיקר לחיי הפנאי. לדוגמה, בתגובה להודעה שבה נשאל כיצד בחור הטרנסקסואל יכול להכיר אישה טרנסקסואלית, נכתב:

(15) מאוד בקלות: הוא פוגש איזו אישה בעבודה, בלימודים או במכולת [...] והם מתחילים להתיידד ואולי יותר מזה. ואז, לפני שהסטרייט והסטרייטית מתחילים לעשות דברים קצת יותר אינטימיים, היא מספרת לו עובדה קטנה על עצמה. וזהו.

גם בהודעה זו בולט הניסיון המכוון לשוות לחוויה המתוארת אופי נורמטיבי. ניסיון זה מתבטא, בראש ובראשונה, בהתייחסות הלא מסויגת לאישה הטרנסקסואלית כאל "סטרייטית". התייחסות זו אינה עולה בקנה אחד עם חווייתן של חלק מהנשים הטרנסקסואליות, שמתקשות לראות בעצמן "סטרייטיות" (כפי שעולה למשל בהודעה מספר 9), על אף היותן נשים שנמשכות מבחינה מינית לגברים. גם ההתייחסות לטרנסקסואליות כאל "עובדה קטנה" מתעלמת מהמורכבות המאפיינת אותה ומההשלכות החברתיות הנלוות, פעמים רבות, לחשיפת הזהות הטרנסקסואלית (Clements-Nolle, et al., 2001; Lombardi, 2001).

התחום השלישי מתייחס להודעות שבהן מודגש הדמיון בין גופן של נקבות ביולוגיות לזה של נשים טרנסקסואליות. הודעות אלו מתמקדות אמנם בהיבטים פיזיים, אולם הן חורגות מהם וכוללות דיון במשמעויות של הגוף הטרנסקסואלי. העיסוק במשמעויות הללו מוביל, לרוב, למסקנה שנשים טרנסקסואליות הן למעשה נשים אותנטיות. לדוגמה, ההודעה הבאה נכתבה בתגובה לשאלה "האם גבר שעבר ניתוח לשינוי מין יכול לקיים יחסי מין רגילים כמו אישה?":

(16) תשובות: אישה שהיה לה גוף זכר ועברה ניתוח יכולה לקיים יחסי מין רגילים

להפליא, ויש לה את כל הציוד החיצוני ואופציה להגיע לאורגזמה. [...].

צירוף המילים "רגילים להפליא" מכיל סתירה פנימית, אך השימוש בו מדגיש את המאמץ לנרמל את אחד הביטויים הבולטים ביותר בקיום הטרנסג'נדר – הגוף הטרנסקסואלי שלאחר הניתוח. בדומה לצירוף זה, גם שאר ההודעות שלעיל דנות בנושא הטרנסג'נדר במונחים של "אי התאמות", "זה כל הסיפור", "עובדה קטנה" ועוד. בחירת מילים זו מעידה על ניסיון מפורש לבסס את הקיום הטרנסג'נדר כעניין נורמטיבי. עם זאת, בהתחשב בגוזמאות המאפיינת את המילים הללו, נראה שמדובר במשאלה יותר מאשר בתיאור של המצב. בניגוד למאפיינים שהוצגו לעיל, המהווים את חלק הארי של השיח המנרמל, שיח זה כולל גם ניסיון מחושב ותכליתי לבסס את החוויה הטרנסג'נדרית כחוויה נורמטיבית ולא חתרנית. דוגמה לכך היא הכתבה הבאה:

(ד) האקטיבים האמיתיים / כתב אורח / 09.06.08: [...]. אבל אנחנו הטרנסים,

הטרנסיות והג'נדרקוורס, עדיין נתפסים כחתרניים, כאנרכיסטים. אנרכיה? לא

בטוח. בסך הכל, גם אנחנו כמו ההומואים והלסביות של לפני 10 שנים רוצים

להיות משוחררים באמת. [...].

לסיכום, השיח הטרנסגינדרי במרחב הווירטואלי מבוסס על שלושה שיחי משנה: אתנומטודולוגי, מתנגד ומנרמל.²⁵ שני שיחי המשנה הראשונים משקפים מגמה המאפיינת, לטענתי, את החוויה הטרנסגינדרית במרחב הווירטואלי: ערעור על מוסכמות חברתיות מסורתיות וחתירה תחתיהן, תוך הכרה בזכותם של אנשים טרנסגינדרים לשלוט בגופם ולקבוע את גורלם בעצמם. למגמה זו חשיבות רבה, שכן היא מצביעה על רוחות של שינוי ולמעשה – על ההבדלים בין החוויה הטרנסגינדרית המסורתית לבין זו המתעצבת במסגרת המרחב הווירטואלי: אם לפני כ-15 שנה הסוגיה הרפואית הוגדרה כאחד מההיבטים המרכזיים ביותר בחייהם של אנשים טרנסגינדרים וכביטוי מפורש לשליטתו של הממסד הרפואי בגופם (Ekins & King, 1996), הרי שניתוח התכנים הווירטואליים מצביע על התנגדות מפורשת לממסד הרפואי ולסמכותו המוסרית. התנגדות זו, חשוב לציין, אינה אידיאולוגית בלבד; היא נושאת פירות ממשיים שמעידים על חדירה לשערי הנעולים של הממסד הרפואי ועל השפעה על החלטותיו. אם בעבר פרקטיקת ה"מעבר" נתפסה כחלק משגרת חייהם של אנשים טרנסגינדרים וכתנאי לרווחה אישית (Gagne, et al., 1997), הרי שניתוח התכנים הווירטואליים מצביע על דחייה חלקית של פרקטיקה זו ועל קידום אידיאולוגיה קווירית המעודדת נזילות מגדרית. מגמות אלו נובעות בעיקרן ממאפייני המרחב הווירטואלי, המבוסס בחלקו על קהילות ווירטואליות. קהילות אלו מאפשרות לחבריהן לקיים יחסים רגשיים וארוכי-טווח, שבמסגרתם מקיימים המשתתפים דיוני עומק. לדיונים אלו השלכות חשובות, שכן בכוחם לקדם תפיסות ורעיונות מגוונים, כגון התפיסה האתנומטודולוגית.

שיח המשנה השלישי, השיח המנרמל, משקף ניסיון להסתייג מהדימוי החתרני הנלווה לשיחים האתנומטודולוגי והמתנגד. החתירה לעבר דימוי נורמטיבי עשויה לנבוע מההשלכות ומהקשיים הכרוכים במימוש שני שיחי המשנה הראשונים (לדוגמה, החריגות החברתית הנובעת מנזילות מגדרית).

ניתוח ההודעות (המופיעות בפורום *טרנסג'נדרס וחברים*) והכתבות (המופיעות באתר *GoTrans*) ועמידה על תפקידן השונה בשיחי המשנה שנידונו, מדגישים את ההבחנה ביניהן. בעוד שההודעות הנכתבות בפורום הווירטואלי הן בבחינת דעה לא רשמית, הרי שהכתבות המופיעות באתר הן בבחינת תוכן רשמי ואף מבוסס. אי לכך, בכל הקשור לתפקידן בהבניית השיח הטרנסגינדרי במרחב הווירטואלי, הכתבות מציגות בפני הקוראים רעיונות חדשים ו/או מאשררות ומעניקות גושפנקא לרעיונות שהועלו בפורומים, בעוד שהפורומים מאפשרים לקיים דיונים

²⁵ לפירוט תמציתי של שיחי המשנה ושל מרכיביהם, ראו נספח מספר 4.

פולמוסיים ומעמיקים המאופיינים בשכנוע ובהפריה הודדית בין המשתתפים. בכך, שני המרחבונים הווירטואליים הללו – הפורום הווירטואלי והאתר – משלימים זה את זה ומבנים שיח טרנסגינדרי באמצעות הצגת רעיון, קיום דיון עומק ושימוש בפרקטיקות שכנוע שמטרתן לבססו כרעיון מקובל ורווח. כך מתפתחים ומושרשים במרחב הווירטואלי הטרנסגינדרי רעיונות של אתנומטודולוגיה וסוכנות (agency).

בפרק הנוכחי בחנתי את מאפייניו של השיח הטרנסגינדרי במרחב הווירטואלי. בפרק הבא אבקש לעמוד על המשמעויות בפועל של שיחי המשנה שהוזכרו ולבחון את השפעת ההשתתפות במרחב הווירטואלי על תהליכים מרכזיים בחייהם של אנשים טרנסגינדרים. בכך אבקש ללמוד על הדרכים שבאמצעותן המרחב הווירטואלי מבנה חוויות חיים טרנסגינדריים.

6. מקומו של המרחב הווירטואלי בתהליכים אישיים וקהילתיים

ההשתתפות במרחב הווירטואלי הטרנסג'נדרית מסייעת לחבריו בתהליכים שונים ובהקשרים מגוונים: החל מתמיכה וייעוץ (Hegland & Nelson, 2002), המשך באקטיביזם קהילתי (Shapiro, 2004) וכלה בסוגיות של זהות אישית (van Zoonen, 2002; Whittle, 1998). בפרק זה אבקש לבחון את התהליכים הללו ולסווגם לשני מעגלי השפעה: אישי וקהילתי. במסגרת המעגל האישי אבחן את תפקידו של המרחב הווירטואלי בתהליך גיבוש הזהות הטרנסג'נדרית ובטיפול תפיסת עולם קווירית. במסגרת המעגל הקהילתי אבחן את הדרכים שבאמצעותן מסייע המרחב הווירטואלי בתהליכי גיבוש של הקהילה הטרנסג'נדרית ובפיתוח התודעה הקהילתית של חבריה.

6.1. המעגל האישי

מקומו המרכזי של המרחב הווירטואלי בחייהם של אנשים טרנסג'נדרים נובע בראש ובראשונה מהשפעתו על תהליכים אישיים, שבמסגרתם מעצב הפרט הטרנסג'נדר את זהותו ואת תפיסת עולמו ביחס לקיום הטרנסג'נדרית. בחלק זה אצביע על מקומו של המרחב הווירטואלי בשני התהליכים הללו.

6.1.1. תפקידו של המרחב הווירטואלי בגיבוש הזהות הטרנסג'נדרית

הזהות הטרנסג'נדרית היא מורכבת וייחודית (Gagne, et al., 1997). אי לכך, ראוי לבחון את מקומו של המרחב הווירטואלי בתהליך גיבוש. בחלק זה של העבודה אבקש להצביע על תפקידים המרכזיים של הפורום *טרנסג'נדרס וחברים* ושל האתר *GoTrans* בתהליך זה, תוך הסתמכות על שלושת המודלים המרכזיים לתיאור תהליך גיבוש של הזהות הטרנסג'נדרית, שפורטו בקצרה בפרק הראשון. ככלל, אתייחס לשלבים השונים במודלים הללו ואנסה להראות כיצד התכנים במרחב הווירטואלי מסייעים לאנשים טרנסג'נדרים לממשם.

תכני הפורום והאתר מסייעים לאנשים טרנסג'נדרים לגבש את זהותם המגדרית בכמה דרכים: האתר מהווה "מצבור" זמין ונגיש של זיכרונות ילדות, שקיומם הכרחי לתהליך גיבוש הזהות; התגובות המופיעות בפורום מעודדות טרנסג'נדרים לחשוף את זהותם ו"לבצע" אותה באופן פומבי, ובכך הן מספקות תוקף לעצמי; תגובות אלו מצמצמות את החשש מעתיד אפל

ומציגות בפני חברי הפורום הצעירים את האפשרות לחיים ראויים ומספקים; ולבסוף, הפורום מסייע לחבריו הן מעצם קיומו כמדיום תקשורתי והן בזכות אופיו ההטרוגני.

זהויות טרנסגינדריות הן מורכבות וייחודיות משתי סיבות. ראשית, בניגוד לזהויות הטרוסקסואליות והומוסקסואליות, אשר מבוססות על היבטים של מין ושל מיניות, זהויות טרנסגינדריות מערבות את ההיבט המגדרי (Gagne, et al., 1997). שנית, מעצם טבען, זהויות טרנסגינדריות מתקיימות מחוץ להבניות מסורתיות ומוכרות של מין ושל מגדר, שאמורות להוות מדד להגדרתן (Bilodeau & Renn, 2005). מורכבותן זו מקשה על התיאור של תהליך גיבושן והיא מסבירה, כאמור, את הדלות המאפיינת את המחקר האמפירי בתחום (Devor, 1994; Eliason & Schope, 2007).

כפי שהוזכר בחלק התיאורטי של העבודה, ישנם שלושה מודלים מרכזיים המתארים את תהליך גיבושן של הזהות הטרנסגינדרית. ככלל, מדובר במודלים ליניאריים שכל אחד מהם מורכב ממספר שלבים המציבים בפני הפרט דילמות שאיתן הוא נאלץ להתמודד בדרך לגיבוש זהותו והשלמה עימה (לפירוט תמציתי של השלבים, ראו נספח מספר 3). למרות שהמודלים מדגישים היבטים שונים בתהליך גיבוש הזהות, כולם מתייחסים למוטיב מרכזי אחד המהווה תנאי הכרחי לגיבוש מוצלח: חשיפת הזהות בפני אחרים והכלתה בסביבתו החברתית של הפרט; קרי, קבלת "אישור" מהם (Devor, 2004; Gagne, et al., 1997; Nuttbrock, et al., 2002).

המודל של גגנה ועמיתיה (Gagne, et al., 1997) מייחס חשיבות רבה למקומם של זיכרונות ילדות בתהליך גיבוש הזהות. מודל זה מבוסס על מחקר אמפירי שכלל ראיונות עומק עם 65 טרנסגינדרים והוא מתאר את הדרכים שבהן זהויות טרנסגינדריות מתגבשות ומתוחזקות. המודל מורכב מארבעה שלבים, כאשר השלב הראשון מתייחס לזיכרונות ילדות הקשורים לחוויות של מין ושל מגדר. זיכרונות אלו, טוען מייסון-שרוק (Mason-Schrock, 1996), הם למעשה הביוגרפיות של המרואיינים, החומרים שבאמצעותם הם מעצבים את זהותם העכשווית. לדידו, העלאת זיכרונות ילדות היא תהליך שבמסגרתו "היצירה הקולקטיבית" של סיפורים ביוגרפיים מסייעת ל"עצמי האמיתי" להתהוות, ומכאן חשיבותם.

עיון בהתפלגות הקטגוריות הנושאויות של הכתבות המופיעות באתר *GoTrans* (נספח מספר 2) עשוי להצביע על חשיבות האתר בהקשר זה של גיבוש הזהות. הקטגוריה הרביעית, שכוללת קרוב לעשרה אחוזים מסך הכתבות, היא "סיפור הצלחה אישי". בקטגוריה זו ניתן

לזהות ארבעה מוטיבים מרכזיים, שאחד מהם הוא העלאת זיכרונות ילדות. למעשה, האתר מהווה מעין "מצבור" זמין ונגיש של זיכרונות ילדות, וככזה – הוא משמש ככלי שעשוי לסייע לטרנסגינדרים לגבש את זהותם. מעניין לציין ששלושת המוטיבים האחרים בקטגוריה הרביעית הם "מעבר ממצב של אומללות למצב של אושר", "מוטיב החלום שהתגשם" ו"הבעת תקווה לעתיד". במילים אחרות, במסגרת הכתבות באתר, זיכרונות הילדות מועלים בהקשרים חיוביים: לצד מוטיבים חיוביים אחרים וכחלק מסיפור הצלחה של אנשים טרנסגינדרים.

כאמור לעיל, חשיפת הזהות הטרנסגינדרית בפני אחרים ותגובתם אליה מהוות מרכיב משמעותי בכל שלושת המודלים. ואכן, החששות הנלווים לחשיפתה מהווים נושא מרכזי בפורום. לרוב, מדובר בטרנסגינדרים שמשתפים את חברי הפורום בלבטים הקשורים בחשיפת הזהות, תוך ציפייה לקבלת תמיכה וסיוע. ההודעות הבאות, לדוגמה, נכתבו בתגובה להודעתה של נערה, שבה היא ביקשה לדעת האם ראוי להגיע למסיבת סיום התיכון בבגדי אישה:

(17) חוצפה!: למה את צריכה לוותר על **מה שאת?** להתבייש במה שאת?!! [...] **תהיי את.**

נקודה. אין מה להוסיף [...]...

(18) אישה: דבר ראשון – את צריכה להתגאות במה **שאת!!!** [...] בפעם האחרונה

שכולם נפגשים תראי להם **מי את באמת**... [...]...תתגאי בזה [...]...

(19) מתוקה תקשיבי לי: [...] "עדיף להיות שנוא על **מה שאתה** מאשר להיות אהוב על

משהו שאתה לא" [...].

התגובות שלעיל כוללות שני מישורים, ולשניהם חשיבות רבה בכל הקשור לגיבוש הזהות הטרנסגינדרית. ראשית, הן מספקות לנערה תשובה לשאלתה וכוללות המלצה מפורשת וחד-משמעית להגיע למסיבת התיכון בבגדי אישה. המלצה זו כשלעצמה היא חשובה ואף הכרחית, שכן השלב השני במודל של נוטברוק ועמיתיו (Nuttbrock, et al., 2002) הוא "ביצוע פיזי של הזהות". לדידם, לאחר חשיפת הזהות (השלב הראשון), יש "לבצע" אותה באופן פומבי (השלב השני) על-מנת שאחרים יכירו בה (השלב השלישי) ויתמכו בה (השלב הרביעי). הימנעות מביצוע פומבי שלה, לפי המודל, עשויה להשפיע לרעה על מצבו הנפשי של הפרט.

שנית, לצד ההמלצה להגיע למסיבה בבגדי אישה, התגובות שלעיל מתייחסות, כבדרך אגב, לזהותה הנשית של הנערה. הן מציגות אותה כמהות פנימית מובנת מאליה ולמעשה מדגישות את האמונה של כותביהן בטבעיות ובלגיטימציה שלה. חשיבותן של תגובות אלה מתבהרת

באמצעות הדיון בשני מושגי מפתח המוזכרים במודל של דבור (Devor, 2004). זהו המודל העשיר והמפורט ביותר לתיאור תהליך גיבושה של הזהות הטראנסקסואלית, והוא כולל 14 שלבים המתארים את הדרכים הרווחות שבהן טראנסקסואלים מתוודעים לזהותם, מכירים בה ומשלימים עימה. בבסיס המודל עומדים שני תהליכים חשובים המאפשרים לפרט לגבש את זהותו בהצלחה: *witnessing* ו-*mirroring*. ההנחה הבסיסית היא שכיצורים חברתיים המקיימים אינטראקציה יום-יומית עם אחרים, אנו מייחסים חשיבות רבה לדעתם. לכן, על-מנת לגבש בהצלחה את הזהות הטראנסקסואלית, על הפרט להיות *witnessed*, כלומר, לזכות לאישור מאחרים לגבי מי שהוא, ובמקביל להיות *mirrored*, כלומר, להיתפס בעיני אחרים באותו האופן שבו הוא תופס את עצמו. ההבדל בין שני התהליכים הללו הוא שבראשון האדם הטראנסגינדר נדרש ל"אישור" מ"אחרים" – אנשים שאינם טראנסגינדרים, ואילו בשני האישור ניתן מאנשים דומים. שני התהליכים הללו מספקים לפרט תוקף ביחס למי שהוא ומעצימים את תחושת העצמי שלו, ומכאן חשיבותם. התגובות להודעתה של הנערה, אם כן, מהוות חלק מתהליך ה-*mirroring*, המספק לה תוקף ראשוני ביחס לזהותה הטראנסגינדרית.

הן המודל של דבור (Devor, 2004) והן המודל של גגנה ועמיתיה (Gagne, et al., 1997) מתארים את גיבוש הזהות כתהליך הכרוך בחרדה, באשמה ובבלבול. במסגרת תהליך זה: (1) טראנסגינדרים נתקלים באירועים המבהירים להם שהרגשתם המגדרית היא "בעייתית" מבחינה חברתית; (2) הם מגלים, בשלב מסוים, שיש שם להרגשתם ו-(3) מבינים שקיימים בעולם אנשים שחווים הרגשה דומה.

(20) מפחדת: אני באמת לא יודעת מה לעשות... בחיים לא הייתי כל כך **מבולבלת** בקשר אליי, לחיי ומי אני. **הכל כל כך מסובך** ואין עם מי לדבר, לספר ולהתייעץ, אולי פה אני אקבל תשובה...

(21) סיפור חיי: אני לא יודעת מאיפה להתחיל. מאז שאני זוכרת את עצמי רציתי להיות ילדה. כל לילה לפני השינה התפללתי שאקום ילדה. תמיד שאמא שלי היתה הולכת רצתי לחדר שלה ו**שחררתי את הנפש**, התלבשתי, איפרתי את עצמי [...]. **לא רוצה להיות מוזר ושונה**. [...].

הודעות אלו מביאות לידי ביטוי את אותם רגשות רווחים של בלבול, מצוקה וחשש מפני עתיד אפל, והן נענות לרוב בהצעה לסיוע מקצועי, כחלק ממפגשים קהילתיים שתומתם תידון בהמשך. תגובות אחרות מתכתבות עם השלב השלישי שהוזכר לעיל (התודעות לקיומם של אנשים דומים). תגובות כאלו מספקות תיאור מפורט של טרנסג'נדרים המקיימים אורח חיים נורמטיבי ומספק. לפי ראסט (Rust, 2003), תיאור שכזה הינו בעל חשיבות רבה, שכן הוא מסייע לפרט לדמיין מצב שנתפס בעיניו כבלתי אפשרי. לדידה, יכולתו של הפרט לדמיין מציאות חלופית ושונה מזו המוכרת לו, שבה טרנסג'נדרים מנהלים חיים חברתיים נורמטיביים, וההבנה שהוא יכול להתמודד עימה, עשויות לסייע לו להשלים עם זהותו. גם הכתבות שהוזכרו קודם לכן, המתארות סיפורי הצלחה של דמויות טרנסג'נדריות, רלוונטיות לטיעון של ראסט.

במודל של גגנה ועמיתיה (Gagne, et al., 1997), בדומה לשני המודלים האחרים, ישנה התייחסות לחשיבות הקשר עם טרנסג'נדרים אחרים. אלא שמודל זה מתייחס לנדבך נוסף: הרגשת הקהילתיות. לדידם, מעבר לעובדה שעיצוב הזהות המגדרית תלוי בהכרה הניתנת מצד טרנסג'נדרים אחרים, ההשתייכות לקהילה הטרנסג'נדרית מספקת לפרט מעין פורום המאפשר לו לחקור זהויות אלטרנטיביות. ואכן, רבים מהמרוואיינים במחקר הצביעו על חשיבותן של קבוצות התמיכה, שהיוו זירה לחקירה תמידיית ולבסוף סיפקו לטרנסג'נדרים את "החופש להיות עצמם". לפורום *טרנסג'נדרס וחברים* ישנו תפקיד משמעותי מאוד בהקשר זה: הקטגוריה השלישית, שכוללת כ-12% מכלל הודעות הפורום, מתייחסת לפן החברתי שמאפיין אותו. קטגוריה זו כוללת הודעות שבאמצעותן מתוחזק הקשר בין חברי הפורום וביניהם לבין שאר חברי הקהילה הטרנסג'נדרית. במילים אחרות, עצם קיומו של הפורום כזירה חברתית הוא חשוב לשם גיבוש הזהות הטרנסג'נדרית.

אופיו ההטרוגני של הפורום, שמקבץ יחדיו אנשים שונים, הוזכר בקצרה בפרק הקודם. הטרוגניות זו מלווה ביחסים ייחודיים בין החברים בו: השיח בפורום משקף חלוקה ברורה בין שתי קבוצות של גולשים: טרנסג'נדרים מבולבלים שאינם בקיאים בנושאים טרנסג'נדריים, ומולם גולשים ותיקים, לעיתים טרנסקסואלים, שזכו במעמדם לאחר ש"עברו על בשרם" את החוויה הטרנסג'נדרית. יתרונה המרכזי של חלוקה זו הוא שחברי הקבוצה השניה, המנוסה, "דואגים" להפריך סטריאוטיפים ולספק מידע הכרחי בניסיון מודע להקל על מצוקתם של אלו המביעים סימני מצוקה. העובדה ששתי הקטגוריות הרווחות ביותר בפורום כוללות הודעות הקשורות לבקשת מידע (26%) וביטוי של רגשות שליליים המלווה בבקשת תמיכה (14%), מדגישה

את תרומתה של חלוקה זו. בתגובה להודעה שבה ביקש נער טרנסגינדר להתייעץ לגבי דרכים לחשיפת זהותו האמיתית השיבה גולשת מנוסה:

(22) הדילמה התמידית: כל שלב בהתפתחות שלנו [...] מלווה אותנו בדילמה: צורך עצום להיחשף מול פחד עצום מתופעות לוואי. הצורך גדל כל הזמן, [...] הפחדים, לעומת זאת, מתעמעמים כשאנו רוכשים ניסיון וביטחון, ומגלים שהשמיים לא נופלים. לבסוף, בחלוף הפחדים – שווה לעשות מאזן רציונלי ומפוכח בין התועלת לניזק. [...].

תגובה זו, שנראית במבט ראשון כשגרתית למדי, עשויה לתרום רבות לנערים טרנסגינדרים. נערים אלו חווים, לעתים קרובות, מציאות חיים מורכבת ובלתי יציבה, הן בשל הידיעה שהם מוגדרים בספר ה-DSM כבעלי הפרעה נפשית (Ryan & Futterman, 1998) והן בשל קשיים ממשיים הנובעים מסיכויים גבוהים להידבקות בנגיף ה-HIV (שילה, 2007) ומהעיסוק השכיח בזנות (Leichtentritt & Davidson-Arad, 2004). במציאות שכזאת, התגובה שלעיל עשויה לתרום בשתי דרכים: ראשית, היא מספקת לנער תרחיש רציונלי ומחושב, בניסיון לארגן את הכאוס ולפצות על חוסר היציבות שמאפיין, לפי סאבין-וויליאמס, את אורח חייהם של נוער להט"ב (Savin-Williams, 2005). שנית, ישנו ניסיון להצביע על העתיד ("הפחדים מתעמעמים") ולנטוע תקווה לגביו ("השמיים לא נופלים"). לאחר מספר ימים חזר הנער ועדכן את חברי הפורום על "ביצוע המשימה" בהצלחה, פעולה שכשלעצמה מאששת את התקווה עבור גולשים אחרים. בהקשר זה חשוב לציין שחשיפת הזהות הטרנסגינדרית היא תהליך חשוב ובריא. ראשית, כשלב הראשון במודל של נוטברוק ועמיתיו היא מהווה תנאי הכרחי להשלמה עם הזהות (Nuttbrock, et al., 2002). שנית, להסתרת הזהות ישנן השלכות שליליות על מצבו הנפשי והגופני של הפרט (Cole, et al., 2000; Larson & Chastain, 1990). בשלב זה, לאחר גיבוש הזהות המגדרית, השלמה עימה וחשיפתה, יכול האדם לפתח תפיסת עולם מגדרית שאינה טרו-נורמטיבית.

6.1.2. תפקידו של המרחב הווירטואלי בטיפול תפיסת עולם קווירית

המרחב הווירטואלי מהווה במה נוחה לניהול דיונים מהותיים. בכוחם של דיונים אלו לעצב את תפיסת עולמם של המשתתפים בו ביחס לענייני מגדר בכלל וביחס למשמעותו של הקיום

הטרנסגינדרי בפרט. אחד הנושאים המרכזיים שניתן לקשר למעגל האישי הוא טיבה הקווירי של הזהות הטרנסגינדרית.

(23) אני חושב שלהיות גבר זה כן להיות משהו סביב הארכיטיפ הגברי ולהיות אישה זה להיות משהו סביבה הארכיטיפ הנשי. אני לא יודע אם כל כך צריך לנסות להרחיב את ההגדרות על-מנת שיתאימו לנו, **הן גם לא כל כך רלוונטיות** [...]. אני במילא לא-אישה כי אני לא עונה על ההגדרה ואני גם לא-גבר מאותה הסיבה [...]. **אני נמשך ללא-גברים שהם לא-נשים.**

ההודעה שלעיל מביאה לידי ביטוי תפיסת עולם קווירית שעולה בקנה אחד עם השיח המתנגד שנדון בפרק הקודם. תפיסה זו, כפי שעולה מניתוח כרונולוגי של הודעות הפורום, צברה תאוצה במהלך שמונה שנות קיומו והפכה לרווחת מאוד בחלוף השנים. הודעות אחרות, שמהוות חלק מאותה המגמה, מבטאות תפיסות קוויריות קיצוניות יותר, שבהן מבטאים חברי הפורום את זהותם כ"פורעי מגדר", כפי שכינתה זאת בורנשטיין (Bornstein, 1994):

(24) אני לא יכול לסבול את זה כרגע: יש רק שני מינים ואתה חייב לבחור ביניהם. [...] קח ושתוק. הדיכוטומיה הזאת, הטמטום [...] אתם **מחליטים רנדומלית על הגדרות** [...] ואז מנסים לעצב את המצב בשטח כך שיתאים לכם **ולהגדרות הקטנטנות, הצרות** [...] שלכם, וכל מי שמרים את הראש ואומר בגדי המלך מתאימים גם למלכה [...] הוא סוטה, מטורף [...] כואב לי הראש.

פעמים רבות מביעים חלק מחברי הפורום חוסר הבנה לנוכח מורכבותה של הזהות הקווירית, ומבקשים הבהרות. התגובות לבקשות אלה דווקא מדגישות את מורכבותה של זהות זו. לדוגמה:

(25) תודה לכל המסבירים: ושוב, עם רגש: ליטל *הוא* גינדרקוויר. **הוא נקבה**, פיסית. הוא הומו. **הוא גם עוד דברים**, אבל עדיף לא לבלבל את הציבור איתם, כרגע.

הודעות אלו מביאות לידי ביטוי תפיסה אשר חותרת תחת גבולות המגדר המקובלים, ומעלה על נס רעיונות של כיפוף וערבוב מגדריים (gender bending, gender blending). חשיבותם של רעיונות אלו טמונה בשני מישורים. המישור הראשון, הפוליטי, קשור לתובנות שהוצעו על-ידי גיודית באטלר (Butler, 1990): לפי תפיסת הביצועיות המגדרית שנוסחה על-ידה, המגדר אינו

מעוגן בקרקע אונטולוגית ולכן הוא טומן בחובו את אפשרות ההתנגדות למשטור המגדרי, כמתואר בהודעה מספר 24. לפי תפיסה זו, ביטויים מגדריים בלתי יציבים, הרווחים כל כך במרחב הווירטואלי הטרנסג'נדר, מאפשרים לחשוף את אופיו האקראי של המגדר ואת האילוצים הפוליטיים הכופים עליו יציבות מדומה. במישור השני, הכללי יותר, ניתן לומר שהרעיונות שהוזכרו לעיל תורמים לעיצוב הלך הרוח הקווירי השורר במרחב הווירטואלי הטרנסג'נדר; בכך הם עשויים לפתח את תפיסת עולמם של אלו הלוקחים בו חלק.

למרות אופיים החתרני, רעיונות אלו זכו להמשגה מחקרית המבוססת על בחינה אמפירית: איילר ורייט (Eylar & Wright, 1997) הציעו במחקרם סולם הכולל תשע נקודות ציון הממוקמות על רצף של הזדהות מגדרית עצמית: אדם בעל מין גנטי כלשהו עשוי לזהות עצמו כ: (1) נקבה שמאז ומעולם תפסה עצמה כאישה (או נערה); (2) נקבה בעלת מאפיינים זכריים, כזאת שהביעה ספקות בנוגע להיותה אישה לפחות פעם אחת במהלך חייה; (3) נקבה "מעורבת מגדרית" (gender-blended), שרואה בעצמה גבר ואישה בו-זמנית, עם נטיה לצד הנשי; (4) לא אישה ולא גבר אלא אדם בעל מגדר אחר (מקובל בתרבויות לא מערביות); (5) אדם בלתי ממוגדר; (6) אדם דו-מגדרי, כזה שמרגיש ומתנהג כאישה וכגבר בו-זמנית. אפשרויות (7), (8) ו-(9) זהות לשלוש האפשרויות הראשונות, אך נוטות לצד הזכרי/גברי.

לסיכום, המעגל האישי מזמן לחברי המרחב הווירטואלי הטרנסג'נדר רעיונות וחוויות המסייעים להם לגבש את זהותם המגדרית. השתתפות פעילה במרחב הווירטואלי הטרנסג'נדר מעודדת את חבריו לעסוק בזיכרונות ילדות ו"לבצע" את זהותם המגדרית באופן פומבי. נוסף על כך, היא מעצימה את תחושת העצמי, שנתפס בעיניהם כאותנטי וכמשמעותי, ומנגישה להם חזונות של עתיד אופטימי. מעל לכל, המרחב הווירטואלי הטרנסג'נדר משמש עבורם כמסגרת שייכות קהילתית המאפשרת להם לחקור זהויות אלטרנטיביות בנוחות יחסית. באמצעות כל אלה התכנים הווירטואליים מסייעים להם להשלים עם זהותם המגדרית. במצב כזה יכול הפרט לפתח תפיסת עולם קווירית, התואמת את אופייה של הזהות הטרנסג'נדרית. ניתן לראות בכך מעין שלב מקדים, לקראת ה"כניסה" למעגל הבא, הקהילתי, והתמודדות עם האתגרים הצפויים בו.

6.2. המעגל הקהילתי

המעגל הקהילתי מתייחס להיבטים פנים קהילתיים, כאלה המסייעים לתהליכי גיבושה של הקהילה הטרנסג'נדרית. ההודעות המרכיבות את המעגל הקהילתי מתייחסות לשלושה נושאים

עיקריים: (1) מפגשים ואירועים קהילתיים; (2) התפתחותם והשפעתם של מדיה קהילתיים; ו-(3) התגבשותה של תודעה קהילתית. במסגרת הנושא הראשון המרחב הווירטואלי מסתמן ככלי מרכזי ליצירה ולתחזוק של קשרים חברתיים, ומתבהרת חשיבותם של המפגשים החברתיים בין חברי הקהילה. במסגרת הנושא השני ישנה התייחסות לטרנספוביה הרווחת במדיה המרכזיים (אמצעי התקשורת של הזרם המרכזי) כלפי הקהילה הטרנסגינדרית, ומנגד – למאמץ הקהילתי המאורגן להיאבק בכך, באמצעות מדיה קהילתיים (כגון אתר הקהילה). במסגרת הנושא השלישי נידונות הדרכים שבאמצעותן המרחב הטרנסגינדרלי מאפשר לפתח מודעות קהילתית בנושאים שונים, לבטא גאווה בזהות, לבטא רגשות של אחדות ושל שותפות גורל ועוד.

6.2.1. המרחב הווירטואלי ככלי ליצירה ולתחזוק של קשרים חברתיים

הן הפורום והן האתר מהווים כלים ליצירה ולתחזוק של קשרים חברתיים. אחד הביטויים המרכזיים לכך הוא הפרסום האינטנסיבי של אירועים קהילתיים מגוונים: מפגשים חברתיים וקבוצות תמיכה, פסטיבלים ומצעדים, מקומות בילוי וכנסים אקדמיים. המגוון הרחב של האירועים תורם לאלו הלוקחים בהם חלק, בהתאם למידת בקיאותם ומעורבותם בעולם הטרנסגינדרלי, החל מטיפוח הרגשת שייכות לקהילה, המשך ביצירת קשרים חברתיים וכלה בעיצוב או בחיזוק התודעה הקהילתית. קבוצות תמיכה, לדוגמה, מיועדות לחברי קהילה "מתחילים", בניגוד לערבי עיון.

(26) המפגש שהיה בשלישי: עשה לי כל כך טוב. היה כל כך אינטימי [...] פשוט טוב לי

להיות חלק מזה. מצפה כבר כרגיל למפגש הבא.

מעל עשרה אחוזים מהודעות הפורום מוקדשות למפגשים חברתיים מסוגים שונים, ולתרומה שיש להם עבור חברי הפורום. הודעות מהסוג המופיע לעיל (מספר 26), לדוגמה, מהוות ראייה מפורשת לחשיבותם של המפגשים הללו. לפי שילה (2007), תרומתם של המפגשים החברתיים ושל קבוצות התמיכה טמונה ביכולתם לקדם תהליכי התפתחות אישיים ולהעלות את ביטחונם העצמי של הפרט המשתתף בהם. טענה זו, כפי שפורט בפרק הקודם, מגובה במחקרים אמפיריים שלפיהם כניסה לקהילה טרנסגינדרית תומכת איפשרה לחבריה לחקור לעומק את זהותם האישית (Gagne, et al., 1997) ולהבנות נרטיב של "עצמי אמיתי" (Mason-Schrock, 1996). תרומה נוספת שעליה מצביע שילה (2007) מתייחסת ליכולתן של קבוצות אלו לסייע בפיתוח של

מיומנויות חברתיות ובהסתגלות לתהליך של חיברות מחדש, כזה התואם את הנסיבות החדשות ומאפשר יצירה של קשרים חברתיים עם חברים אחרים בקהילה.

6.2.2. המרחב הווירטואלי ככלי למאבק בטרנספוביה

נושא מרכזי נוסף המתייחס להיבטים פנים קהילתיים הוא יחסי הגומלין בין הקהילה הטרנסגינדרית לבין תקשורת ההמונים. ככלל, תכנים אלו מדגישים את הטרנספוביה הרווחת במדיה המרכזיים, ומנגד את הפוטנציאל הטמון במדיה הקהילתיים לפצות על כך. כחלק מהדגשת הפוטנציאל הזה, ישנו סיקור נרחב של הישגי המאבק הקהילתי.

תכנים הקשורים ליחסי הגומלין בין תקשורת ההמונים לבין הקהילה הטרנסגינדרית רווחים מאוד באתר ובמידה פחותה גם בפורום; מעל 15% מהכתבות באתר מתייחסות ליחסי הגומלין הללו: כפי שעולה מנספח מס' 2, בתוך הקטגוריה הראשונה ("אקטיביזם טרנסגינדר"), קטגוריות המשנה השלישית כוללת הודעות העוסקות בטרנספוביה בתקשורת ההמונים, ובתוך הקטגוריה השלישית ("מפגש בין טרנסגינדרים למדיה"), שתי קטגוריות המשנה הראשונות עוסקות בייצוגים של טרנסגינדרים במדיה ובביקורת על תוצרי תקשורת הכוללים דמויות טרנסגינדריות.

הטענות הרווחות מצד הקהילה הטרנסגינדרית כנגד תקשורת ההמונים עולות בקנה אחד עם טענותיהם של חוקרים: לדידם, אמצעי התקשורת המרכזיים נוטים לחזק את הבינאריות המגדרית הדכאנית באמצעות חיזוק הקשר שבין מין למגדר (Garber, Birrell & Cole, 1990; 1992) ואת האמונה הבעייתית שטרנסגינדריות היא מצב רפואי שניתן לפתרון אך ורק באמצעות ניתוח לשינוי מין (Sagarin, 1978; Raymond, 1994; Billings & Urban, 1996). הכתבות הבאות מציגות בפני הקוראים את היחס הטרנספובי הרווח במדיה המרכזיים:

(ה) **הכתבה על זנה - טרנספובית / GoGay / 07.06.09**: [...] בין היתר, גיל כינה את

אינטרנשוניל "אדון", "השופט הזה" ו-"הבחור החביב הזה ששר וזכה באירוויזיון". את תהליך שינוי המין שדנה עברה הוא כינה "הליך כירורגי מסוים". עוד נכתב בטור, כי "יש המכנים אותו 'זמרת'".

(ו) **חונך דאום בטרנספוביה מכוונת / GoTrans / 16.08.09**: [...] דאום מכנה

טרנסגינדרים "בעלי הפרעת אישיות", ומתייחס אלינו בצורה מפורשת כתופעה לא

בריאה שמסוכן לעודד. [...] מדובר בדה-לגיטימציה מפורשת לקיומם של טרנסג'נדרים. לדברים שפרסם חנוך דאום [...] בעיתון סוף השבוע שלו תפוצה רחבה, יש השפעה רבה על ציבור הקוראים.

לצד הסיקור הנרחב של כתבות כאלה, ישנו מאמץ מאורגן להיאבק ביחס התקשורתי המפלה. מאמץ זה בא לידי ביטוי בפרויקט שהשקתו הוכרזה בשנת 2009 באמצעות הכתבה הבאה:

(ז) **GoTrans נגד טרנספוביה בתקשורת / אושן / 16.07.09:** [...] התקשורת גורמת

נוק מתמשך לטרנסג'נדרים, הנתפסים עדיין כאוכלוסייה חלשה שיכולה לספק לעיתונות "צהוב" ובמקביל לא מסוגלת להגיב [...] אך באפשרותנו לשנות זאת. [...] כדי לפתוח בצעד מאורגן [...] עלה הרעיון להשתמש בפלטפורמה של GoTrans כדי לעורר מודעות [...] ולעודד טרנסג'נדרים ותומכים להגיב. [...] נדאג לפרסם לינק לכתבה, נדגיש את הנקודות הטרנספוביות העיקריות בה ונוסיף פרטים וכתובות מייל רלוונטיות.

במסגרת הפרויקט המדובר פורסמו כתבות רבות. דוגמאות לכך הן "כתבת סיכום שנה", שבה תוארו מאבקי השנה שחלפה והפירות שהם נשאו, וכתבה שבה נערכה השוואה בין שתי מערכות תקשורת – האחת טרנספובית והשניה מכבדת.

אתר *GoTrans*, שבמסגרתו הוכרז הפרויקט, נחשב למדיום קהילתי. תקשורת להט"בית, כפי שמגדירה קמה (Kama, 2007), מיוצרת בידי אנשי הקהילה ועבורם, וביכולתה לפצות על החוסר הקיים במדיה המרכזיים. לתקשורת זו מספר מטרות, וביניהן יצירת תודעה משותפת והעצמה וגיבוש קהילתיים המספקים הרגשת שייכות. תרומתה זו של התקשורת הלהט"בית אכן נמצאה במחקרים שעמדו על מקומו של האינטרנט בחייהן של קבוצות מיעוט בכלל ושל מיעוטים מיניים ומגדריים בפרט (Mehra, et al., 2004).

הפרויקט שנידון לעיל הוביל להישגים משמעותיים: המאבק הקהילתי בתגובה לטורו של נועם גיל על דנה אינטרנשיונל הוביל לפרסום כתבת התנצלות ולמפגש בין עורך העיתון לבין פעילים בקהילה; נערכה הרצאה של נורה גרינברג תחת הכותרת "אנחנו והתקשורת העוינת"; ברשת החברתית *Facebook* נפתחה קבוצה בשם "די לטרנספוביה בתקשורת", הכוללת מעל 530 תומכים; ופורסם מסמך על-ידי נורה גרינברג, המנחה ארגוני תקשורת בבואם לכתוב על

טרנסג'נדרים.²⁶ כשנה לאחר השקת האתר GoTrans פרסם אחד מיוזמיו כתבה תחת הכותרת "GoTrans – הבית של כולנו", ובה הוא דן באתר במונחים של "התגשמות החלום הקהילתי".

6.2.3. המרחב הווירטואלי ככלי לפיתוח מודעות קהילתית

התכנים הווירטואליים מאפשרים לחברי הפורום ולקוראי האתר לפתח מודעות קהילתית בנושאים מגוונים. עיון בהתפלגות הכתבות על-פי קטגוריות נושאיות (נספח מספר 2) מצביע על ריבוי הנושאים שבהם ניתן לבטא מודעות קהילתית: הקטגוריה הראשונה, שכתבותיה עוסקות באקטיביזם טרנסג'נדר (קרוב ל-30% מכלל הכתבות) קשורה באופן הדוק למודעות הקהילתית. גם שלוש קטגוריות המשנה (עוולות הממסד הרפואי, פשעי שנאה ואפליה חוקתית וחברתית) של הקטגוריה השניה (מורכבותה של חוויית החיים הטרנסג'נדרית, קרוב לרבע מסך ההודעות) מביאות לידי ביטוי מודעות קהילתית. באותו האופן, הכתבות השייכות לקטגוריה החמישית (פוליטיקה מגדרית, קרוב ל-10% מסך ההודעות) עוסקות, רובן ככולן, באותה מודעות. הקטע הבא מדגים את אחד הנושאים המרכזיים הכוללים ביטוי של מודעות קהילתית – נראות במצעדי הגאווה:

(ח) **האקטיביזם האמיתי / כתב אורח / 09.06.08**: התעלמות הממסד הרפואי, חוסר קבלה חברתית והיעדר נראות פנים קהילתית. נושאים אלו ועוד רבים אחרים היו חלק מהאג'נדה של הגוש הירוק, הנפלא והזוהר שצעד במצעד הגאווה התל אביבי. [...] תמיד מרגש [...] לדעת שאנחנו מאוחדים כל כך. [...] כבר צעדתי בכמה מצעים אבל זו הפעם הראשונה שבה ראיתי קבוצה כזו, עם אג'נדה, בלי בושה, ובעיקר עם הרבה אומץ.

ההודעה שלעיל והודעות דומות אחרות, מייצרות ומשמרות את התודעה הקהילתית בשתי דרכים. ראשית, ישנו איזכור תמידי של האתגרים החברתיים הניצבים בפני חברי הקהילה הטרנסג'נדרית. באמצעות הצבעה על האתגרים והבעיות הללו, משמרים כותבי ההודעות את סדר היום הפוליטי של הקהילה ואף קובעים את סדר העדיפויות של הנושאים השונים. שנית, במרבית המקרים מבטאים הכותבים רגשות של שותפות גורל, אחדות וגאווה קהילתיים. רגשות כאלה באים לידי

²⁶ ניתן לקרוא את המסמך המלא, שכולל 17 עמודים, בכתובת הבאה:

<http://www.gogay.co.il/uploadfiles/docs/WritingRules.pdf>

ביטוי גם בהודעה הבאה, שנכתבה בפורום לאחר משפט המתקשר של חן אלקובי²⁷, טרנסגינדר שהורשע בהתחזות. בהודעה מתייחסת הכותבת, בין היתר, למפגינים שנשאו שלטים מחוץ לכותלי בית המשפט ולמשמעות הקהילתית של האירוע:

(27) מעמד להתכבד בו: המשמרת היתה מרשימה ומכובדת [...] והיה מרגש לראות את החבר'ה שלנו **עומדים בגו זקוף** [...]. זאת היתה אמירה מעוררת כבוד, **אחת השעות היפות של הקהילה שלנו**. [...] אלו שבאו בפועל היו מעטים. ככה זה תמיד. [...] זה רק צריך להעצים את **רגשות הגאווה והכבוד** של מי שהיו שם. כמו אצל שייקספיר, הם היו the happy few, המעטים המאושרים, שיוכלו לספר מחר "אני הייתי שם".

התודעה הקהילתית של חברי הפורום נחשפת במלוא עוצמתה כאשר גולשים חיצוניים מבטאים את יחסם הבעייתי, לרוב שלא במודע, לנושאים טרנסגינדריים רגישים. לדוגמה, התייחסותם של גולשים חיצוניים לגוף הטרנסקסואלי מלווה, פעמים רבות, בחיפזוננו. בתגובה להודעה שבה גולשת סיסגינדרית הביעה את העוררות המינית שהיא חווה כתוצאה מהמחשבה על יחסי מין בין גבר הטרנסקסואל לאישה טרנסקסואלית, השיבה אחת מחברות הפורום:

(28) משיכה מינית היא דבר מופלא [...] רק אל תשכחי דבר אחד: נשים טרנסקסואליות [...] הן לא הפנטזיות שלך, אלא בני אדם המתמודדים עם חוויה קשה של מצוקת זהות ורצון עז לחיות חיים מאושרים בתוך עולם עוין, מתנשא, אטום ומטופש. חלק מהטיפשות, האטימות והעוינות האלה היא הנטייה לראות אותנו כנציגות של מיניות שלוחת רסן. [...] הרשי לי לומר לך, יקירתי, שאין לך כל זכות לראות אותנו **כאובייקטים מיניים בלבד**. [...] אנחנו אנשים בשר ודם, עם רגשות ורצונות ובעיות והיסטוריה וזהות מורכבות [...]. הקיום שלנו חורג בהרבה מעבר לשאלת מה יש לנו בין הרגליים. ההתעסקות בגניטליה [...] איננה בשבילנו מטרה בפני

²⁷ חן אלקובי הוא טרנסגינדר F2M שהועמד לדין במאי 2003 בגין "התחזות" לגבר וקיום קשרים רומנטיים עם נשים. כארבעה חודשים לאחר מכן גזר עליו בית המשפט מאסר בפועל של שישה חודשים, שהומרו בעבודות שירות (נוסף על מאסר על תנאי ותשלום פיצויים). טענותיהם של נציגי הקהילה הטרנסגינדרית התייחסו לעובדה שאלקובי הוא גבר מבחינה מגדרית, על אף שנולד כנקבה. בבסיס טענותיהם עמדה ההנחה שטרנסגינדרים אינם מחויבים לחשוף את מינם הביולוגי (Ynet, 2003).

עצמה, אלא תנאי לניהול חיים רגילים. זה המאבק שאנו מנהלים, כדי שיהיה לנו מה שלכל אדם אחר ניתן כדבר מובן מאליו [...]. כל העשבים האלה גדלים פרא בתוך ראשם של אנשים כמוך, ובעוד שאין לי טענות אליכם כל זמן שאתם נשארים בתחום הפנטזיות שלכם, יש לי בקשה קטנה: אותי, ואת אחיי ואחיותיי, תשאירו מחוץ לעסק.

הודעה זו חושפת בפני יוזמת השרשור, אך חשוב מכך – בפני שאר חברי הפורום, שלושה היבטים שונים של התודעה הטרנסג'נדרית הקהילתית. ראשית, היא דוחה את הזיהוי הרווח של טרנסקסואליות עם מיניות ומציגה את מורכבותו של הקיום הטרנסג'נדר. בכך היא מתכתבת עם אחת מתוצאותיה החשובות של הגישה האתנומטודולוגית: דחיית המודל הרפואי (המתמקד בגוף ובמיניות) והדגשת היבטים חברתיים ותרבותיים. חשיבותה של תגובה זו נעוצה בהצלחתה להפוך סוגיה אקדמית חשובה לדיון פופולארי ונגיש במרחב הווירטואלי, בייחוד בהתחשב בביקורות המועלות כלפי חוסר נגישותם של רעיונות פמיניסטיים – המתיימרים לחולל שינוי – לכלל האוכלוסייה.²⁸ שנית, היא מעלה על נס את המאבק הפוליטי של הקהילה הטרנסג'נדרית באופן שמדגיש את המטרות והאינטרסים המשותפים לחבריה. שלישית, היא כוללת ביטויים מפורשים ("אחיי ואחיותיי") המצביעים על שותפות גורל, אשר היא שהניעה מלכתחילה את המגיבה להגן על חברי קהילתה.

בחינת אופיין של התגובות בפורום והשוואתן זו לזו תוך התייחסות לזמן הכרונולוגי שבו הן נכתבו, מעלות נקודה מעניינת. התגובה שלעיל נכתבה בראשית דרכו של הפורום (שנת 2002). לעומתה, תגובות להודעות דומות אך מאוחרות יותר מביאות לידי ביטוי ביטחון עצמי גבוה יותר, כזה הנובע, ככל הנראה, מתודעה קהילתית מגובשת ושלמה:

(29) סקרן: אני בן 34, נשוי ומעוניין בהתנסות מיוחדת.

הודעה זו, שבה רמז הכותב על רצונו בהתנסות מינית עם טרנסקסואלית, נענתה באמצעות שתי הצעות ציניות של חברי הפורום: "בנג'י או סנפלינג" ו-"טיסה בשמי הארץ". ההבדל בין התגובה המוקדמת (הודעה מספר 28) ובין שתי התגובות הללו בולט למדי: בעוד שהראשונה נוסחה כמניפסט פוליטי כמעט חלוצי, הרי שהאחרונות כוללות התייחסות תמציתית ומשעשעת, למרות

²⁸ דוגמה בולטת לכך היא ביקורתה החריפה של מרת'ה נוסבאום (Nussbaum, 1999) על כתביה של ג'ודית באטלר.

חשיבותו של הנושא הנדון. נראה שאופיין של האחרונות נובע ממספרם הרב של המניפסטים הפוליטיים שנכתבו בפורום במהלך השנים, מניפסטים שאפשרו לחברי הפורום לעצב בהדרגה תודעה קהילתית מגובשת, כזאת שהפכה לברורה מאליה ואינה נזקקת להצהרות פוליטיות עוצמתיות שיאשררו את תוקפה.

לסיכום, המרחב הווירטואלי הטרנסג'נדרני ממלא תפקיד משמעותי בתהליך גיבושה של הקהילה הטרנסג'נדרית בישראל. ראשית, פורום *טרנסג'נדרס וחברים* ואתר *GoTrans* מהווים כלים יעילים ליצירה ולתחזוק של קשרים חברתיים בין חברי המרחב הווירטואלי וביניהם לבין שאר חברי הקהילה הטרנסג'נדרית. שנית, הם משמשים כמדיה קהילתיים המפצים על החוסר הקיים במדיה המרכזיים; ככאלה, הם מסייעים לחברי המרחב הווירטואלי בהשגת אחת מהמטרות המרכזיות שהוצבו על-ידם כחלק מהאקטיביזם הטרנסג'נדרני: מאבק בטרנספוביה בתקשורת ההמונים. שלישית, ובזכות שתי התרומות שהוזכרו לעיל, ההשתתפות במרחב הווירטואלי – אשר מלווה בחשיפה לדיוני עומק ולהצהרות פוליטיות, וכרוכה בהפריה הדדית בין חבריו – מסייעת להם לפתח ולטפח מודעות לנושאים קהילתיים. מודעות זו, ניתן לשער, שבה ומסייעת בתהליך גיבושה של הקהילה הטרנסג'נדרית.

בשני הפרקים הקודמים בחנתי את מקומו של המרחב הווירטואלי בחייהם של אנשים טרנסג'נדרים. תחילה עמדתי על אופיו של השיח הטרנסג'נדרני המתנהל בו ולמדתי מכך על אופייה של החוויה הטרנסג'נדרית בעידן המקוון. לאחר מכן ביקשתי להבין את המשמעויות של השיח הזה באמצעות עמידה על הדרכים שבאמצעותן המרחב הווירטואלי משפיע על תהליכים מרכזיים בחייהם של אנשים טרנסג'נדרים. דרכים אלו מסבירות, למעשה, את תפקידו של המרחב הווירטואלי בהבנייתן של חוויות חיים טרנסג'נדריות. בפרק הבא והאחרון אמקד את תשומת הלב במרחב הווירטואלי בניסיון לעמוד על טיבו. כחלק מניסיון זה אנסה להבין את יחסי הגומלין בינו לבין העולם הממשי, מתוך הבנה שדווקא עבור אנשים טרנסג'נדרים – שהחוויות בעולם הממשי הן ייחודיות ומורכבות – יחסים אלו נושאים משמעויות חשובות.

7. המרחב הווירטואלי כמרחב מקדים, משלים וחלופי

המרחב הווירטואלי, כפי שעולה מניתוח הודעות הפורום *טרנסגינדרס וחברים*, עשוי לתפקד באופנים שונים. בפרק הנוכחי אעמוד על טיבו של המרחב הווירטואלי, אפרט את תפקודיו השונים עבור אנשים *טרנסגינדרים* ואבחן את המשמעויות שיש לתפקודים אלו בכל הקשור ליחסי הגומלין בין המרחב הווירטואלי למרחב הממשי, הלא מקוון. תחילה אצביע על שלושת תפקודיו השונים של המרחב הווירטואלי עבור *טרנסגינדרים*: המרחב הווירטואלי כמרחב מקדים, משלים וחלופי. לאחר מכן אאפיין את שלושת התפקודים הללו תוך עמידה על אופיו של המרחב החלופי; מרחב זה, אנסה להראות, מהווה עולם ומלואו עבור חבריו. בסוף הפרק אחדד את ההבחנה בין המרחב הווירטואלי למרחב הממשי, תוך התייחסות לנקודות השוני והדמיון ביניהם.

המרחב הווירטואלי כמרחב מקדים: המרחב הווירטואלי עשוי לשמש את חבריו כמעין שלב מקדים המספק להם הזדמנות להתנסות באופן ווירטואלי בחוויות שונות לקראת הכניסה לעולם הממשי. לדוגמה: תחזוק של מערכת יחסים ווירטואלית מתוך כוונה להעתיקה, בשלב מסוים, למרחב הלא מקוון. השימוש במרחב הווירטואלי כמרחב מקדים מלווה, פעמים רבות, בהתייחסות לנקודת זמן או לאירוע שבהם יתרחש המעבר מהמרחב הווירטואלי למרחב הממשי.

המרחב הווירטואלי כמרחב משלים: המרחב הווירטואלי עשוי לשמש את חבריו כמרחב משלים לזה הממשי. במקרה זה ההפרדה בין עולמו הווירטואלי של המשתמש לבין עולמו הממשי היא מזערית. אם עולמו הממשי כולל גורמים מגוונים (מוסדות, סביבות חברתיות, התרחשויות), הרי שהמרחב הווירטואלי כמרחב משלים משמש כגורם אחד מיני רבים. לדוגמה: חברים אחדים בפורום *טרנסגינדרס וחברים* מזדהים בשמם האמיתי ומשתפים את שאר חברי הפורום בפרטים נוספים מחייהם. מבחינתם, החברות בפורום היא חלק גלוי בחייהם, בדומה לקבוצת החברים מהלימודים או לקבוצת העמיתים מהעבודה.

המרחב הווירטואלי כמרחב חלופי: המרחב הווירטואלי משמש כמרחב חלופי ומקביל, המספק לחבריו חוויה שונה ואף מנוגדת לזו הזמינה להם במרחב הממשי. לדוגמה: רבים מחברי הפורום מנהלים קשרים רומנטיים ווירטואליים תוך הסתרת מינם הביולוגי. *טרנסגינדריות* רבות מעידות על כך שבמסגרת הקשרים הללו הן מרגישות נשים ביולוגיות, באופן שגם שינוי המין בעולם הממשי אינו מאפשר. השימוש במרחב הווירטואלי כמרחב חלופי כרוך, במקרים רבים, בתחזוק של זהות שונה מזו המתחזקת בעולם הממשי. זהות זו מספקת לפרט שקט נפשי והרגשה של אותנטיות.

דוגמה ראשונית לשימוש במרחב הווירטואלי כמרחב חלופי מובאת בהודעה הבאה
ובהודעה שנכתבה בתגובה אליה:

(30) אני חיה ווירטואלית בתור אישה: אני כבר בת 27 [...], אני נחשבת כהומו, אבל
מקיימת הרבה קשרים ווירטואליים [...] בתור אישה רגילה, ביולוגית. הרבה
פעמים שיש לי קשרים ממש טובים **(מספר שנים למשל)** ויש לי רצון עז לפגוש את
הצד השני, אני לא יכולה כי הגוף שלי הוא של זכר רגיל, ואני מציגה את עצמי
כאישה רגילה. האם זה אומר שאני צריכה [...] להפוך את גופי לאישה? [...]
(31) אין צורך לעבור דברים שלא צריך: חוץ מהבעיה להציג את עצמך כאישה מבחינה
חיצונית למי שמכיר אותך ווירטואלית כאישה, **האם את מרגישה שהצורך מקיף**
עוד סיטואציות בעולם הלא ווירטואלי? יכול להיות שהחיים הווירטואליים
מספקים אותך ואולי לא. שווה לחיות בעולם בצורה הכי אמיתית שלך. [...]

ההודעות שלעיל מדגימות באופן תמציתי את אחד משלושת השימושים שעושים טרנסגינדרים
במרחב הווירטואלי: המרחב הווירטואלי כמרחב חלופי. בהודעה מספר 30 מבחינה הכותבת בין
עולמה הממשי, שבו היא חיה בתוך גוף של "זכר רגיל", לבין עולמה הווירטואלי, שבו היא חיה
כ"אישה רגילה, ביולוגית". בהודעה מספר 31, שנכתבה כתגובה להודעה זו, מחזק הכותב את
ההפרדה בין שני העולמות הללו; הוא מנסה לחדד את יחסי הגומלין ביניהם ומעלה את האפשרות
שבכל אחד מהם עשויים להתעורר צרכים שונים. הוא אף רומז שהמרחב הווירטואלי עשוי להוות
חלופה מספקת לזה הממשי ובכך הוא מספק הסבר ראשוני ביחס לתפקודו כמרחב חלופי.
שתי ההודעות שלעיל מציגות, למעשה, את מרבית הנושאים שיידונו בפרק הנוכחי:
מהותו של המרחב הווירטואלי כמרחב חלופי; יחסי הגומלין בין המרחב הווירטואלי למרחב
הממשי; כמיהתן של נשים טרנסגינדריות להיות מתויגות כנשים ביולוגיות, ומקומו של המרחב
החלופי בסיפוקה; וביטויים של אמיתיות/אותנטיות מול ביטויים של זיוף במרחב הווירטואלי.

(32) אוף, אני כולי בעצבים: אני חיה את חיי בתור אישה ווירטואלית [...]. אני מקיימת
יחסי ידידות ווירטואליים עם מספר אנשים. שנינו יודעים שלא ניפגש לעולם ולשני
הצדדים זה מתאים. [...]. זה שאני חיה כאישה ווירטואלית זה הדבר שמחזיק
אותי בחיים. אני חיה כאישה כזאת מאז גיל 14 (והיום אני אוטוטו 28) [...]. מצד
אחד אני [...] יכולה לחיות כאישה בחלק ניכר מהזמן שלי (וזה ממש כפי החלום,

להיות אישה רגילה-ביולוגית ולא אישה טרנסית). מצד שני, כנראה זה מה שמעכב את השינוי הפיזי שלי, כי סה"כ די נחמד לי לחיות כאישה ביולוגית רגילה, ולא לעשות שינוי, סה"כ זה די מספק אותי.

ההודעה שלעיל מדגימה את ההבדל בין השימוש במרחב הווירטואלי כמרחב חלופי לבין השימוש בו כמרחב מקדים או משלים. במקרה המתואר לעיל, המרחב הווירטואלי משמש כמרחב חלופי. זהו אינו מרחב משלים משום שהוא מנותק לחלוטין מעולמה הממשי של הכותבת, שחיה בו כאישה ווירטואלית, בניגוד לחייה כגבר בעולם הממשי. זהו גם לא מרחב מקדים, שכן היא מדגישה שאין לה כוונה להעתיק את הקשר הווירטואלי למרחב הממשי. עבור הכותבת, המרחב הווירטואלי הוא מרחב חלופי. לטענתה, במרחב הווירטואלי היא חיה כאישה ביולוגית, דבר שמספק אותה ואף מונע ממנה לשנות את מינה הביולוגי. לעובדה זו יש שתי משמעויות חשובות: ראשית, המרחב החלופי מספק לכותבת חוויה שונה מזו שמספק לה העולם הממשי: זהות של אישה ביולוגית; היא אף מעידה שחוויה זו "מחזיקה אותה בחיים" כך שהמרחב החלופי מהווה עבורה, לפחות מבחינה הזוהרת שמתחזקת בו, עולם בעל קיום עצמאי שאינו נשען על עולמה הממשי ואף דוחה אותו.

שנית, התיאור שלעיל מצביע על הקשר המעניין הקיים בין העולם הווירטואלי לעולם הממשי. כפי שתואר בחלק התיאורטי של העבודה, כיום שוררת ההבנה שפרקטיקות מקוונות אינן מנותקות מהעולם הממשי שבמסגרתו הן מתקיימות; כלומר, העולם הווירטואלי מעוגן במציאות הממשית ומושפע ממנה (Wilson & Peterson, 2002). כותבת ההודעה טוענת שהחיים במרחב החלופי מספקים אותה ואף מונעים ממנה לשנות את מינה. ניתוח ראשוני המתייחס לרמת הפשט מאפשר לטעון שהחוויות בעולם הווירטואלי עשויות לעצב את עולמם הממשי של המשתמשים ואף לשנות את פניו, שכן לפי עדותה של כותבת ההודעה, ההשתתפות במרחב הווירטואלי השפיעה על החלטתה לבצע שינוי מין או להימנע ממנו, צעד שטומן בחובו השלכות מרחיקות לכת. ברצוני להציע פרשנות זהירה יותר המבוססת באופן מיידי על הטקסט ולהימנע מדיון בהשפעתו הממשית של המרחב הווירטואלי על חייהם של חבריו. פרשנות זו מאמצת את המלצתם של פוטר ו-וותרל (Potter & Wetherell, 1987), שלפיה ניתוח השיח מבהיר לחוקר את הדרכים שבאמצעותן הטקסט מתאר, מסביר ומצדיק את המעשים ואת הרעיונות של דובריו. מבחינה זו, כותבת ההודעה מייחסת למרחב הווירטואלי את הכוח לייצר את הניתוח לשינוי המין ומבנה אותו כסיבה להימנעות ממנו. במילים אחרות, הפורום כמרחב ווירטואלי חלופי מהווה גורם משמעותי בחיי

הכותבת לא משום שהוא מנע ממנה לשנות את מינה אלא משום שהוא מספק לה הסבר לגיטימי לכך שאינה זקוקה לניתוח.

טיבו של המרחב הווירטואלי כמרחב חלופי מתחדד אף יותר בשרשור ההודעות הבא. המרחב החלופי, כפי שיוסבר מיד, מהווה עבור חבריו עולם ומלואו שדומה, מבחינות רבות, לעולם הממשי. באחת ההודעות טען חבר בפורום שהכתיבה בו צריכה להיות אנונימית מטעמי דיסקרטיות. בתגובה לטענה זו נכתבו ההודעות הבאות:

(33) כל ניק הוא אנונימי: אלא אם אני בוחר להיחשף. אם נחשפתי, אפשר להחליף ניק.

ניק יוצר רציפות, אפשרות לזהות ולתקשר – אבל רק עם האישיות הווירטואלית, ואישיות ווירטואליות אפשר להחליף.

(34) הרציפות היא הבעיה: כשאתה עם ניק רציף מתחילים להיטפל אלייך ומתייחסים

לכותב ולא לתוכן.

(35) כן, מוכרח להגיד: שהתקפות אישיות בכוכבית [...] זה קצת כמו ירי מטנק על

אנשים חשופים. הם פגיעים והכוכבית לא. [...].

שרשור ההודעות שמופיע לעיל מבהיר בדרך מעניינת את טיבו של המרחב הווירטואלי כמרחב חלופי ואת היחס בין תפקודו של המרחב הווירטואלי כמרחב חלופי לבין תפקודו כמרחב משלים. בשתי התגובות הראשונות (הודעות מספר 33 ו-34) להודעה המקורית מעלים הכותבים טענה מעניינת: שימוש בכינוי קבוע יוצר רציפות שמעודדת התייחסות לכותב ולא לתוכן. כלומר, הכינוי הקבוע מאפשר לחברי הפורום לזהות את הכותב ולייחס לו מאפיינים מסוימים. טענה זו מבהירה את העובדה שגם בעולם החלופי – שבו מתחזקות, לכאורה, זהויות בדויות²⁹ – מתגבשות דמויות בעלות אישיות, אופי והיסטוריה ווירטואלית. במילים אחרות, המרחב החלופי עשוי להוות עולם ומלואו עבור אלו החיים בו, כך שהחלופיות (alternativeness) שלו אינה קשורה למידת האמיתיות המאפיינת אותו או לרמת ההזדהות הנהוגה בו, אלא ליכולתו לספק לחבריו חוויה משמעותית הנבדלת מזו הזמינה להם בעולם הממשי. השימוש במרחב הווירטואלי כמרחב חלופי,

²⁹ המילה "בדיון" עשויה להטעות בהקשר הנוכחי ולכן יש להבהירה, בייחוד בכל הנוגע לאנשים טרנסגינדרים. מחד גיסא, העולם הווירטואלי מאפשר לחבריו לאמץ זהות בדויה במובן הזה שהם לא חייבים להזדהות ואף יכולים למסור פרטים מזהים שאינם נכונים. מאידך גיסא, אותן זהויות "בדויות", כפי שהן מכוונות לעיתים, עשויות לשקף באופן המהימן ביותר את מאווייו הפנימיים ואת הרגשתו האמיתית של האדם, מה שהופך דווקא אותן לזהויות אותנטיות.

אם כן, מספק לחבריו יתרון משמעותי: בדומה לעולם הממשי, זהו עולם ומלואו המאופיין בהמשכיות ובהיסטוריה ווירטואלית והוא כולל דמויות בעלות אופי, אשר מקיימות יחסים חברתיים רציפים. בשונה מהעולם הממשי, ניתן לזנוח אותו (ואת הזהויות המתוחזקות בו) במקרה הצורך, וחשוב מכך – ביתר קלות.

בתגובה מספר 33 טוען הכותב שהכינוי מאפשר לזהות את האישיות הוירטואלית ולתקשר עימה, אך במקרה הצורך גם להחליפה. על בסיס ההבחנה בין שלושת תפקודיו השונים של המרחב הוירטואלי, חשוב לציין שהדבר נכון עבור משתתפים המשתמשים בפורום כמרחב חלופי אך במידה פחותה עבור אלו המשתמשים בו כמרחב משלים (כגון נורה גרינברג או שוקי הרזה – שתי דמויות ידועות בקהילה, המזדהות בפורום בשמן), שכן שימוש במרחב הוירטואלי כמרחב משלים כרוך ביצירת קישור בין המרחב הוירטואלי למרחב הממשי, פעולה המצריכה הזדהות בשם האמיתי. כדאי להבהיר שגם אלו המשתמשים במרחב הוירטואלי כמרחב משלים יכולים, כמובן, לזנוח את דמותם האמיתית ולאמץ דמות חדשה, שאינה נושאת את שם האמיתי.³⁰ עם זאת, זניחת המרחב הוירטואלי כמרחב משלים ואימוצו כמרחב חלופי כרוכים בויתורים משמעותיים. לדוגמה: נורה גרינברג רכשה במהלך השנים מוניטין מקצועי רב. אי-הזדהות בשמה האמיתי ואימוץ כינוי אחר (כלומר, וויתור על המרחב הוירטואלי כמרחב משלים ואימוצו כמרחב חלופי) משמעו וויתור על המוניטין שמעניק להודעותיה כבוד והערכה.

התגובה השלישית (מספר 35) מחזקת את הטענה שלפיה המרחב החלופי מהווה עולם המשכי ורציף. השתתפות פעילה בפורום אפשרית בשני אופנים: ניתן לבצע הרשמה מלאה שמזכה את הנרשם בכינוי קבוע ובלעדו, ובחברות (אפשרית) בפורום. לחילופין, ניתן לדלג על שלב ההרשמה ולבחור בכינוי זמני שאליו מוצמדת כוכבית. הכוכבית מסמנת לשאר חברי הפורום שמדובר במשתתף זמני שאינו רשום. בתגובה השלישית מציג הכותב מטאפורה מעניינת שמבהירה את מורכבותו של המרחב החלופי: לטענתו, כתיבה תוקפנית כלפי חברים קבועים על-ידי כותבים זמניים המסומנים בכוכבית משולה לתקיפה של אנשים חשופים בידי אנשים אחרים המתבצרים בטנק. משמעותה של מטאפורה זו היא שהמרחב החלופי, כברירת מחדל, מתפקד כמרחב הכולל דמויות המוכרות לשאר חברי הפורום. העובדה שאופיין, דעותיהן ויחסיהן עם

³⁰ בעניין זה חשוב לציין שהדברים הכתובים לעיל אינם סותרים את האפשרות שאדם אחד משתמש במרחב הוירטואלי באופנים שונים במקביל. כך לדוגמה, המרחב הוירטואלי יכול להיות מרחב חלופי עבור אדם מסוים ולאפשר לו לתחזק זהות אחרת מזו שהוא מתחזק בעולם האמיתי, ובמקביל לשמש אותו כמרחב משלים, שבו הוא מזדהה בשמו האמיתי. שימוש מקביל שכזה מתאפשר בזכות היכולת הטכנית להירשם לפורום בשמות שונים ולנהל בו יותר מפרופיל משתמש אחד.

דמויות אחרות ידועים לחברים הוותיקים בפורום מציבה אותן בעמדה חשופה ופגיעה. הכותבים הזמניים שמסומנים בכוכבית, לעומתן, הם יוצאי הדופן שבחרו בזהות בדויה בתוך העולם החלופי.

ניתן לומר, אם כן, שבעבור אנשים טרנסגינדרים, העולם החלופי משמש כעולם מקביל לזה הממשי; מה שמבדיל בין שני העולמות הללו אינו הארעיות והזמניות של הפעילות בו, שכן גם בעולם החלופי נוהגים המשתתפים לזהות את עצמם, כאשר כל חריגה מכך מזוהה ומסומנת. משמעות העובדה שהעולם החלופי משמש כעולם מקביל, אך לא ארעי או זמני, היא שבמסגרתו מתחזקים המשתתפים זהות עקבית ויציבה שאותה הם-עצמם בחרו.

(36) היי לכולכם: מגיל 4 בערך אני יודעת שאני רוצה להיות בת [...] , מגיל 13 עד 19 הדחקתי, מגיל 19 עד היום (27) אני [...] לא עושה כלום בנידון. הפחד הגדול הוא שאני לא אעבור, ומה אז? [...] . אני חיה כאישה ווירטואלית כי מה שחשוב לי שיקבלו אותי בתור אישה-ביולוגית ולא בתור אישה טרנסקסואלית. [...]

בפרק החמישי (הודעות מספר 9-10) נידון המתח בין הרצון "לעבור" כבני המין השני ובין הזדהות קהילתית. במסגרת דיון זה הוצג תסכולן של נשים טרנסקסואליות רבות מכך שהתווית הטרנסקסואלית תלווה אותן, ככל הנראה, גם לאחר הניתוח. ההודעה שלעיל מבהירה את מקומו של המרחב הווירטואלי בעניין זה: בקרב חברי הפורום שוררת הסכמה ששינוי המין בעולם הממשי לא יהפוך אותם ל"נשים ביולוגיות" (נקבות) או ל"גברים ביולוגיים" (זכרים), זאת בניגוד למרחב הווירטואלי, ששימוש בו כמרחב חלופי יאפשר להם "לחיות" כבני המין הרצוי. תפיסה זו אפשרית רק במצב שבו המרחב הווירטואלי נתפס כמרחב חלופי טוטאלי, שיכול לספק לחבריו חוויה חלופית מלאה ומתמשכת. במילים אחרות, ישנה העדפה לחיות באופן ווירטואלי כאישה ביולוגית מאשר לחיות באופן ממשי כ"קצת פחות", כפי שזה נתפס בעיני חברי הפורום. העדפה זו מדגישה את הממשיות המיוחסת למרחב הווירטואלי על-ידי חבריו, כאשר הוא משמש כמרחב חלופי.

באחת ההודעות סיפרה חברת פורום שהיא מקיימת קשר ווירטואלי עם מספר גולשים והביעה את תסכולה מכך שהיא נאלצת להסתיר את עובדת היותה נקבה ביולוגית. בתגובה להודעתה שאל אותה אחד הגולשים אם היא מרגישה שהיא משקרת או שהיא אומרת את האמת. להלן תשובתה לשאלה ושתי תגובות של חברי פורום אחרים:

(37) אני מרגישה: שאני איתו זה **אני האמיתי!** זה מה שאני רוצה להיות...הקטע שאף פעם לא שיקרתי...רק בקטע של הזהות [...].

(38) כמה עצות: [...] זה האני האמיתי שלך וזכותך לבטא אותו בקשרים רומנטיים. [...] **לא רימית אף אחד (!)**, גם אם לפעמים החברה מעבירה מסר שזאת התחזות. אני כבר הבנתי מזמן שעדיף קשר ווירטואלי אמיתי שלא יתממש במציאות מאשר קשר מזויף במציאות [...]. למרות שקשר כזה הוא מסובך ולרוב לא יתממש, לפעמים הוא כן יכול להתממש אם האדם מספיק מאוהב בך ומספיק פתוח לדברים חדשים.

(39) [...] הגברים שאני מדברת איתם תמיד רוצים תמונה די מהר [...] וזה פשוט תוקע ומתסכל מאוד [...]. אני חושבת שיש לא מעט טרנסגינדרים שעושים את זה ולא מדברים על זה מספיק. **צריך לדבר ולשתף אחד את השני בדרכים לגרום לחברות ווירטואלית להחזיק מעמד, כי עבור חלק גדול מאיתנו האלטרנטיבה היא בדידות קשה וכואבת.**

בפרק השני הצגתי את טענתה של טרקל (Turkle, 1995), שלפיה המרחב הווירטואלי מהווה מעין מעבדה חברתית המאפשרת לפרט לבחון גירסאות שונות של העצמי. מיד לאחר מכן סקרתי בקצרה את רעיונותיהם המוקדמים של גופמן (Goffman, 1959) ויונג (Jung, 1953), שהעלו את האפשרות שבכל אדם קיים יותר מעצמי אחד. השילוב בין שני הרעיונות הללו, טענתי, מדגיש את הפוטנציאל של המרחב הווירטואלי לתת ביטוי לעצמי הפנימי והלא ממומש של האדם. הודעות מספר 37 ו-38 מעידות על כך שלא מדובר רק בפוטנציאל, אלא באפשרות ממשית. כותבי ההודעות מציגים עמדה ברורה שלפיה קיום קשר ווירטואלי הכרוך בהסתרת המין הביולוגי אינו בגדר רמאות או התחזות, אלא דווקא ביטוי ל"אני האמיתי". עמדה זו עולה בקנה אחד עם טענתו של וויטל (Whittle, 1998), שלפיה עבור טרנסגינדרים רבים העצמי המשמעותי (ולדעת רבים – האותנטי) נחוה דווקא באמצעות העצמי הווירטואלי. רעיונות אלו מבהירים את מקומו המרכזי של המרחב הווירטואלי כמרחב חלופי בחייהם של אנשים טרנסגינדרים ואת העובדה שמרחב זה הוא משמעותי עבורם דווקא בשל ההפרדה בינו לבין העולם הממשי. בהודעות שלעיל מבטאים הכותבים שני רעיונות חשובים נוספים. ראשית, וכפי שעולה מהודעה מספר 39, השימוש במרחב הווירטואלי כמרחב חלופי מהווה פתרון לבדידות חברתית-

זוגית, בעיה שממנה סובלים טרנסג'נדרים רבים (Bockting, et al., 1998a). כותבת ההודעה מציעה לחברי הפורום לחשוב יחדיו על "דרכים לגרום לחברות ווירטואלית להחזיק מעמד". כלומר, חברי הפורום מודעים לכך שהשימוש במרחב הווירטואלי כמרחב חלופי מהווה אמצעי יעיל להתמודדות עם בעיה חברתית ולכן כדאי לשמרו ולשכללו באופן יזום. למעשה, זוהי התייחסות מפורשת – מעין עדות אישית – לתרומתו של הפורום הווירטואלי לאנשים טרנסג'נדרים, סוגיה שנידונה במחקר בעבר (Marciano, 2011; Mehra, et al., 2004).

שנית, בהודעה מספר 38 מבטא הכותב את אחת הכמיהות הרווחות ביותר בפורום, שחשוב להסבירה במונחים של המחקר הנוכחי: זוהי הכמיהה של חברים רבים בפורום להשתמש במרחב הווירטואלי כמרחב מקדים ולא רק כמרחב חלופי. הכותב מצביע על האפשרות (ובמקרה הנוכחי – על התקווה) שהקשר הווירטואלי יתממש בעתיד. כלומר, שההתרחשויות במרחב הווירטואלי יהוו שלב מקדים לקראת המעבר לעולם הממשי. במילים אחרות, השימוש במרחב הווירטואלי כמרחב חלופי (בניגוד לשימוש בו כמרחב מקדים) הוא אמנם מספק למדי, אך בו בזמן הוא אינו אלא "הטוב ביותר האפשרי".

הודעה מספר 39, כדאי לציין, מבהירה כבדרך אגב את ההבדל בין טרנסג'נדרים לבין סיסג'נדרים בכל הנוגע לאופן שבו הם תופסים את היחסים בין המרחב הווירטואלי כמרחב חלופי לבין המרחב הווירטואלי כמרחב מקדים. בעוד שעבור כותבת ההודעה, כטרנסג'נדרית, השימוש במרחב הווירטואלי כמרחב חלופי מהווה אילוץ הנובע מהסתרת מינה הביולוגי, הרי שהגברים שאיתם היא מדברת "רוצים תמונה די מהר"; כלומר, עבורם כסיסג'נדרים, השימוש במרחב הווירטואלי כמרחב מקדים הוא ברור מאליו ואינו מלווה בדילמות מוסריות.

לסיכום, המרחב הווירטואלי עשוי לשמש אנשים טרנסג'נדרים בשלושה אופנים שונים. מורכבותה של חווית החיים הטרנסג'נדרית והייחודיות המאפיינת את הזהות הטרנסג'נדרית, הופכות את השימוש השלישי – המרחב הווירטואלי כמרחב חלופי – למשמעותי במיוחד.

המרחב הווירטואלי כמרחב חלופי, כפי שעולה מניתוח השיח בפורום³¹, מהווה עולם בעל קיום עצמאי, המספק לחבריו חוויה שונה ואף מנוגדת לזו שאותה הם חווים בעולם הממשי. זהו עולם בעל היסטוריה ווירטואלית, והוא כולל דמויות עם אישיות ואופי, המקיימות ביניהן יחסים חברתיים רציפים ומתמשכים. מאפיינים אלו, שהופכים את המרחב החלופי ל"עולם ומלואו"

³¹ בעניין זה אבקש להבהיר שהתובנות שהוצגו ביחס למרחב החלופי מבוססות על ניתוח של השיח שהתנהל על-אודות המרחב הווירטואלי עצמו. במילים אחרות, האיפיון של המרחב החלופי כמרחב משמעותי מבוסס על ניתוח השיח הרפלקסיבי של חברי הפורום, שבו הם מפרשים את ההתנסות שלהם עצמם.

עבור חבריו, הם שקובעים את חלופיותו (alternativeness) וממצבים אותו כמעין עולם מקביל לזה הממשי. אפיון זה דומה למדי לזה שהוצע על-ידי טרקל (Turkle, 1995), אשר ראתה בעולם הווירטואלי ובעולם הממשי שני מרחבים מקבילים ומשלימים המספקים חוויות שונות שאינן מתחרות זו בזו. הפרק הנוכחי מאפשר להוסיף על כך ולהצביע על נקודות הדמיון והשוני בין שני העולמות הללו: בכל הקשור לדינאמיקה החברתית ולאופן ההתנהלות, העולם הווירטואלי כמרחב חלופי דומה למדי לעולם הממשי. ההבדלים בין שני העולמות הללו טמונים בכך ש: (1) העולם הווירטואלי מתנהל, רובו ככולו, על בסיס פלטפורמה טכנית, בניגוד לעולם הממשי; (2) את העולם הווירטואלי ניתן לנטוש ביתר קלות; ו-(3) העולם הווירטואלי מאפשר לחבריו לבחור את זהותם, כאשר השפעתן של מוסכמות חברתיות על תהליך הבחירה היא קטנה באופן יחסי. בחינת יחסי הגומלין בין העולם הממשי לעולם הווירטואלי מצביעה על יחסים מורכבים ולכאורה סותרים: מחד גיסא, כאשר העולם הווירטואלי משמש כמרחב חלופי, הוא מאפשר לטרנסג'נדרים לבטא מעין "אני אמיתי"; מאפיין זה של המרחב החלופי ממצב אותו כמרחב משמעותי דווקא בשל ההפרדה בינו לבין עולמם הממשי. מאידך גיסא, חברי המרחב הווירטואלי קושרים בין שני העולמות הללו: הם משתמשים בחוויות הנחוות בעולם הווירטואלי כהסבר ל(אי) פעולה במרחב הממשי ובכך הם מבנים את הראשון כגורם המשפיע על השני. על אף העובדה שהעולם הווירטואלי כמרחב חלופי תורם רבות לחבריו ומספק את צורכיהם, הוא אינו אלא "הטוב ביותר האפשרי".

בעבודה זו בחנתי את מקומו של המרחב הווירטואלי בהבנייתן של חוויות חיים טרנסג'נדריות ואת יחסי הגומלין בינו לבין העולם הממשי, הלא מקוון. בחינה זו נעשתה באמצעות אתנוגרפיה ווירטואלית בשני מרחבונים ווירטואליים מרכזיים עבור הקהילה הטרנסג'נדרית הישראלית, ועל-סמך ניתוח שיח של התכנים המופיעים בהם. באמצעות ניתוח התכנים הללו עמדתי על טיבו של השיח הטרנסג'נדרני במרחב הווירטואלי, מתוך הבנה ששיח אנושי אינו מהווה השתקפות חיוורת של המציאות החברתית כי אם מרכיב מרכזי הממלא תפקיד פעיל בהבנייתה. השיח שנותח, כך הנחתי, עשוי ללמד אותי על החוויות של דובריו.

העבודה כוללת שני חלקים – תיאורטי ואמפירי – ובתוכם שמונה פרקים. בשני הפרקים התיאורטיים (פרקים 1-2) סקרתי את הספרות המחקרית הרלוונטית והצגתי את המחקרים המרכזיים, הן ביחס לקיום הטרנסג'נדרני והן ביחס למדיום האינטרנט. **בפרק מספר 1** תיארתי את מורכבותו של הקיום הטרנסג'נדרני והצגתי באופן תמציתי את מאפייניו הרווחים. במסגרת זו הדגשתי את מרכזיותו של הממסד הרפואי בחייהם של אנשים טרנסג'נדרים, ומנגד – את מאמצייהם להתנגד לו בדרכים שונות. מורכבותו של הקיום הטרנסג'נדרני, ניסיתי להראות, קשורה באופן הדוק לזהות הטרנסג'נדרית המורכבת והייחודית ולאתגרים המגדריים השונים הניצבים בפני אנשים טרנסג'נדרים. מרכיבים אלו יוצרים, על-פי המשגה שבחרתי במחקר הנוכחי, מעין "חוויה טרנסג'נדרית מסורתית", אשר מלווה את הקיום הטרנסג'נדרני במאתיים השנים האחרונות (Shapiro, 2010). **בפרק מספר 2** בחנתי את המרחב הווירטואלי כמרחב חברתי ואת המשמעויות שיש לאופיו זה. לשם כך הצגתי תפיסות תיאורטיות שונות ביחס לקשר שבין העולם הווירטואלי לעולם הממשי ועמדתי על משמעותן החברתית של הקהילות הווירטואליות. אחת התובנות המשמעותיות של פרק זה התייחסה להיותו מרחב אטרקטיבי עבור אנשים טרנסג'נדרים, בין היתר הודות לאפשרויות החדשות שהוא מציע ביחס לסוגיות של גיבוש ותחזוק הזהות המגדרית. השילוב בין שני הפרקים התיאורטיים הללו אפשר לי להבהיר את אופייה ואת מרכיביה של החוויה הטרנסג'נדרית המסורתית, ובמקביל להציג את הפוטנציאל הטמון במרחב הווירטואלי להבנות חוויה אחרת, כזאת שמסייעת לטרנסג'נדרים להתמודד עם הקשיים המאפיינים את החוויה המסורתית.

שני הפרקים העוקבים (3-4) הוקדשו לפירוט של שיטת המחקר ולמיפוי טכני של התכנים שנתחו. פרקים אלו הניחו את היסודות המתודולוגיים והטכניים לקראת החלק האמפירי של העבודה. פרק זה כולל שלושה פרקים (5-7). **בפרק החמישי**, שביקש לאפיין את השיח הטרנסג'נדרי במרחב הווירטואלי, הוצגו שלושה שיחי משנה. שני שיחי המשנה הראשונים – השיח האתנומתודולוגי והשיח המתנגד – מספקים תשובה לשני חלקיה של שאלת המחקר הראשונה. אם לפני עידן האינטרנט אנשים טרנסג'נדרים נסמכו על הממסד הרפואי שהיווה מרכיב מרכזי בחייהם ועודד אותם, בין היתר, להתנתק מהקהילה הטרנסג'נדרית (Shapiro, 2004), הרי ששני השיחים הללו מעידים על מרכזיותה של התפיסה האתנומתודולוגית במסגרת המרחב הווירטואלי ועל התנגדות רעיונית נחרצת לשליטתו של הממסד הרפואי בגוף הטרנסג'נדר. שתי אלו, חשוב לציין, מלוות במודעות קהילתית גבוהה שכוללת החלפת רעיונות בין חברי הקהילה. בעוד שקשה לדון ביחס המדויק שבין השיח הרפואי לזה האתנומתודולוגי ולכן גם במידת השינוי שחלה בו, ניתן בהחלט להצביע על מרכזיותו של השני בעידן המקוון ולראות בו מאפיין בולט בחוויה הטרנסג'נדרית המקוונת. נוסף על ההתנגדות לשליטתו של הממסד הרפואי בחוויה הטרנסג'נדרית, שני שיחי המשנה הללו מאפשרים לאפיין את החוויה הטרנסג'נדרית בעידן המקוון בדרך נוספת: תמיכה רחבה בנזילות מגדרית והתייחסות למגדר כמרכיב ארעי שאפשר וראוי לשחק עימו. עם זאת, השיח השלישי, המנרמל, מרכז את המגמות שתוארו לעיל ומראה שלצד התמיכה הרעיונית בנזילות מגדרית, ישנה הסתייגות מסוימת מהדימוי החתרני וחתירה לעבר דימוי נורמטיבי, כנראה בגלל ההשלכות האישיות הקשות הנלוות להפרה בוטה של נורמות מגדריות מקובלות. עובדה זו מדגישה, מעל לכל, את טענותיהם של חוקרים ביחס לחשיבותו היחסית של העולם הממשי ולחשיבותן של המגבלות שהוא מציב (Nip, 2004; Wellman & Gulia, 1999; Wilson & Peterson, 2002).

בפרק השישי בחנתי את תרומתה הממשית של ההשתתפות במרחב הווירטואלי עבור אנשים טרנסג'נדרים וסיווגתי את השתלבותו של המרחב הווירטואלי בתהליכים שונים בחייהם לשני מעגלי השפעה: אישי וקהילתי. מעגלים אלה הם מלאכותיים במידה רבה, אך הם מציעים הבחנה אנליטית חשובה בין שני מישורים מובחנים, ועם זאת – קשורים ביניהם. במסגרת המעגל האישי עמדתי על הדרכים שבהן ההשתתפות במרחב הווירטואלי מסייעת לטרנסג'נדרים בתהליך גיבוש זהותם ובפיתוח ראיית עולם קווירית. במסגרת המעגל הקהילתי הצבעתי על האופנים

שבהם ההשתתפות במרחב הווירטואלי מסייעת לקהילה הטרנסג'נדרית להתגבש וכחלק מכך – לפתח תודעה קהילתית.

פרק זה הצביע אמנם על מקומו של המרחב הווירטואלי בתהליך התגבשותן והתפתחותן של הזהות הטרנסג'נדרית, ראיית העולם הקווירית, הקהילה הטרנסג'נדרית ותודעתה הקהילתית; ואולם, השאלות שזכו למענה במסגרת פרק זה הן – מהו טיבה של הזהות המתפתחת במסגרת המרחב הווירטואלי? איזו תודעה קהילתית מתגבשת בו? ועוד. התשובות לשאלות אלו עולות בקנה אחד עם אופייה של החוויה הטרנסג'נדרית המקוונת שמאפייניה הוצגו בפרק הקודם: טרנסג'נדרים במרחב הווירטואלי מבקשים לתת ביטוי לעצמי שנתפס בעיניהם כאמיתי ולהתגאות בו; הם מאמצים זהות קווירית שמתכחשת לחשיבותו של המגדר; הם עומדים על זכויותיהם ומנהלים מאבקים בממסד הרפואי ובסיקור התקשורת הטרנספובי; והם מבטאים את שותפות הגורל שהופכת אותם לקהילה. כל אלו מבססים את הרעיון האתנומטודולוגי כמרכיב מרכזי בחוויה הטרנסג'נדרית המקוונת.

אם כן, בחלק התיאורטי של העבודה הצגתי את אופיו הייחודי של הקיום הטרנסג'נדר ואת מרכיביו, ולצד זאת – את הפוטנציאל הטמון במרחב הווירטואלי לחולל שינוי באותה "חוויה מסורתית". בשני הפרקים הראשונים של החלק האמפירי הצבעתי על מקומו של המרחב הווירטואלי בהבניה של חוויה מעט שונה, כזאת הרלוונטית לעידן המקוון ומאופיינת בעיקר באתנומטודולוגיה ובסוכנות. תפקידו המרכזי של המרחב הווירטואלי בחייהם של אנשים טרנסג'נדרים הצריך בחינה מעמיקה שלו, בניסיון להבין את הגורמים שהופכים אותו לכה משמעותי עבורם. זו היתה מטרתו של **הפרק השביעי** והאחרון.

בפרק זה הצבעתי על שלושה תפקודים שונים של המרחב הווירטואלי ועל היחס בינו לבין העולם הממשי. המרחב הווירטואלי, כפי שעלה מהפרק, עשוי לשמש כמרחב מקדים, משלים וחלופי. כאשר אדם משתמש במרחב הווירטואלי כמרחב מקדים או משלים, ההפרדה בינו לבין העולם הממשי היא קטנה באופן יחסי: המרחב המקדים מתפקד כמעין "כלי עזר" לקראת ההשתלבות בעולם הממשי ואילו המרחב המשלים מהווה זירה אחת מיני רבות, המרכיבות את עולמו הממשי של המשתמש. לעומתם, המרחב החלופי מתפקד כעולם מקביל, נפרד ומנוגד לעולם הממשי. זהו מרחב מקביל משום שהוא כולל, בדומה לעולם הממשי, דמויות אנושיות בעלות אופי יציב, המקיימות ביניהן יחסים חברתיים רציפים ומתמשכים, אשר מהווים חלק מדינאמיקה חברתית אנושית שגרתית למדי. המרחב החלופי נפרד מהעולם הממשי ומנוגד לו משום שהוא

מעניק לחבריו את האפשרות לבחור את זהותם הווירטואלית ולחוות חוויה שונה מזו הזמינה להם בעולם הממשי. במקרים רבים, חשוב לציין, לא מדובר בחוויה ארעית וזמנית כי אם בחוויה יציבה, מתמשכת וארוכת טווח. מסיבה זו, ובהתחשב במציאות חייהם הייחודית והמורכבת של אנשים טרנסג'נדרים רבים, המרחב הווירטואלי כמרחב חלופי מהווה זירה אטרקטיבית עבורם. בהתייחס למטרת המחקר, ניתן לומר שהמרחב הווירטואלי ממלא תפקיד מרכזי בהבנייתן של חוויות חיים טרנסג'נדריות. מציאות חייהם של טרנסג'נדרים רבים היתה ונותרה מורכבת ורוויה באתגרים רעיוניים וממשיים. עם זאת, המרחב הווירטואלי והאפשרויות שהוא מציע לחבריו ממלאים תפקיד לא מבוטל בהתמודדות עם האתגרים הללו וביצירה של חוויה המאופיינת באתנומטודולוגיה ובסוכנות.

ממצאי המחקר, חשוב לציין, אינם מעמידים את החוויה המסורתית ואת החוויה המקוונת ביחסים של ניגוד, ואינם מצביעים על קשר סיבתי המסמן את המרחב הווירטואלי כגורם יחיד ובלעדי בתהליכי השינוי הללו. העבודה מעמידה את החוויה המסורתית לצד החוויה המקוונת ומצביעה על התקדמות הדרגתית בכל הקשור להתמודדות עם סוגיות מגדריות מורכבות בחברה משתנה. המרחב הווירטואלי, מבחינה זו, הוא אחד מהגורמים המעודדים שינוי ובמרכזו – יצירה של חוויה טרנסג'נדרית מעצימה.

תרומתו של המחקר הנוכחי מתבטאת בשלושה מישורים. **במישור האמפירי**, המחקר מסייע בהרחבת גוף הידע המצומצם המשלב בין אינטרנט וטרנסג'נדריות. באופן ספציפי, הוא מהווה נדבך נוסף בידע הקיים על-אודות מקומו של המרחב הווירטואלי בחייהם של אנשים טרנסג'נדרים. בישראל בפרט, הקיום הטרנסג'נדרני כלל לא נחקר; המחקר הנוכחי, לפיכך, מספק בחינה ראשונה מנקודת מבט ישראלית ובהקשר תקשורתי. **במישור התיאורטי**, המחקר הנוכחי מחדד את יחסי הגומלין בין העולם הממשי לעולם הווירטואלי. בחינת היחסים הללו בהקשר הטרנסג'נדרני, שבמסגרתו נבחנה קבוצה שולית הסובלת מיחס חברתי מפלה, האירה את הקשר בין שני העולמות באור חדש. בחינה זו הובילה להמשגה של שלושת תפקודיו השונים של המרחב הווירטואלי, ובתוכם המרחב החלופי שממלא תפקיד משמעותי בחייהם אל אנשים טרנסג'נדרים. **במישור המדיניות**, המחקר הנוכחי מדגיש את חשיבות השימוש במדיה כאמצעי להתמודדות עם מציאות חיים מורכבת. רוב המחקרים העוסקים בשגרת חייהם המורכבת של אנשים טרנסג'נדרים ובטיפול בה מבוססים על תיאוריות פסיכולוגיות. בהתייחסה להקשר הלהט"בי הכולל הראתה ענתבי (Antebi, 2011) שמחקרים כאלו מתמקדים בהיבטים שליליים ומעמיקים

בכך את הגישה המקרבנת שמסמנת את מושאי המחקר כאובייקטים שאותם יש להושיע. ברוח אתנומתודולוגית, המחקר הנוכחי מסתייג מגישה זו ומדגיש את תפקידם הפעיל של אנשים טרנסגינדרים בשיפור חייהם ואת יכולתם לעשות שימוש יעיל במדיה לשם יצירה של חוויות חיים מעצימות. ההתייחסות למדיה ככלי תרפויטי יעיל רלוונטית, כמובן, גם לקבוצות חברתיות נוספות.

לסיום, אבקש לקשר בין אחד ממצאי המחקר הנוכחי לבין מחקר המשך אפשרי. בפרק השביעי הצבעתי על שלושה אופנים שבהם אנשים טרנסגינדרים משתמשים במרחב הווירטואלי (המרחב הווירטואלי כמרחב מקדים, משלים וחלופי). למעשה, זוהי טיפולוגיה ראשונית של השימושים השונים שניתן לעשות באינטרנט כמרחב חברתי וווירטואלי המתווך בין אנשים. שימושים אלו רלוונטיים לאנשים טרנסגינדרים, שחויית חייהם מערבת, פעמים רבות, סוגיות של זהות אישית והסתרה. אנשים המשתייכים לקבוצות שוליים אחרות עשויים לתפוס את המרחב הווירטואלי בדרכים שונות ולהשתמש בו בהתאם. אם כך, הטיפולוגיה הראשונית שהוצעה במחקר הנוכחי עשויה להוות בסיס למחקרי המשך שבמסגרתם ימופו תפקודיו השונים של המרחב הווירטואלי. חשיבותו של מיפוי כזה נעוצה בהרחבת הידע האמפירי ביחס להיבטים חברתיים של האינטרנט, ביחוד בעידן שבו מרבית החברים בעולם הווירטואלי הם "ילידים דיגיטליים" (Palfrey & Gasser, 2008).

- אדגר, א' וסדגיוויק, פי (2007). *לקסיקון לתיאוריה של התרבות: מושגי יסוד*. תל-אביב: רסלינג.
 באטלר, גי (2007). *קוויר באופן ביקורתי*. תל אביב: רסלינג.
 גיבסון, ו' (1994). *נוירומנסר*. תל אביב: ספרית מעריב.
 גירץ, קי (1990). *פרשנות של תרבויות*. ירושלים: כתר.
 גרוס, א' וזיו, עי (2003). בין תיאוריה לפוליטיקה: לימודים הומו לסביים ותיאוריה קווירית.
 בתוך יי קדר, עי זיו ואי קנר (עורכים), *מעבר למיניות: מבחר מאמרים בלימודים הומו-
 לסביים ותיאוריה קווירית* (עמ' 9-44). תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
 גרניט, עי ונתן, לי (2000), *קהילות וירטואליות: מבנה חברתי חדש*, מגמות, מ(2): 298-315.
 ובר, מי (1984/1904). *האתיקה הפרוטסטנטית ורוח הקפיטליזם*. תל-אביב: עם עובד.
 להט, א' (05.08.2010). דיגיטמבלים: מה באמת עושה הטכנולוגיה למוח. *כלכליסט*. נדלה ב-
 18.10.2011 מתוך: <http://www.calcalist.co.il/local/articles/0,7340,L-3413627,00.html>
 לפבר, א' (2005). *מרקסיזם*. תל-אביב: רסלינג.
 פוקו, מי (1996). *תולדות המיניות 1: הרצון לדעת*. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
 פוקו, מי (2005). *סדר השיח*, תל אביב: בבל.
 צוק, ני (04.01.2010). תעצרו את החיים, אני רוצה לרדת. *גלובס*. נדלה בתאריך 18.10.2011 מתוך:
<http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000527690>
 Ynet (07.09.03). *בית המשפט: חן אלקובי לא תשב בכלא*. Ynet. נדלה ב-14.10.11 מתוך:
<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-2748400,00.html#n>
- Abu-Lughod, L. (2008). *Writing women's worlds: Bedouin stories*. Berkley: University of California Press.
- American Psychiatric Association Task Force on DSM-IV. (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-IV-TR* (4th ed.). Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Amit, V. (2002). Reconceptualizing community. In V. Amit (Ed.), *Realizing community: Concepts, social relationships and sentiments* (pp. 1–20). London; New York: Routledge.
- Antebi, N. (2011). *The positive psychology of uniqueness: Examining the relation between sexual orientation, gender nonconformity, empathy, cognitive flexibility, and authenticity*. Unpublished Master's thesis, Cornell University, New York.
- Bakardjieva, M., & Feenberg, A. (2000). Involving the virtual subject. *Ethics and Information Technology*, 2(4), 233-240.

- Barak, A., & Sadovsky, Y. (2008). Internet use and personal empowerment of hearing-impaired adolescents. *Computers in Human Behavior, 24*(5), 1802-1815.
- Bijker, W. E., & Law, J. (1992). *Shaping technology/building society: Studies in sociotechnical change*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Billings, D. B., & Urban, T. (1996). The socio-medical construction of transsexualism: An interpretation and critique. In R. Ekins & D. King (Eds.), *Blending genders: Social aspects of cross-dressing and sex-changing* (pp. 99-117). London; New York: Routledge.
- Bilodeau, B. (2005). Beyond the gender binary: A case study of two transgender students at a Midwestern Research University. *Journal of Gay & Lesbian Issues in Education, 3*(1), 29-44.
- Bilodeau, B. L., & Renn, K. A. (2005). Analysis of LGBT identity development models and implications for practice. *New Directions for Student Services, 2005*(111), 25-39.
- Birrell, S., & Cole, C. L. (1990). Double fault: Renee Richards and the construction and naturalization of difference. *Sociology of Sport Journal, 7*(1), 1-21.
- Bockting, W. O., Robinson, B. E., & Rosser, B. R. S. (1998). Transgender HIV prevention: Qualitative evaluation of a model prevention education program. *Journal of Sex Education and Therapy, 23*(2), 125-134.
- Bockting, W. O., Robinson, B. E., & Rosser, B. R. S. (1998a). Transgender HIV prevention: A qualitative needs assessment. *AIDS Care: Psychological and Socio-medical Aspects of AIDS/HIV, 10*(4), 505-525.
- Bornstein, K. (1994). *Gender outlaw: On men, women, and the rest of us*. New York: Routledge.
- Braidotti, R. (2003). Cyberfeminism with a difference. In M. Peters, M. Olssen & C. Lankshear (Eds.), *Futures of critical theory: Dreams of difference* (pp. 239-260). Oxford, UK: Rowman & Littlefield Pub.
- Bullough, B., & Bullough, V. L. (1998). Transsexualism: Historical perspectives, 1952 to present. In D. Denny (Ed.), *Current concepts in transgender identity* (pp. 15-34). New York: Garland Pub.
- Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.
- Carr, N. (2008). Is Google making us stupid?. Retrieved 18.11.2011, from The Atlantic: <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2008/07/is-google-making-us-stupid/6868/>

- Carroll, L., Gilroy, P. J., & Ryan, J. (2002). Counseling transgendered, transsexual, and gender-variant clients. *Journal of Counseling & Development, 80*(2), 131-139.
- Cass, V. C. (1979). Homosexuality identity formation: A theoretical model. *Journal of Homosexuality, 4*(3), 219-235.
- Castells, M. (2000). *The rise of the network society* (2nd ed.). Oxford; Malden, MA: Blackwell Publishers.
- Castells, M. (2001). *The Internet galaxy: Reflections on the Internet, business, and society*. Oxford; New York: Oxford University Press.
- Clements-Nolle, K., Marx, R., Guzman, R., & Katz, M. (2001). HIV prevalence, risk behaviors, health care use, and mental health status of transgender persons: Implications for public health intervention. *American Journal of Public Health, 91*(6), 915-921.
- Cole, C. M., & Meyer, W. J. (1998). Transgender behavior and DSM-IV. In D. Denny (Ed.), *Current concepts in transgender identity* (pp. 227-236). New York: Garland Pub.
- Cole, S. S., Denny, D., Eyler, A. E., & Samons, S. L. (2000). Issues of transgender. In L. T. Szuchman & F. Muscarella (Eds.), *Psychological perspectives on human sexuality* (pp. 149–195). New York: Wiley.
- Coleman, E. (1982). Developmental stages of the coming out process. *Journal of Homosexuality, 7*(2/3), 31-43.
- Connell, R. (2002). *Gender*. Cambridge, UK; Malden, MA: Polity ; Blackwell Publishers.
- Devor, A. H. (2004). Witnessing and Mirroring: A fourteen stage model of transsexual identity formation. *Journal of Gay & Lesbian Psychotherapy, 8*(1), 41-67.
- Devor, H. (1994). Toward a taxonomy of gendered sexuality. *Journal of Psychology & Human Sexuality, 6*(1), 23-56.
- Dietrich, D. (1997). (Re)-fashioning the techno-erotic woman: Gender and textuality in the cybercultural matrix. In S. G. Jones (Ed.), *Virtual culture: Identity and communication in cybersociety* (pp. 169-184): Sage Publications.
- Doheny-Farina, S. (1996). *The wired neighborhood*. New Haven: Yale University Press.
- Dominguez, D., Beaulieu, A., Estalella, A., Gomez, E., Read, R., & Schnettler, B. (2007). Virtual ethnography. *Forum: Qualitative social research, 8*(3), 3-07. Retrieved from <http://socantcafe.org/uploads/2009/10/dominguez-et-al-2007-virtual-ethno.pdf>
- Ekins, R. (1997). *Male femaling: A grounded theory approach to cross-dressing and sex-changing*. London; New York: Routledge.

- Ekins, R., & King, D. (1998). Blending genders: Contributions to the emerging field of transgender studies. In D. Denny (Ed.), *Current concepts in transgender identity* (pp. 97-115). New York: Garland Pub.
- Ekins, R., & King, D. (1999). Towards a sociology of transgendered bodies. *The Sociological Review*, 47(3), 580-602.
- Ekins, R., & King, D. (2001). Pioneers of transgendering: The popular sexology of David O. Cauldwell. *The International Journal of Transgenderism*, 5(3). Retrieved from http://www.iiav.nl/eazines/web/IJT/97-03/numbers/symposion/cauldwell_01.htm
- Ekins, R., & King, D. (Eds.). (1996). *Blending genders: Social aspects of cross-dressing and sex-changing*. London; New York: Routledge.
- Eliason, M. J., & Schope, R. (2007). Shifting sands or solid foundation? Lesbian, gay, bisexual, and transgender identity formation. In I. H. Meyer & M. E. Northridge (Eds.), *The health of sexual minorities: Public health perspectives on lesbian, gay, bisexual and transgender populations* (pp. 3-26). New York: Springer.
- Escobar, A., Hess, D., Licha, I., Sibley, W., Strathern, M., & Sutz, J. (1994). Welcome to Cyberia: Notes on the anthropology of cyberculture. *Current Anthropology*, 35(3), 211-231.
- Ess, C. (2007). Internet research ethics. In A. N. Joinson, K. McKenna, T. Postmes & U. D. Reips (Eds.), *The Oxford handbook of Internet psychology* (pp. 487-502). Oxford, New York: Oxford University Press.
- Eyler, A. E., & Wright, K. (1997). Gender identification and sexual orientation among genetic females with gender-blended self-perception in childhood and adolescence. *The International Journal of Transgenderism*, 1(1). Retrieved from <http://www.iiav.nl/eazines/web/IJT/97-03/numbers/symposion/ijtc0102.htm>
- Farrer, P. (1994). *Borrowed plumes: Letters from Edwardian newspapers on male cross dressing*. Liverpool: Karn Publications.
- Feinberg, L. (1996). *Transgender warriors: Making history from Joan of Arc to RuPaul*. Boston: Beacon Press.
- Fox, R. C. (2000). Bisexuality in perspective: A review of theory and research. In B. Greene & G. L. Croom (Eds.), *Education, research, and practice in lesbian, gay, bisexual, and transgendered psychology: A resource manual* (pp. 161-206). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Fuchs, C. (2008). *Internet and society: Social theory in the information age*. New York: Routledge.

- Gagne, P., Tewksbury, R., & McGaughey, D. (1997). Coming out and crossing over: Identity formation and proclamation in a transgender community. *Gender and Society, 11*(4), 478-508.
- Garber, M. B. (1992). *Vested interests: Cross-dressing & cultural anxiety*. New York: Routledge.
- Garfinkel, H. (1967). *Studies in ethnomethodology*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Ginsburg, F. (2005). Media anthropology: An introduction. In E. W. Rothenbuhler & M. Coman (Eds.), *Media anthropology* (pp. 17-25). London: Sage Publications.
- Gitlin, T. (1998). Public sphere or public sphericules? In T. Libes & J. Curran (Eds.), *Media, ritual and identity* (pp. 168-174). London; New York: Routledge.
- Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. Garden City, N.Y: Doubleday.
- Grant, J. M., Mottet, L. A., Tanis, J., Herman, J. L., Harrison, J., & Keisling, M. (2010). National transgender discrimination survey report on health and health care. Retrieved from http://transequality.org/PDFs/NTDSReportonHealth_final.pdf
- Green, R. (1998). Methodological, historical, and cross-cultural aspects of transsexualism. In D. Denny (Ed.), *Current concepts in transgender identity* (pp. 3-14). New York: Garland Pub.
- Hardy, C., Harley, B., & Phillips, N. (2004). Discourse analysis and content analysis: Two solitudes?. *Qualitative Methods: Newsletter of the American Political Science Association Organized Section on Qualitative Methods, 2*(1), 19-22.
- Hegland, J. E., & Nelson, N. J. (2002). Cross-dressers in cyber-space: Exploring the internet as a tool for expressing gendered identity. *International Journal of Sexuality and Gender Studies, 7*(2), 139-161.
- Herring, S. (1996). Linguistic and critical analysis of computer-mediated communication: Some ethical and scholarly considerations. *The Information Society, 12*(2), 153-168.
- Hine, C. (2000). *Virtual ethnography*. London; Thousand Oaks, Calif.: SAGE.
- Hine, C. (2008). Virtual ethnography: Modes, varieties, affordances. In N. Fielding, R. M. Lee & G. Blank (Eds.), *The SAGE handbook of online research methods* (pp. 257-270). Los Angeles; London: SAGE.
- Hines, S. (2007). *TransForming gender: Transgender practices of identity, intimacy and care*. Bristol, U.K.: Policy Press.
- Hird, M. J. (2002). For a sociology of transsexualism. *Sociology, 36*(3), 577-595.
- Hirschfeld, M. (1991). *Transvestites: The erotic drive to cross-dress*. Buffalo, NY: Prometheus Books.

- Holstein, J. A., & Gubrium, J. F. (2000). *The self we live by: Narrative identity in a postmodern world*. New York: Oxford University Press.
- Hopf, T. (2004). Discourse and content analysis: Some fundamental incompatibilities. *Qualitative Methods: Newsletter of the American Political Science Association Organized Section on Qualitative Methods*, 2(1), 31-33.
- Hubbard, R. (1998). Gender and genitals: Constructs of sex and gender. In D. Denny (Ed.), *Current concepts in transgender identity* (pp. 45-54). New York: Garland Pub.
- Jagose, A. (1996). *Queer theory : An introduction*. New York: New York University Press.
- Jeffreys, S. (1997). Transgender activism: A lesbian feminist perspective. *Journal of Lesbian Studies*, 1(3/4), 55 - 74.
- Jung, C. G. (1953). *Two essays on analytical psychology*. London: Routledge.
- Kama, A. (2007). Israeli gay men's consumption of Lesbiganay media: "I'm not alone in this business". In K. G. Barnhurst (Ed.), *Media Q, media/queered: Visibility and its discontents* (pp. 125-142). New York: Peter Lang.
- Kardas, E. P., & Milford, T. M. (1996). *Using the Internet for social science research and practice*. Belmont, C. A: Wadsworth.
- Keller, S. (2003). *Community: Pursuing the dream, living the reality*. Princeton, N.J: Princeton University Press.
- Kessler, S. J., & McKenna, W. (1978). *Gender: An ethnomethodological approach*. New York: Wiley.
- Kottak, C. P. (1996). Integration, disintegration, and reintegration via advanced information technology. *Social Science Computer Review*, 14(1), 10-15.
- La Pastina, A. C. (2005). Audience ethnographies: A media engagement approach. In E. W. Rothenbuhler & M. Coman (Eds.), *Media anthropology* (pp. 139-148). Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- Lagesen, V. A. (2008). A Cyberfeminist utopia?. *Science, Technology & Human Values*, 33(1), 5-27.
- Lajoie, M. (1996). Psychoanalysis and cyberspace. In R. Shields (Ed.), *Cultures of Internet: Virtual spaces, real histories, living bodies* (pp. 153-169). London; Thousand Oaks, Calif: Sage Publications.
- Larson, D. G., & Chastain, R. L. (1990). Self-Concealment: Conceptualization, measurement, and health implications. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 9(4), 439-455.

- Leichtentritt, R. D., & Davidson-Arad, B. (2004). Adolescent and young adult male-to-female transsexuals: Pathways to prostitution. *British Journal of Social Work, 34*(3), 349-374.
- Lockard, J. (1997). Progressive politics, electronic individualism and the myth of virtual community. In D. Porter (Ed.), *Internet culture* (pp. 219-232). New York: Routledge.
- Lombardi, E. (2001). Enhancing transgender health care. *American Journal of Public Health, 91*(6), 869-872.
- Lombardi, E. L., Wilchins, R. A., Priesing, D., & Malouf, D. (2002). Gender violence: Transgender experiences with violence and discrimination. *Journal of Homosexuality, 42*(1), 89 -101.
- MacDonald, E. (1998). Critical Identities: Rethinking feminism through transgender politics. *Atlantis, 23*(1), 190-197.
- MacKenzie, D. A., & Wajcman, J. (Eds.). (1999). *The social shaping of technology* (2nd ed.). Philadelphia: Open University Press.
- Marciano, A. (2011). The role of internet newsgroups in the coming-out process of gay male youth: An Israeli case study. In E. Dunkels, G. M. Franberg & C. Hallgren (Eds.), *Youth culture and net culture: Online social practices* (pp. 222-241). Hershey, PA: Information Science Reference.
- Margolis, M., & Resnick, D. (2000). *Politics as usual: The cyberspace "revolution"*. Thousand Oaks; London: Sage Publications.
- Marshall, J. (2001). Cyber-space, or cyber-topos: The creation of online space. *Social Analysis, 45*, 81-102.
- Mason-Schrock, D. (1996). Transsexuals' narrative construction of the "True Self". *Social Psychology Quarterly, 59*(3), 176-192.
- Mehra, B., Merkel, C., & Bishop, A. P. (2004). The internet for empowerment of minority and marginalized users. *New Media & Society, 6*(6), 781-802.
- Middleton, L. (1997). Insurance and the reimbursement of transgender health care. In B. Bullough, V. L. Bullough & J. Elias (Eds.), *Gender Blending* (pp. 455-465). Mass: Prometheus Books.
- Mitra, A., & Cohen, E. (1999). Analyzing the Web: Directions and challenges. In S. Jones (Ed.), *Doing Internet research: Critical issues and methods for examining the Net* (pp. 179-202). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Namaste, V. K. (2000). *Invisible lives : The erasure of transsexual and transgendered people*. Chicago: University of Chicago Press.

- Nemoto, T., Operario, D., Keatley, J., Nguyen, H., & Sugano, E. (2005). Promoting health for transgender women: Transgender resources and neighborhood space (TRANS) program in San Francisco. *American Journal of Public Health, 95*(3), 382-384.
- Nguyen, D. T., & Alexander, J. (1996). The coming of cybertime and the end of polity. In R. Shields (Ed.), *Cultures of Internet: Virtual spaces, real histories, living bodies* (pp. 99-124). London; Thousand Oaks, Calif: Sage Publications.
- Nip, J. Y. M. (2004). The Relationship between online and offline communities: The case of the Queer Sisters. *Media Culture Society, 26*(3), 409-428.
- Nir, L. (1998, July 22). *A site of their own: Gay teenagers' involvement patterns in IRC and newsgroups*. Paper presented at the International Communication Conference, Jerusalem.
- Nussbaum, M. C. (1999). The professor of parody. *The New Republic Online*. Retrieved from <http://www.arlindo-correia.com/100702.html>
- Nuttbrock, L., Rosenblum, A., & Blumenstein, R. (2002). Transgender identity affirmation and mental health. *International Journal of Transgenderism, 6*(4). Retrieved from http://www.wpath.org/journal/www.iiav.nl/eazines/web/IJT/97-03/numbers/symposion/ijtvo06no04_03.htm
- Palfrey, J., & Gasser, U. (2008). *Born digital: Understanding the first generation of digital natives*. New York: Basic Books.
- Parker, I., & Burman, E. (1993). Against discursive imperialism, empiricism, and constructionism: Thirty-two problems with discourse analysis. In E. Burman & I. Parker (Eds.), *Discourse analytic research: Repertoires and readings of texts in action* (pp. 155-172). London: Routledge.
- Poster, M. (1990). *The mode of information: Poststructuralism and social context*. Chicago: University of Chicago Press.
- Potter, J., & Wetherell, M. (1987). *Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behaviour*. London; Newbury Park, Calif: Sage Publications.
- Prince, V. C. (1976). *Understanding cross dressing*. Los Angeles, CA: Chevalier.
- Prosser, J. (1997). Transgender. In A. Medhurst & S. R. Munt (Eds.), *Lesbian and gay studies: A critical introduction* (pp. 309-326). London: Cassell.
- Radin, P. (2006). "To me, it's my life": Medical communication, trust, and activism in cyberspace. *Social Science & Medicine, 62*(3), 591-601.
- Raymond, J. G. (1994). *The transsexual empire: The making of the she-male*. New York: Teachers College Press.

- Rheingold, H. (1991). *Virtual reality*. New York: Summit Books.
- Rheingold, H. (1993). *The virtual community: Homesteading on the electronic frontier*. Reading, MA: Addison-Wesley Pub.
- Richtel, M. (06.06.10). Attached to technology and paying a price. Retrieved 18.11.2011, from The New York Times:
<http://www.nytimes.com/2010/06/07/technology/07brain.html?pagewanted=all>
- Rosser, S. V. (2005). Through the lenses of feminist theory: Focus on women and information technology. *Frontiers: A Journal of Women's Studies*, 26(1), 1-24.
- Rubin, G. S. (2007). Thinking sex: Notes for a radical theory of the politics of sexuality. In R. Parker & P. Aggleton (Eds.), *Culture, society and sexuality: A reader* (pp. 150-187). London and New York: Routledge.
- Rust, P. C. (2003). Finding a sexual identity and community: Therapeutic implications and cultural assumptions in scientific models of coming out. In L. D. Garnets & D. C. Kimmel (Eds.), *Psychological perspectives on lesbian, gay, and bisexual experiences* (pp. 227-269). New York: Columbia University Press.
- Ryan, C., & Futterman, D. (1998). *Lesbian & gay youth: Care & counseling*. New York: Columbia University Press.
- Sagarin, E. (1978). Transsexualism: Legitimation, amplification and exploitation of deviance by scientists and mass media. In C. Winick (Ed.), *Deviance and mass media* (pp. 243-262). Beverly Hills, Calif: Sage.
- Savin-Williams, R. C. (2005). *The new gay teenager*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Sedgwick, E. K. (1993). *Tendencies*. Durham: Duke University Press.
- Seidman, S. (1993). Identity and politics in a "postmodern" gay culture: Some historical and conceptual notes. In M. Warner (Ed.), *Fear of a queer planet: Queer politics and social theory* (pp. 105-142). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Shapiro, E. (2004). 'Trans' cending barriers: Transgender organizing on the internet. *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, 16(3/4), 165-179.
- Shapiro, E. (2010). *Gender circuits : Bodies and identities in a technological age*. New York, NY: Routledge.
- Sharf, B. F. (1999). Beyond Netiquette: The ethics of doing naturalistic discourse research on the internet. In S. Jones (Ed.), *Doing Internet research: Critical issues and methods for examining the Net* (pp. 243-256). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Slevin, J. (2000). *The internet and society*. Malden, MA: Polity.

- Socarides, C. W. (1975). *Beyond sexual freedom*. New York: Quadrangle/New York Times Book Co.
- Spitulnik, D. (1993). Anthropology and mass media. *Annual Review of Anthropology*, 22, 293-315.
- Stone, S. (1991). The empire strikes back: A posttranssexual manifesto. In J. Epstein & K. Straub (Eds.), *Body guards: The cultural politics of gender ambiguity* (pp. 280-304). New York: Routledge.
- Sykes, D. (1999). Transgendered people: An "invisible" population. *California HIV/AIDS Update*, 12(1), 80-85.
- Szasz, T. S. (1980). *Sex by prescription*. Garden City, N.Y: Anchor Press/Doubleday.
- Tracy, K. (1995). Action-implicative discourse analysis. *Journal of Language and Social Psychology*, 14(1-2), 195-215.
- Troiden, R. (1979). Becoming homosexual: A model of gay identity acquisition. *Psychiatry*, 42(4), 362-373.
- Turkle, S. (1995). *Life on the screen: Identity in the age of the Internet*. New York: Simon & Schuster.
- Turner, B. S. (2007). Culture, technologies and bodies: The technological Utopia of living forever. *The Sociological Review*, 55, 19-36.
- van Dijk, J. (2006). *The network society: Social aspects of new media* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- van Dijk, T. A. (1990). The future of the field: Discourse analysis in the 1990s. *Text - Interdisciplinary Journal for the Study of Discourse*, 10(1-2), 133-156.
- van Zoonen, L. (2002). Gendering the internet: Claims, controversies and cultures. *European Journal of Communication*, 17(1), 5-23.
- Walters, S. D. (2003). *All the rage: The story of gay visibility in America*. Chicago: University of Chicago Press.
- Waskul, D. (1996). Considering the electronic participant: Some polemical observations on the ethics of on-line research. *The Information Society*, 12(2), 129-140.
- Weeks, J. (1977). *Coming out: Homosexual politics in Britain from the nineteenth century to the present*. London; New York: Quartet Books.
- Wellman, B. (2001). Physical place and cyberplace: The rise of personalized networking. *International Journal of Urban and Regional Research*, 25(2), 227-252.
- Wellman, B., & Gulia, M. (1999). Virtual communities as communities. In M. A. Smith (Ed.), *Communities in cyberspace* (pp. 167-194). London; New York: Routledge.

- West, C., & Fenstermaker, S. (1995). Doing Difference. *Gender and Society*, 9(1), 8-37.
- Whittle, S. (1998). The Trans-cyberian mail way. *Social & Legal Studies*, 7(3), 389-408.
- Wilson, M. (1997). Community in the abstract: A political and ethical dilemma?. In D. Holmes (Ed.), *Virtual politics: Identity and community in cyberspac* (pp. 145-162). London: Sage Publications.
- Wilson, S. M., & Peterson, L. C. (2002). The Anthropology of online communities. *Annual Review of Anthropology*, 31(1), 449-467.
- Witten, T. M., & Eyler, A. E. (1999). Hate crimes and violence against the transgendered. *Peace Review: A Journal of Social Justice*, 11(3), 461 - 468.

נספחים

נספח מספר 1 : פורום טרנסג'נדרס וחברים : פירוט הקטגוריות הנושאות ומרכיביהן

מס' /	קטגוריית העל	קטגוריית המשנה	% מסך ההודעות שנדגמו
1	בקשת מידע	1. תהליך השינוי הפיזי. 2. מהות הקיום הטרנסג'נדרי. 3. מקומות ומועדי מפגש של קבוצות טרנסג'נדריות. 4. חוק ומשפט. 5. טרנסג'נדריות בצה"ל. 6. שונות.	26
2	שיתוף ברגשות שליליים ובקשות תמיכה	1. בלבול בהגדרה העצמית ובהוויות המינית והמגדרית. 2. קשיי התמודדות עם המצב המגדרי וביטויים של ייאוש כתוצאה מהקושי לממש את הזהות הטרנסג'נדרית. 3. קשיי קבלה במשפחה ובחברה.	14
3	תחזוק הקשר בין חברי הפורום וביניהם לבין חברי הקהילה הטרנסג'נדרית	1. הזמנות למפגשי פורום. 2. הזמנות למפגשים כלל קהילתיים. 3. הזמנות לכנסים אקדמיים בנושאים רלוונטיים.	12
4	שיתוף מידע	1. שיתוף קישורים אינטרנטיים המובילים לייצוגים טרנסג'נדריים במדיה. 2. שיתוף בפרטים הנוגעים לניתוח לשינוי המין. 3. שיתוף בנושאי חוק ומשפט הרלוונטיים לטרנסג'נדרים.	9
5	ניסיונות לחזק את הלגיטימציה ואת האוטנטיות של הקיום הטרנסג'נדר	1. שאלות הנוגעות לדמיון בין טרנסג'נדרים לבין זכרים ביולוגיים ונקבות ביולוגיות לאחר הניתוח. 2. שיתוף ב"הוכחות" המעידות על האוטנטיות של הקיום הטרנסג'נדר ופרסום ביטויים של כעס על פקפוק בה. 3. חיפוש אחר לגיטימציה של הקיום הטרנסג'נדר.	9
6	סיסג'נדרים בפורום	1. כתיבה של הורים לילדים טרנסג'נדרים המבקשים ייעוץ. 2. גילוי עניין בטרנסג'נדריות בעקבות הרגשה של חריגות מגדרית. 3. ביטויים של חוסר הבנה כלפי הקיום הטרנסג'נדר.	6
7	אקטיביזם קהילתי	1. מאבק בטרנספוביה בתקשורת ההמונים. 2. ארגון הפגנות ומחאות. 3. עידוד ניראות קהילתית.	5
8	שיתוף בחוויות חיוביות וצורך בחיזוקים חיוביים	-	5

4	-	ביטויים של פגיעה בקהילה מצד המדיה, קהילות אחרות והמשפחה	9
2	-	דיון במהותו של הקיום הטרנסג'נדר	10
2	-	תהיות ודילמות הנובעות מהקיום הטרנסג'נדר	11
5	-	שונות	12

נספח מספר 2 : אתר GoTrans : פירוט הקטגוריות הנושאות ומרכיביהן

מס' /	קטגוריית העל	קטגוריות המשנה	% מסך הכתבות שנדגמו
1	אקטיביזם טרנסג'נדר	1. גיוס ישיר ותכליתי. 2. ניראות קהילתית. 3. מאבק בטרנפוסביה בתקשורת ההמונים.	28
2	מורכבותה של חויית החיים הטרנסג'נדרית	1. עולות הממסד הרפואי. 2. פשעי שנאה כנגד טרנסג'נדרים. 3. אפליה חוקתית וחברתית. 4. אתגרים מגדריים.	22
3	המפגש שבין טרנסג'נדרים ומדיה	1. ייצוגים חיוביים ושליילים של טרנסג'נדרים בתקשורת ההמונים. 2. ביקורות על סרטים, סדרות טלוויזיה וספרים. 3. טרנסג'נדרים באינטרנט.	15
4	סיפור הצלחה טרנסג'נדר אישי	מוטיבים מרכזיים : 1. מאומללות לאושר. 2. זיכרונות ילדות. 3. "החלום שהתגשם". 4. הבעת תקווה לעתיד.	9
5	פוליטיקה ואידיאולוגיה מגדריות	-	9
6	הצלחה של דמות טרנסג'נדרית היסטורית	הצלחה הודות ל"מעבר" מוצלח	7
7	בידור ופנאי	-	7
8	סיקור חדשותי "יבש"	-	3

נספח מספר 3 : גיבוש הזהות הטרנסג'נדרית : מודלים מרכזיים

Gagne, Tewksbury & McGaughey, 1997	Nuttbrock, Rosenblum & Blumenstein, 2002	Devor, 2004	שם המודל שלב
זיהוי של זיכרונות מוקדמים רלוונטיים	חשיפת הזהות	חרדה תמידית : חוסר נוחות עם המין והמגדר	1
כיצד, מתי ומדוע טרנסג'נדרים הגדירו עצמם ככאלה?	"ביצוע" פיזי של הזהות	בלבול בזהות הסיסג'נדרית : פער בין ההרגשה הפנימית לבין הציפיות החברתיות	2
כיצד, מתי, מדוע וכלפי מי התרחש תהליך חשיפת הזהות?	הכרה בזהות על-ידי אחרים וקבלת משוב מהם	השוואת הזהות : חיפוש מענה משותף עם זהויות אחרות	3
היכן ממקם את עצמו הפרט על הציר הטרנסג'נדרלי וכיצד הוא מעצב זהות יציבה	תמיכה של אחרים בזהות	גילוי הזהות הטרנסג'נדרית : התוודעות לקיומה של התופעה	4
		בלבול בזהות הטרנסג'נדרית וחיפוש מידע על-מנת ליישבו	5
		השוואת הזהות הטרנסג'נדרית : השוואה עם זהויות אחרות, בניסיון למצוא דמיון ולהתקרב לזהות החדשה	6
		סובלנות כלפי הזהות החדשה : הכרה בה והפיכתה למרכזית	7
		השהיית התהליך : בחינה מחודשת וחיפוש מידע	8
		קבלת הזהות הטרנסג'נדרית : מחשבות על ניתוח	9
		השהייה לפני ביצוע ניתוח : הכנת הסביבה וחיברות מחדש	10
		ביצוע הניתוח	11
		קבלת הזהות החדשה : החלפת הדיספוריה באופוריה	12
		אינטגרציה : השתלבות בחברה ולעתים התחברות לעבר	13
		גאווה	14

Transgenders Online: The role of Cyberspace in constructing transgender life-experiences

Avi Marciano

ABSTRACT

The research examines the role of Cyberspace in constructing transgender life-experiences and defines, through these experiences, the relationship between the virtual and the real world. The research is based on two online arenas, which are central to the Israeli transgender community: The newsgroup *Transgenders and Friends*, which operates under the portal *Tapuz Anashim*, and *GoTrans* - the website of the Israeli transgender community. The research integrates two complementary methodologies: Virtual ethnography within these two arenas and discourse analysis of their content.

The theoretical part of the research, which consists of the first two chapters, includes discussions of two main issues: The transgender phenomena and the Cyberspace. Alongside the presentation of relevant terms, approaches and common trends in the academic research, the combination between these chapters illuminates the complexity and uniqueness of the transgender phenomena, on the one hand, and the potential of the Cyberspace to enable transgender people to experience the world in new ways, on the other hand.

The findings show that the participation in the transgender Cyberspace and the discourse produced through it, construct transgender experiences which are different from those depicted in the literature relating to the offline era. These findings are presented in chapters 5-7, which focus on different aspects of the transgender online participation.

The fifth chapter is dedicated to the characterization of the online transgender discourse and it reveals three main motifs: ethnomethodology, resistance, and normalization. These motifs suggest that transgender experiences in the Cyberspace are based, among others, on undermining traditional gender conventions and on the insight that transgender people deserve equal rights. The actual expressions of these experiences are resistance to the control of medical institutions over transgender bodies and support in

queer ideologies that foster gender fluidity. Both, it should be noted, are not part of the offline transgender experience, according to the literature.

The sixth chapter examines the role of Cyberspace in different central processes in the lives of transgender people, both in personal and communal levels. The findings of the chapter coincide with the findings of the previous chapter: The Cyberspace enables transgender people to express the self which they conceive as authentic, to adopt a queer identity that denies the relevance of gender, to stand for their rights and to fight against medical institutions and against transphobic media coverage, to express feelings of brotherhood, and so on. All of the above establish the ethnomethodological idea as a central component in the online transgender experience.

The seventh chapter examines the relationship between the virtual and the real worlds, in order to understand the reasons that make the former so meaningful for transgender people. The findings point to three different functions of the Cyberspace: The Cyberspace might serve transgender people as a preliminary sphere, as a complementary sphere and as an alternative sphere. Each and every one of these spheres holds a different kind of relationship with the offline world, and as a consequence – provides its members with different possibilities. The third function – the Cyberspace as an alternative sphere – is especially meaningful for transgender people, since it functions as a parallel, separated and contradictory world to the real offline world. As such, it enables its members to undergo experiences that are not available for them in the real world. The importance of this possibility lies in the challenges that characterize the lives of many transgender people.

By and large, the research describes the ways by which the participation in the Cyberspace helps transgender people to create a life-experience which is different from the offline one. The findings establish the Cyberspace as an arena that plays a central role in constructing transgender life-experiences. This arena provides its members with new possibilities that enable them to cope with different challenges and to undergo a new experience of ethnomethodology and agency.

Transgenders Online: The role of Cyberspace in constructing transgender life-experiences

By: Avi Marciano

Supervised by: Dr. Rivka Ribak

THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE
REQUIREMENTS FOR THE MASTER DEGREE

University of Haifa
Faculty of Social Sciences
Department of Communication

November, 2011

Transgenders Online: The role of Cyberspace in constructing transgender life-experiences

Avi Marciano

THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE
REQUIREMENTS FOR THE MASTER DEGREE

University of Haifa
Faculty of Social Sciences
Department of Communication

November, 2011